

z a l i v

*** *Ob prijateljevem odhodu*

Edvard Kocbek *Kdo sem?*

Boris Pahor *Nikoli ne bom prenehal biti*
(E. Kocbek)

Miriam Gregorčič *Srečanja s Kocbekom*

Viktor Blažič *Problemi razvoja, narodna*
zavest, pluralizem

Ezio Martin *Bevkovo dopisovanje*
z menoj (Nadaljevanje)

Marija Kostnapfel *Iz velike in male*
Amerike

Luigi Michieletto *Isabella, razpeta med*
navezanostjo na Zoro in
spominom na Ljubo v
čustveno - fantastičnem
filigranu Kraljice iz Sabe

Angel Kosmač *Kako je z muslimani*
v Sovjetski zvezi

Boro Ban *Moč v belem (Konec)*

Boris Pahor *Na barkovljanskih paštnih*

Marija Kostnapfel *Pesmi*

Jošt Žabkar *Pismo uredniku*

Ezio Martin, Jošt Žabkar,
i.š., bp *Fleši o novih knjigah*
Svobodna polemika

zaliiv

december 1981 - štev. 3-4

revija za književnost in kulturo

izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki razsodni slovenski besedi za katero si upa avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega odbora se prištevajo med sodelavce. Njih imena so navedena zgolj zato, da se ustreže formalnosti

Rokopisi ostanejo v lasti revije

Registrirana na sodišču v Trstu pod št. 317
76-77

Uredil:

Boris Pahor

Odgovorni urednik:

Milan Lipovec

Naslov uredništva:

Boris Pahor

Salita Contovello 23 - 34136 Trieste - Trst
Tel. 422.082

Poštni tekoči račun št. 11/9236, Frančiška
Premrl-Pahor

Salita Contovello 23 34-136 Trieste - Trst

Cena posamezne številke

3 0 0 0 l i r

Celoletna naročnina 3500 lir. Za druge države
4 dolarje

Tiskala Tip. Triestina Trieste - Trst
via Milano 16, tel. 61828

PN

169 9/1982

OB PRIJATELJEVEM ODHODU

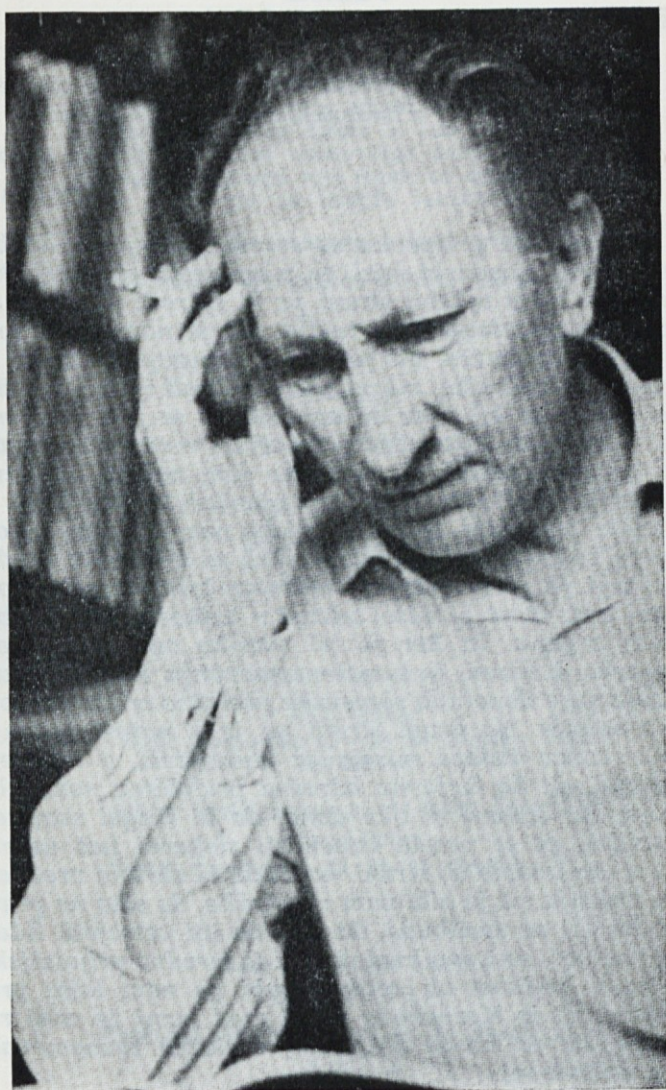
»Številka *Zaliva* me je burno prevzela,
z navdušenjem in spoštovanjem.«

Edvard Kocbek

29.XII.1966

V posebnem prispevku se v reviji klanjamo Kocbekovi izvirni slovenski misli in njegovemu stvariteljskemu duhu; na ti uvodni strani pa bi se radi poslovili od njeega kot prijatelja naše revije. Bil je namreč z nami od prvega trenutka, bil je revije pravzaprav vesel, še preden je prvič izšla, mi pa smo ji izbrali ime iz venčka imen, ki ga je bil prav on nanizal, ko se je z mladeniškim žarom navduševal za naš načrt. Pri tem ga je vodil tisti poseben posluh za kulturno rast našega občestva ob morju, ki je zelo redek pri pesnikih in pisateljih iz osrednje Slovenije. Že pred vojsko nas je namreč Kocbekovo Dejanje vključevalo v skrb za slovensko usodo, po vojski pa ga ni bilo pomembnega kulturnega dogodka pri nas, ki ne bi našel odziva v tenkočutnem Kocbekovem organu. In ker je bil svetsko odprt, a hkrati slovensko suveren, je v našem snovanju Kocbek slutil sredozemsko dopolnilo slovenske pretežno srednjeevropske tradicije. Na drugi strani pa je v našem hotenju zaznal odsev tistega miselnega pluralizma, o katerem je sanjal, da bo čudovita odrešna pridobitev nove Slovenije; ker njemu ni bilo dano, da bi mogel svoj sen uresničiti, ga je veselo vznemirilo sleherni naš uspeh. Zavest, da imamo ob strani modreca, ki skrbno vrednoti naša dejanja, pa je bila nam v potrdilo, da smo na pravi poti, hkrati pa spodbuda, da smo na nji vztrajali. Zdaj, ko ga ni več, smo mu hvaležni za to izredno prijateljsko ljubezen, bridkost ob veliki izgubi pa nam lajša prepričanje, da je Kocbekova misel med nami že zdaj rodovitna, da pa bo še dosti bolj razločno zaznamovala našo prihodnost.

KDO SEM?

Nikoli nisem to,
kar mislijo, da sem,
in nikoli nisem tam,
kjer me vidiijo oči.
Sovražniki me imajo
za naslednika prestola,
prijatelji so prepričani,
da sem skrivnostni diakon,
in šaljivci mislijo,
da trohnim v dnevniku
potopljenega brodovja,
ki je iskalo novo zemljo.
Jaz pa klečim opoldne
sredi puščave in pišem
v pesek narek tišine,
proti večeru zaškrtam
v nevarni razpoklini
babilonskega stolpa,
opolnoči pa vdano ležem
med zlate meče
na Hamletovi terasi.
In šele proti jutru
se zavihtim v sedlo daljav
izza sedem krat sedem mesečin
in pojezdim nasproti
darežljivi vrtnici
pripravljeni na izbruh,
nekoč bo pogledala
ošabnemu stoletju v obraz
in stoletje bo zardelo.

NIKOLI NE BOM PRENEHAL BITI

(Edvard Kocbek: MOLITEV)

Zapis, ki sledi, sem prebral na spominski slovesnosti ob smrti Edvarda Kocbeka v dvorani Društva slovenskih izobražencev v Trstu, potem pa še na komemoracijski prireditvi Slovenskega mladinskega rekreacijskega in kulturnega kluba v Gorici. Ta tekst se razlikuje od prebranega samo po tem, da tukaj navajam v celoti tri Kocbekova pisma, iz katerih sem na obeh komemoracijskih večerih podal samo odlomke.

I.

Priznati moram, da ni lahko človeku, ki se pripravlja, da bo javno spregovoril o izgubi predragega prijatelja, saj mora nasilno pretrgati intimni pogovor z njim in povedati o njem, kot da je odsoten, medtem ko je njemu tako živo pričujoč, kakor je lahko svojstveno tesna bližina, ki jo je potrdil dobro štiridesetletje trajajoči dialog.

Še težje pa je, če imaš spregovoriti o prijatelju, ki je hkrati osebnost, ki zavoľjo svojega sporočila spada v panteon slovenskih velikih modrih.

Naj mi bo dovoljeno, da v tem naglem in zato nujno površnem zapisu poudarim predvsem to zadnjo ugotovitev, da namreč razložim, v čem vidim veličino pojava, ki mu je ime Edvard Kocbek.

Nedvomno je Kocbek eminenten pesnik, tudi sam je ob raznih priložnostih odločno podčrtaval kot prvenstveno to svoje poslanstvo. In v pesmi je v resnici najbolj sproščeno razdajal kaleidoskopsko bogastvo svojega inventivnega daru in svojega čustvenega sveta. Če naj o Kocbekovi liriki ponovim misel, ki sem jo nekoč napisal ob izidu *Groze*, potem bi rekel, da je njegova pesem v svojem najglobljem bistvu frančiškanska. Ne seveda na miselni ravni, pač pa zavoľjo čiste, nedolžno otroške vere v dobro, pa zavoľjo igrive želje, da bi prišlo do čudežnega spočetja novega sveta. In tudi takrat, ko je razklan na Hamletovi terasi, je Kocbek slovenski pesniški Chagall, ki zajaha leteče lipicance, da nam pričara édenski raj. In tudi ko je videti, da ga bo preplavila groza, se mu nazad-

nje posreči, da gleda »grozi preko rame«, kot sam ugotavlja.

Na kratko bi kar rekel: kot pesnik se Kocbek uvršča v zbor duhov, izmed katerih izbirajo Nobelovce.

Nič pa ni seveda manjša njegova umetniška raven, ko nam svoje pesniške darove ponudi v proznem tekstu. S svojo *Tovarišijo* in s svojo *Listino* Edvard Kocbek tako po globini razkrivanja človekove usode kakor po stilistični izbranosti tovariško druguje Camusu in Pasternaku.

Vendar, če je res, da si je Edvard Kocbek s svojim opusom zajamčil eno izmed prvih mest poleg Trubarja, Prešerna in Cankarja, je po mojem njegova veličina še izraziteje pomembna zavoljo vloge, ki jo je odigral v slovenskem duhovnem in družbenem razvoju kot soustvarjalec sodobne slovenske zgodovine.

Morebiti bo kdo ugovarjal, češ da so umetniške vrednote občečloveške, zgodovina slovenskega naroda pa partikularistična in akcidentalna; vendar sem prepričan, da človeške vrednote niso povsem brez narodnih karakteristik; hkrati pa z Aragonom verjamem, da skrivajo zamolčani narodi v sebi neko posebno resnico, neko izredno dragocenost, s katero lahko obdarijo svet.

Kocbek je bil v to globoko prepričan, kakor je bil tudi uverjen, da samo z osebnostnim odločanjem pri reševanju eksistencialnih nalog lahko potrdimo svojo samobitnost. Zato se je v megljeni dobi slovenske zgodovine, v času med obema svetovnjima vojskama, zavzemal za vznik novega slovenskega človeka, za spočetje prebujenega slovenstva in — kot kristjan — za uveljavitev sproščenege, evangeljskega krščanstva.

Zvest temu svojemu vsestransko prenovitvenemu hotenju je kot politično razgledana osebnost odklanjal takratne režime v Italiji in Nemčiji ter v Španiji po Francovi zmagi, obenem pa seveda tudi levičarsko diktaturo v Sovjetski zvezi, kakor se je prikazovala v Plisnierovem *Igorju*, ki ga je objavljalo *Dejanje*.

Žal se je takrat za tega revolucionarnega kristjana, ki je bil s svojimi francoskimi učitelji in prijatelji predhodnik Janeza XXIII. in II. vatikanskega koncila, začela trnova pot, ki se je uradno končala pred meseci, ko je Kocbeka obiskal slovenski metropolit.

Prvo dejanje tragedije, ki jo je Kocbek živel, se je

namreč začelo s tem, da mu je, ko je nastopil, sicer sledil dobršen del slovenske elitne inteligence in mladine, da pa je naletel na trdovraten odpor tako pri cerkveni hierarhiji kakor pri vodstvu Slovenske ljudske stranke. Zato sta takó njegovo izvirno slovenstvo kakor njegovo razsvetljeno krščanstvo ostala brez organiziranega zaledja, kar pa je bilo usodno v trenutku, ko je odbila že poprej napovedana dvanajsta ura.

Kot duhovni naslednik dveh mož, ki jih današnja enosmerna publicistika skorajda ne omenja, to je Janeza Evangelista Kreka in Albina Prepeluha, je namreč Kocbek uvidel, da mora odprti krščanski človek v uri zgodovinske odločitve sodelovati pri preosnovi slovenskega duhovnega značaja, medtem ko bi marksisti skrbeli za ekonomsko-družbeno preoblikovanje narodovega življenja.

Zato pomeni vstop Edvarda Kocbeka in njegovih med voditelje osvobodilnega boja bistveni premik v razvoju slovenske narodne zgodovine. Če namreč velja teza, da so se Slovenci s sprejetjem krščanstva vključili v razvojno prihodnost Evrope, potem drži tudi teza, da se je s Kocbekom slovensko krščanstvo ujelo v sedanji tok ne samo evropske, ampak tudi svetovne zgodovine.

Po mojem skromnem mnenju, in upam, da prihodnost moje trditve ne bo ovrgla, je Kocbek pravzaprav osrednja osebnost slovenskega osvobodilnega boja. To pa predvsem zato, ker njemu gre za sintezo, za pluralistično sožitje krščanstva in marksizma ali bolje socializma, medtem ko je šlo marksističnim voditeljem za zmago delavskega razreda in za ideološko preglasovanje krščanstva ter za njegovo postopno odpravo. Kocbek je širok, revolucionarni ideologi pa enostranski. Njega seveda sprejemajo, a ne zavoľjo odprtosti do krščanstva, pač pa samo zato, ker vejo, da bodo drugi sledili zgledu plemenitega vidca.

In tako se prične drugo dejanske Kocbekove tragedije.

Doletela ga je namreč že v vojnih dneh usoda Kereškega.

O bistvenem premiku v značaju Osvobodilne fronte, s katerim se je spreminjala tudi njegova vloga v nji, je Kocbek poudaril v svojem intervjuju 1975. leta:

»Razvoj dogodkov je pokazal, da slovenska partija prvenstveno ni bila zavezana slovenski suverenosti.«

In še:

»Slovenska partija se je torej s tem, da se je obrnila zoper koalicijski značaj Osvobodilne fronte, dejansko obrnila zoper njo kot nosilko slovenske suverenosti ...«

Vendar mu je ostajalo še upanje, da po koncu vojske pride vsaj do vzpostavitve tistega duhovnega, kulturnega pluralizma, zavoro katerega je bil po dolgem oklevanju in nerad pristal na odpravo koalicijske Osvobodilne fronte.

A tudi to se je izjalovilo, ko je z nastopom miru slovenska vstaja izgubila še zadnje poteze izvirnosti.

Ker s takšnim razvojem ni soglašal, je bil kot politični sodelavec odpisan.

To seveda ne bi bilo zanj navsezadnje nikakršno zlo, ko bi kot pesnik in pisatelj lahko živel med ljudmi in z njimi. A karantena, s katero je bil kaznovan, ni obstajala samo v prepovedi založbam, da ga tiskajo, pač pa je bilo tudi njegovemu imenu prepovedano, da se pojavi v javnosti.

Pri živem telesu je bil pokopan.

In to je trajalo dobro desetletje.

On, aristokratski duh in kot glasbenik rahločuten pesnik, je moral doživeti, da ga je zavrgla »tovarišija«, s katero je mislil ustvariti novo podobo Slovenca. Še bolj pa je bil pretresen ob spoznanju, da se je bila skazila njegova odrešilna misel. Za časa boja je bil namreč izjavil:

»Treba se je zavedati velikanskega pomena človečnosti, ki družijo katoličane in komuniste, ko danes sodelujejo prav v Sloveniji, na meji med vzhodom in zahodom. V tem dejstvu ne vidimo le poročstva za moč in stalnost osvobojene Slovenije in za učinkovitost nove državne ideje, pač pa tudi poročstvo za pravilno ustvarjanje nove Evrope sploh.«

II.

Nemogoče je seveda, da bi zdaj v nekaj besedah prikazal duševno stisko, ki jo je Kocbek tista leta trpel, menim pa, da ne bom grešil zoper pieteto do dragega prijatelja, če bom posredoval dve njegovi razpoloženji, ki spadata sicer v dobo, ko je psihološka natezalnica nekoliko popustila, a nam prav zato lahko razkrijeta, kako je šele

preživiljal dolgo obdobje popolnega ostrakizma.

Ko je po desetletju prisiljenega molka izšla zbirka pesmi *Groza*, je ljubljansko *Delo* objavilo o nji malomarno poročilo. Razumljivo je, da je Kocbeka to strašno prizadelo. Tako piše:

Ljubljana, 13.VIII.63

Dragi Boris,

na videz živim, kakor da se ni nič zgodilo, v resnici pa so se nekje globoko v meni zamajale plasti in mi povzročile vrtoglavico, podobno tisti iz leta 1952, ko so me hoteli vreči na kolena ali v obup; današnji cirkus je mnogo manjši in predvsem zagonetnejši, malomarnejši in spretnejši, in vendar se okoli mene in v meni ponavlja obred istega nihilizma. Ko sem v petek zjutraj v postelji prebral DELO, sem kljub svojemu imenu začutil najprej vtis popolnega tujstva. Kocbek naenkrat nisem bil jaz, bral sem kakor da gre za Toneta Zgago ali za Janeza Štampiharja, za kogar koli. Potem pa se je tenki zid obrambe v hipu podrl in vedel sem, to sem jaz, vse to velja meni: to ni ocena, jasno mnenje, kulturna beseda, kretnja vključevanja, potrdilo in vzpodbuda, ampak igra: zapletene besede, namerno ohlapne misli, ledeni ton, hladno, zehajoče omalovaževanje, ugotovitev osamljene zmrtvičenosti, nedonošenosti, prečitnosti, truda in končnega izginotja v neznanem prepadu. Moj veliki zoprnik si je nadel novo krinko in se zdaj hahlja, bralo ga je osemdeset tisoč ljudi in po kosilu prav tako zazehalo in se zazibalo v pozabljivo stvar, tako rekoč mimogrede; kakor da bi se useknil, je opravil svojo kronografsko dolžnost.

Nisem pričakoval posebno prijaznega pogleda, toda takšnega ravnanja si nisem predstvaljal: fant, ki je pred leti nosil k meni svoje resnično nedonošene pesmi in ki ne pozna niti velikih doživetij niti nima osebnega formata, je v ozki koloni opravil z mojimi pesmimi, ki so spočete, nošene in rojene v človeških položajih strahotne intenzivnosti in čiste usodnosti. Vse to se je odigralo v meni v treh, štirih hipih, vstal sem z ležišča potoglav in se spremenil v popolnoma zapuščenega otroka, zajokal sem, kakor tega ne delam nikoli. To je domovina naroda, ki že

sto let živi od samih izdajstev. Razjokal sem se brez sleherne primesi jeze in zagrenjenosti.

Vse to je bila namreč le priprava za neznansko težko spoznanje: ne gre za moje pesmi in sploh ne za moje delo, temveč za mojo notranjo moč. Na to večkrat pozabljam: določeno mi je, da ne popustim v soočenju in da vzamem veliki boj docela nase in ga izbojujem. Tudi če bom vztrajal, ne bom vztrajal več živ, šele po moji smrti se bo izkazala moja moč. Prvi trenutki tega spoznanja so mi bili resnično strašni, šele počasi sem se pomiril, kljub temu štejem več sunkov poslej kakor tla pod Skopjem.

Boris, Tvoje pisanje me je potrdilo v tem, žalostna ti hvala, saj me razumeš. Morda si preveč govoril o meni in premalo o pesmih. Škoda le, da ljudje niso brali, le tu in tam kdo. Samega sebe se včasih začenjам bati, rad bi v planine ali na morje, med preproste ljudi, da bi prej prebolel. Tebi pa še enkrat hvala, dobri in zlati moj človek.

Tvoj Edvard (*)

Njegov drugi odziv se nanaša na izid dveh poglavij iz *Listine*, ki sta izšli pri Mohorjevi v knjigi z naslovom *Slovensko poslanstvo*. Delo je po dolgem in težkem porodu zagledalo luč sveta, a javna občila so o njem molčala, zato je moje poročilo o njem (*Primorski dnevnik*, 25.X.1964) Kocbeka veselo vznemirilo. Naj navedem njegovo pismo v celoti kot dokaz, v kakšnem ozračju je prijatelj živel.

Ljubljana, dne 26. oktobra 1964

Preljubi moj Boris,

zadnje čase sem tako oslabel, zdelalo me ni samo atmosfersko vreme, pač pa položaj v svetu (diferenciacija v Kairu, bližajoči se razkol na koncilu, padec Hruščeva,

---

(*) Moje poročilo o *Grozi* je pod naslovom *Na Hamletovi terasi* izšlo 10. avgusta 1963. v *Primorskem dnevniku*. Nujno je bilo, da sem v zapisu uvodoma govoril o pomenu Kocbekove osebnosti, ko pa sem bil 1952. leta pretrgal sodelovanje s tržaškim dnevnikom prav zavoljo napadov na Kocbekov *Strah in pogum*. Moral sem namreč ljudem prikazati pravo podobo Edvarda Kocbeka.

kitajska bomba, nemogoča laburistična zmaga, nezadržni porast neofašizma), položaj doma (šarlatanski nastop bratov v Titogradu, šarlatanstvo naših v Tokiu, neodgovoren beg hierarhov v novi, nežno nasilni avtoritarizem) kriza v moji družini in nazadnje novi občutek ujetosti, tokrat na povsem anonimem in abstrakten način (nihče ne sme omeniti moje knjige, niti v radiu, niti v televiziji, niti v časnikih, zdaj je niti v izložbenih oknih ni več). Nagaja mi srce, v glavi imam vrtoglavo, poležujem, vstajam, lotevam se dela, kakor da bo kmalu konec, slabo spim in v tem žalujem za vsemi osnutki, ki čakajo in se mi začenjajo rogati. Vse postaja zamudno, tako je celo s pošto, dobil sem dve vabili, enega za v Padovo, drugega v Rim, oba nekaj dni pred začetkom obeh srečanj. Včasih ne vem več, kaj bi, celo znanci so izgubili stik z menoj, tako se telesno nepočutje spreminja v duševno bolečino, v travmo neznanega imena, tako sam, izgubljen in izničen še nisem bil, to je več od jasne bolečine in junaške tragedije. Včeraj sem odgovoril na Böllovo pismo in mu rekel, da bi se najrajši pridružil smrti skrivnostnih živali, kitom na primer, ki se nenadoma in v skupnem gonu vržejo iz morja na zemljo, v smrt, toda, kje so bratje?

Po vsem tem boš zdaj najlepše razumel, zakaj sem se včeraj na poseben način razveselil Tvojega nenavadnega pisanja v Primorskem dnevniku. Ko sem ga prebral, sem se naenkrat vzdignil v razsvetljeno stanje. Človeško simpatijo sem občutil na tako čist in globoko hvaležen način, da sem umolknil, nikomur dolgo časa nisem mogel pokazati Tvojih besed, hotel sem biti sam z nji in jih do konca občutiti, mirno in s slastjo, ki gre do zadnjega vlakna biti.

Šele zdaj sem se nasitil in napolnil. Šele zdaj Ti lahko povem svoj prijateljski hvala in Ti na daljavo stisnem roko. Ne samo zavoľjo besedi, ki si jih navedel o meni, te so malce preveč privzdignjene in v nevarnosti, da prebudijo v Ljubljani mavrico reakcij, ki se bodo vsaka za sebe hudobno prebudile kot tempirani naboji, čeprav je to neogiben del današnje strategije, pač pa Ti moram povedati svoje občudovanje nad celotno zasnovo in izpeljavo. Napisal si doslej svoj najlepši članek ali esej ali

izpoved, mirno, plemenito, prepričano, pretehtano (kar se mene tiče, sem srečen, da sem v družbi takih Tvojih misli) in vzpodbudno, tako za razumnika kakor za preprostega človeka. Prav zdaj se je po neverjetnem naključju oglasil telefon, spregovoril je preprost in zelo bister človek in mi povedal svoje pretreseno veselje nad člankom, tako ga je prevzelo Tvoje pisanje, da me je že dvakrat iskal in šele zdaj našel, da bi mi povedal, kako naj bom srečen.

Vidiš, Boris, kako nenavadna je komunikacija danes med nami Slovenci, najpoprej med nama, ki si vedno znava povedati pametne in nore stvari, skladne in neskladne, dognane in nedognane, potem pa komunikacija, ki jo imava (vsak na svoj način v strašni zvestobi) do slovenskega bližnjika za potrebno in nujno. Občudujem zdaj to Tvojo besedo kot pogumno in odrešno dejanje, že meni si v tem več kot naključnem temnem razpoloženju temeljito pomogel, spregovoril pa si vsem Slovencem pripravljene volje, mislim, da se bo marsikdo zamislil, marsikdo oddahnil, marsikdo pa se še globlje zakoreninil v to zemljo.

Naj Ti bo teh par stavkov v simbolično plačilo in resnično prijateljsko zahvalo, stisnem Ti roko in krepim že skoraj legendarno navezanost na Tebe v težkih trenutkih.

Zunaj dežuje, kar naprej pada, napravil se bom in Ti v noči odnesel pismo na pošto, da ga boš čimprej dobil.

Tvoj vdani Edvard

A seveda so bila v tistih črnih letih tudi obdobja, ko se je reševal psiholoških zased, to predvsem, ko ga je prevzelo prijateljsko ozračje, ko se je zaljubil v naravno okolje ali pa v svoj pesniški svet. Takrat je pozabil na zlo, ki ga je obdajalo, in se razpisal kot v predvojnih Krogih navznoter. Tako mi je iz »Počitniškega glavnega stana«, kot ga je krstil, pisal z Dolenjskega, kjer je bil poleti z družino gost v hišici odsotnega Pina Mlakarja:

»... Pod Gorjanci vidim dve graščini, Gracarjev turn in Prežek. Nista urejeni, vendar bi mogli nuditi prijeten in koristen dom marsikomu med nami, ko bi bilo več smi-

sla. Ko sem bil pred dnevi z Jakcem in z ravnateljem novomeškega muzeja v Pleterjih, sem slišal trpke besede: »Zakaj silite književniki na Bled, kjer ne morete delati in ste nehote podvrženi sterilni štimungi modnega turizma? Tu je vse, kar potrebuje dober delavec, okusna hrana, dobra kapljica, lov v obsežnih gozdovih, zgovorni in pristni ljudje, povrh pa še kulturna tla, saj je obe graščini obiskoval Prešeren s svojim prijateljem Andrejem Smoletom.« Nekaj podobnega bi se dalo napraviti iz pleterskega samostana, če ne bo več naraščaja, velikanški samostan je prav grozljivo veličastna in lepa stavba v dolini pod Gorjanci. V njem bi jaz uredil moderne duhovne vaje, če bi imel kaj besede, tudi zdaj, ko so menihi v njem. Saj nekateri med nami že pridno hodijo h gostoljubnim očetom kartuzijanom. Pripovedovali so mi o nepozabnem nastopu ljubljanske drame v samostanu: za trideset samostancev so igrali »Dvanajst porotnikov«, kjer nastopajo same moške vloge. V večji sobi so ob eni daljši steni sedli samostanci, ob drugi pa za dolgo mizo porotniki. Ko je bilo igre konec, so imeli vsi solzne oči, gledalci in igralci. Pravijo, da še nikdar niso igrali s takšno zavzetostjo kakor v tistih preprostih in pobožnih prostorih. Na drugi strani stene je poslušala biblioteka vseh cerkvenih očetov, skozi okno pa so jih gledale srne, ki živijo udomačene na velikem samostanskem vrtu.

Sploh sem prišel na misel, da bomo prihodnje poletje prišli spet za kakšne tedne v to hišo in da boš šel z nami. Majhno sobico boš imel zase, lahko boš delal ali kvarstal ali popival, vmes bomo obiskovali toplice, samostane, graščine, gozdove, spali, duhovičili ali pa se prepirali. Morda bomo takrat imeli že vozilo, odločili smo se za spačka, za Citroena.

Ko bomo zdaj vzdignili kozarček ob ražnjičih, ga bomo izpili na Tvoje zdravje. Zdravstvuj Ti in vsi Tvoji

Edvard

(Jaz sem mu nekaj podobnega pisal dosti let zatem iz Dutovelj:

»... tvoje pismo me je našlo pri barvanju oken v sobi, ki mi jo je zapustila rajnka Marička, moja dolgoletna gospodinja, skoraj sorodnica, materinsko naklonjena se-

demdesetletnica z dušo mladenke. Ker je bila od leta 1947 na tekočem o vsem, kar se me je tikalo, je od Strahu in poguma dalje vedela tudi za tvoj curriculum, te cenila s svetim spoštovanjem, s katerim se navdušena srca zavzemajo za vse, kar je veliko. No, če boš kdaj pripotoval tod mimo, boš sredi noči lahko prisluhnil dihu kraške gmajne v preprosti sobici, ki sem jo sam prebarval in pri tem opravilu mislil tudi nate.«)

III.

Bila so takrat leta, ko se je dotedanji slovenski Saharov sprostil, se kot pisatelj razživel, saj so mu takrat tiskali *Listino* in ga počastili celó s Prešernovim priznanjem. In tudi najino prijateljstvo je zadobilo pridih neke vedre, na poseben način impresivne kompozicije.

Bil pa je to tudi čas, ko me je dotlej tleča, a naenkrat zahtevna potreba silila stran od književnega dela in k poglobljanju smisla in vrednosti polpretekelega dogajanja. In takrat sem ugotovil, da so osvobodilni boj v resnici izpeljali krščanski ljudje, saj so bili bojevniki v glavnem kmetje, kakor so tudi kmetje bojevnike prehranjevali. In iz listin padlih sem razbiral in razbral, kako so kot talci tiho in junaško umirali večinoma samo verni ljudje.

Tedaj pa se mi je razodelo, da čaka Kocbeka še ena pomembna naloga: da namreč dopolni svojo podobo in pred slovenskim svetom razkrije svojo misel o koncu koalicijske oblike osvobodilnega gibanja in o koncu vrnjenih razoroženih beguncev.

O tem sva se menila, ko je bil na zdravljenju v Opatici, o tem sem mu pisal iz Kranjske gore 25.9.1974.

In Kocbek se je seveda tudi strinjal, čeprav je dolgo razmišljal, kako in v kakšnem trenutku naj spregovori. Nazadnje se je odločil za obliko intervjuja, kakor sem jo jaz predlagal. Pri tem pa ni upošteval niza mojih vprašanj, ker da jih je bilo preveč, kot je rekel, ampak je sam sestavil vse, tako da je sproti odgovarjal na vprašanja, ki si jih je sam postavljaj.

To je tisti pogovor, ki je izšel 1975. leta.

Kar je potem sledilo, je kronika zadnjih let .

In to je tretje dejanje Kocbekove življenjske tragedije.

Kakor 1952. leta ob napadih na *Strah in pogum* tako je tudi zdaj postal izdajalec, ponarejevalec zgodovine, lutka v rokah emigracije — emigracija pa sem bil jaz. In kakor 1952. leta tako je bila tudi tokrat moja oseba povezana z njegovo usodo. To pa spet omenjam predvsem zavoljo zvestobe dejstvom, in pa zato, ker sem z veliko zakasnitvijo odkril, kako obupno je na prijatelja Edija vplival nasilen prelom najinega dolgoletnega dialektičnega razmerja. Čeprav usmerjena nazorsko drugače, sva se — in morebiti prav zato — dopolnjevala. Triletna prepoved je ta najin dialog pretrgala.

Morebiti se bo ta moja pripomba komu zdela preveč osebna in neumestna, a samo na podlagi prijateljevih pisemenih odzivov lahko sodim, kako je preživel dobo pred trpkim koncem.

To je njegovo pismo, datirano 28. Julija 1978:

Dragi Boris,

moje razpoloženje je vedno bolj čudno in vendar postaja moja dolžnost do Tebe vedno bolj fantastična. Ne vem namreč, kaj je z menoj, ali me že srka skrivnostni telojedec, ki zoper njega ni nobene moči, ali pa naravnost obupno pogrešam tvojo bližino. Ne morem se znajti, moja okolica mi je postala tuja, hkrati pa sem dejansko tudi bolan. Za oba procesa ne vem imena, le to vem, da sta se grdo zavezala in da me grizeta dan in noč. Ne pomaga mi nobena tolažba, še najbolj me potolažijo moji vnuki, toda to znajo zaenkrat le po svoje, jaz pa sem nesrečen na strašen in tuj način. Vse okrog mene mi je postalo tuje. Nad menoj slavijo svojo nepretrgano zmago demoni, kakršni doslej nisem poznal, od nikoder ni niti prave besede niti prave kretnje. Zdi se mi, da me tudi Bog zapušča. Kje je tista slovenska svatba, ki sem sanjal o njej in ki bi me za vedno veselo povezala s svobodnimi ljudmi? Doslej najlepša slovenska pravljica o svobodi se spreminja nenehoma v maščevanje. Niti tisoči, ki se je nad njimi razgrnil moj spomin in so zato ostali večno mladi, mi ne morejo pomagati, moral bi se jim pridružiti, ko je bil za to še čas.

Poskusil si bom še živeti. Morda bom ujel v divjaškem vremenu čarovno silo in si jo podredil. Nekaj ta-

kega sem že doživel, ko sem ponovno odprl Tvoje pismo. Znaš me potolažiti na svoj odrešni način. Meni ne zame-ri, da sem ti pozno poslal »Kroge navznoter«, knjiga je prehitro sestavljena in v stavnici prizadeta. Ah, kako močno mi zdaj bije srce, pomislil sem na dve ali tri knji-ge, ki tako nežno čakajo mene.

Zdaj bom zaključil pismo in odšel na sprehod, kamor me vsak dan pošilja zdravnik za uro ali dve. Vabijo me na ~~na~~ struške večere v Makedonijo. Zdravka gre z menoj za va-ruha, sam si ne upam.

Dragi Boris, naj pozdravim Tebe, ženo in otroke in tisto energijo v Tebi, ki jo posebej občudujem.

Tvoj Edvard

IV.

Takšni so bili torej dnevi tega čudovitega sina sloven-ske zemlje.

Oglasil se mi je še enkrat, konec januarja lanskega leta, preden se je odpravil v München, kjer je upal, da bo našel pomoč za svojo bolezen.

Sédel sem v vlak in se odpeljal v prestolnico Ba-varske.

In tam sva si zadnjič stisnila roko, kot je v pismu želel, in se potem objela v slovo. A tam je tudi, medtem ko sva sedela za kavarniško mizico, otroško razigrano, kot se mu je to porajalo v najlepših trenutkih, sproščeno in zadoščeno ugotovil, da sva 1975. leta dobro opravila potrebno dolžnost.

Tista potrditev in vedri ton, v katerem je bila izreče-na, sta mi bila takrat in mi bosta za naprej zagotovilo, da se je kljub tragiki dragemu Ediju tam, kjer se mu je roje-vala pesem, spočela tiha blaženost.

Tako.

Edvard Kocbek je svojo življenjsko pot končal.

Vendar — njegovo sporočilo bo komaj zdaj začelo kliti.

In njegovo ime ne bo prišlo samo na pročelja naših šol in društev, ampak predvsem v samo tkivo naše ob-

čestvene biti. In takrat prav gotovo ne bo več ta ali oni izjavljaj, kot govornik na Žalah, da ni Kocbek »kot politik zmeraj imel najbolj srečne roke«; pač pa bo prihodnji zgodovinar ugotavljal, da je bil Kocbek tako skladna in dosledna osebnost, da mu je bilo tuje sleherno taktiziranje; da je bila njegova vizija slovenstva tako odrešujoča, da ni prenašala nobenega ideološkega predznaka; da je bilo njegovo humanistično hotenje tako čisto, da bi ga mogla uresničiti samo asiška pesniško prvin-ska demokracija.

Kar pa že danes lahko rečemo, ne da bi čakali na potr-ditev zanamcev, je to, da je odveč dvom, ali je Kocbek pretrgal vezi »s svojo pogumno preteklostjo in partizan-sko tovarišijo«; pač pa je ravno nasprotno res: da so dru-gi umetno hoteli stvar tako prikazali. Neizpodbitno nam-reč drži ugotovitev, da je od vseh, ki so slovensko vstajo organizirali in vodili, edino Edvard Kocbek ostal zvest na-čelom, v imenu katerih je do vstaje prišlo. In zato, da bi tudi formalno preklical svoj podpis na dolomitskem do-kumentu, je dal 1975. leta tiste dokončne izjave. Prav zavoljo te dosledne zvestobe pa bo, čeprav je danes vi-deti drugače, v prihodnosti Kocbek veljal za središčno osebnost v slovenski zgodovini dvajsetega stoletja.

V zvezi s tem bi izrazil mnenje, da bi se morali ob Kocbekovi usodi slovenski kristjani bolj zavedati svoje vloge za časa druge svetovne vojske. Zakaj če je bil, žal, del vernih ljudi gluhi in slepi za znamenje časa, so Koc-bek in njegovi na čelu krščanskega ljudstva storili vso svojo dolžnost do slovenske domovine. Zato so kristjani na Kocbeka in nase lahko upravičeno ponosni.

Vsi pa, kristjani in nekristjani, bodo prej ali slej mo-rali izmeriti nebesno stran ob njegovem zgledu in ob njegovem nauku, ker nedvomno odgovarja resnici, kar je napisal o sebi:

*jaz sem jezik-plamen,
ogenj, ki je zagorel
in ne bo nehal goreti
in žgati.*

Na drugi strani pa se že zdaj in kar očitno uresničuje njegovo preroško videnje, da bo njegova resnica

*nekoč pogledala
ošabnemu stoletju v obraz
in stoletje bo zardelo.*

A v tem trenutku, ko nas obhaja zavest bridke izgube, so naše vesti, vesti sinov kraške zemlje in tržaškega morja, mirne; saj smo v časih, ki so bili zanj zelo hudi, kneza slovenskega duha povabili v svojo sredo in se mu spoštljivo poklonili.

Barkovlje, 6.11.1981

SREČANJA S KOCBEKOM

Prvič sem srečala Kocbeka na bohinjskem tednu pred 44 leti. Med ostalimi predavatelji je izstopal s svojimi filozofskimi razglabljanji o personalizmu, o krščanskem eksistencializmu in s svojo kategorično zahtevo po revolucionarni prenovi krščanstva v duhu evangelija in tako nakazoval smernice bodočega koncila. Opozarjal je na vojno nevarnost in poudarjal slovensko poslanstvo. Med akademiki nas je bilo tudi nekaj gimnazijcev; strme smo ga poslušali, saj nam je bila vsaka njegova beseda v pravo razodetje. Še sedaj ga vidim, kako stoji ob večernem kresu na gričku nad bohinjskim jezerom: bolj majhna, drobna postava, a ves mlad, poln moči, idealizma, zanosna in nad; oči mu v siju ognja žare še bolj svetlo in prodorno; vzravnani, ožarjeni od ognja govori kot prerok... Ob njem brat s severa, predstavnik češke mladine, František Valena, prav tako vizionar koncila in slovanske prihodnosti. Njun glas užiga srca in dviga duše v plamenu do samih zvezd.

Drugo nepozabno srečanje s Kocbekom sem doživela pred šestimi leti na pogrebu Dore Vodnikove v Dravljah pri Ljubljani. Vpričo nadškofa je z vso svojo ogorčenostjo obsodil slovensko Cerkev, da sploh ni dojela koncilskega duha, še manj pa v njem zaživela. In priporočil se je Dori, da naj sedaj iz svoje vsenavzoče blaženosti pomaga uresničiti njih mladostne ideale in življenjske borbe. Ob odprtem grobu je zvenel njegov glas kot krik demona izpod zemlje. Vsi smo otrdeli kot kamni okoli nas...

To je bil Kocbek; vsako srečanje z njim je človeka pretreslo, je bilo v izziv za resnico, dobroto, lepoto, je človeka obogatilo, skratka: bilo je doživetje. In dasi preobremenjen, je imel, skladno s svojim humanističnim načelom razpoložljivosti in darežljivosti, vedno čas in voljo za sočloveka. In to je znal Kocbek dati čutiti vsakomur, ki je prišel v stik z njim. Prav razdajal se je s svojimi darovi duha in srca. Meni je odkril odrešujoči svet Teilharda de Chardina, enega največjih duhov našega časa, in zato mu trajna zahvala!

Kako darežljivo se je razdajal slovenskemu narodu v celoti s svojim kulturnim in družbenim ustvarjanjem, bo pričala zgodovina, katere soustvarjalec je bil zadnjih petdeset let.

A Kocbekova podoba ne bi bila popolna, če ne upoštevamo njegovega družinskega lika. Iz njegovih spisov, zlasti medvojnih, izstopa sensibilna, subtilna ljubezen do žene in hčerke; tako slovo od njiju pred odhodom v partizane, srečanje z ženo v partizanih in srečanje po vojni s hčerko. In pozneje, kako očetovsko zavzet je vodil svojo hčerko in dva sinka po ljubljanskem Tivoliju; pa veličasten v svoji boli ob nenadni izgubi hčerke pred osmimi leti in nato otroško igriv s svojimi vnuki. Da, Kocbek je postavil vzorni lik tudi kot mož in oče. In prav ta žlahtna družinska komponenta njegove osebnosti je izpopolnjevala njegovo življenje in omogočila celotno, vsestransko skladno ustvarjanje, kot je bila koherentna njegova osebnost. Marsikateremu velikemu duhu manjka ta karizma srca, zato ostaja njegovo ustvarjanje nekje nepopolno. A ob Kocbeku občutimo »noblesse d'âme«, izžareva jo njegovo življenje in delo. Zato je Kocbek resnično velikan duha in velikan srca; vizionar človečnosti in njen ustvarjalec sredi te naše enostransko tehnične civilizacije, oropane duha in srca.

Zadnjič sem srečala Kocbeka pred poldrugim letom ob priliki velikonočne priprave akademikov v uršulinski cerkvi v Ljubljani. Zanimanja za vsak Kocbekov nastop je bilo veliko, žal so bili ti po vojni bolj redki, — izredno pa je bilo za tega, ker se je vedelo, da Kocbek boleha. In res ni mogel več sam govoriti. Njegov govor so vpričo njega predvajali na magnetofonskem traku. In spet je nastopil Kocbek kot vizionar prihodnosti, ko se bo vse človeštvo povezalo v kohezijski moči ljubezni v univerzalno bratstvo in bo vse stvarstvo, preobraženo, konvergiralo h točki Omega. — Edinstveno ozračje: v polmračni cerkvi brle sveče, s kora done orgle, v mogočnih akordih pretresajo cerkev in naša srca; pred oltarjem stoji krhka postava-Kocbek, a je zravnana kot sveča in izžareva neko tajinstveno svetlobo v poltemo naokoli — in se očitno, kot sveča, pri tem poživlja. Tedaj sem z vso jasnostjo začutila, da se Kocbek poslavlja za vedno. Ni hogoče izraziti tega doživetja:

simfonija Ramovševe glasbe in vizionarni Kocbekov duh; pogled na to ugašajočo svečo, vse me je tako pretreslo, da me je nekako raztelesilo, sublimiralo mojo duševnost, jo dvigalo v neskončne kozmične razsežnosti; kakšno veličastje in kakšna tragika hkrati! To je bilo moje najsilnejše doživetje v življenju... Res je bil to zadnji javni Kocbekov nastop, zame najbolj veličasten, morda tudi zanj?

Kot ptič feniks, ki zapoje najmogočnejše, preden utihne ...

In sedaj — slovo na Žalah. Dopolnjeno je edinstveno življenje. Tu leži negiben, človek skrajne dinamike duha in srca. Naš veliki, vsestranski «puntar» par excellence, več kot pol stoletja se je boril za lepoto, dobroto, resnico; nerazumljen, celo obsojan od vseh strani, osamljen, a zvest svojemu imperativu iskanja sinteze zasebne in družbene resnice. Vprašanje je, kako je zmožni tako borbo človek, šibek po telesu, a očitno močan, orjaško močan po duhu. Da, Kocbek nam pričuje, kako duh zmaga nad telesom. In sedaj se je umiril. Njegovo že sicer poduhovljeno obličje izraža neko blaženost in poveličanost, je kot zazrto v neko skrivnostno jasnino in svetlobo, kjer je razodeta vsa resnica in smisel vsega ...

To je Kocbekovo poslednje in najžlahtnejše pričevanje. Kajti človek razodene svojo pravo, avtentično, podobo šele v smrti. In Kocbekova je posvečujoča, odrešujoča.

»Voilà c'est un homme«, kot je rekel Napoleon za Goetheja.

Da, to je bil človek v vsej polnosti te besede, in bo, dokler bo naš rod. Na svojih »lipicancih« nam kot sel kaže pot v slovensko poslanstvo, v našo in občečloveško prihodnost.

PROBLEMI RAZVOJA, NARODNA ZAVEST, PLURALIZEM

Zahvaljujemo se Društvu slovenskih izobražencev, da nam je ljubeznivo odstopilo za objavo predavanja, ki ga je Viktor Blažič imel na letošnji Dragi.

I.

Danes živimo v znamenju razvoja; njegova dinamika je naša najbolj občutna resničnost, je sila, ki nas nekako mimo naše volje nosi s seboj in ki jo čutimo kot nekakšen vzgon v sebi: vsi hočemo postati nekako lažji, radi bi kar se da zmanjšali tragično težo bivanja in radi bi čim več dosegli na čim lažji način, v čim krajšem času, da bi v svoj življenjski čas, ki nam je odmerjen, zajeli čim več užitnih dobrin.

Nekaj časa, najbolj pa v evforiji povojne dobe se je zdelo, da se lahko temu vzgonu prepuščamo brez vsakih omejitev in zadržkov; začeli smo verjeti v napredovanje brez meja in smo tako tudi v sebi zbrisali vse meje, odvrgli vse brzde: začeli smo jih imeti za »reakcionarne« predhodke preživele preteklosti. Prenehali smo misliti tako, kot so še mislili naši predniki, ki jih je trdo življenje v mejah ob vsaki pridobitvi opozarjalo na neusmiljeno skopost matere narave. Čisto drugače kakor mi so vedeli, da so vselej, kadar so kaj pridobili, nekje ali komu nekaj vzeli. Vedeli so, da narava vrača človeku njegov trud, kakor mora tudi človek naravi vračati, kar ji po nujni pripada. Ali drugače povedano, pri naših dedih in pradedih je bila še globoko vsajena vera v neko ravnovesje usod, ali če hočete, vera v zakon narave: vse v življenju, naj bo dobrota ali zlo, se slej ko prej na ustrezen način povrne in poplača, kajti bivanje, življenje na sploh ne trpi dolga.

Ta miselnost doživlja v našem času, ko nam je tehnološki razvoj postoterial in potisočerial naše fizične moči, nekakšno zanikanje in se je zato tudi tako naglo razkrojila. Zakaj tisto, kar se je v resnici spremenilo, je doživljanje uspeha. V industrijski dobi, ko je nastalo umetno produkcijsko okolje, to je, sklenjen in vase za-

prt produkcijski cikel, je prevladal vtis, da je človekova vloga, človekov delež v stvarjenju eksistenčnih pogojev in dobrin daleč prevladujoč. Za industrijskega človeka zunanja narava ne predstavlja kaj drugega kot vir surovin in prostorsko prizorišče, ki obstoja največ zato, da se na njem odigrava drama skupinske, kakor tudi individualne produkcije. Za tega človeka narava ni več veliko bitje, ki diha in utriplje v letnih ciklikih, bitje, s katerim živi v nekem življenjskem razmerju, bitje, ki je lahko nepreplačljivo, pa tudi neusmiljeno in okrutno. Hočem reči, industrijski človek je izgubil tisto najgloblje, se pravi, osebno, intimno razmerje z naravo. Včasih smo lahko občudovali tisti notranji red, po katerem so se postavljale naše vasi, red, ki je vdihnil naši krajini toliko duše, da še danes, v bednem stanju ostankov, deluje kakor človeški obraz. Naše vasi so tedaj stale tako, da so jemale čim manj rodovitne prsti. Stare naše vasi pa niti ne stara mesta še niso bili paraziti, kakor so sodobna urbana ali urbanizirana naselja. Ta katastrofalni preobrat v eksplozijo parazitskega naseljevanja se je začel s popolnim razvrednotenjem rodovitne prsti in kmečkega dela obenem. Industrija, ki jo je ideologija napredka brez meja povzdignila v malika, v znamenje novega odrešenja, je potrebovala kar najbolj ceneno delovno silo in režim posebnih pogojev, strogo varovane privilegije, se pravi umetno ustvarjene ugodnosti za svoj razvoj. Industrijski in sploh sodobni razvoj se je razrasel v sisteme, od katerih ima vsak svojo lastno, avtonomno logiko razvoja: vsak tak sistem, čim bolj se razrašča, terja od okolja, v katerem nastaja, vedno več naravnega prostora, vedno več surovin, delovne sile, komunikacij in rezidenc. In tako, kot smo doživljali pravi vdor industrijskega razvoja, tako dramatično neizprosno in neodložljivo so pred nas stopila tudi najtežja vprašanja sodobnega sveta, vprašanja brez primere težja od vseh, s katerimi smo se kdaj koli soočali, naj bo v davnini ali v pretresih polpretekle dobe: gre za probleme razvoja.

Mi smo sprejeli sodobni industrijski razvoj na naš značilni način: na način konverzije, z vso zakonito njeno spremljavo, namreč s fanatičnim ekstremizmom, ki se z ene strani hlastno in na stežaj, brez sleherne kri-

tične izbire in rezerve odpira tistemu novemu, z druge strani pa naježeno in nestrpno zavrača vse, kar spominja na kakšno tradicijo. Mi smo tudi čisto praktična in tehnična vprašanja obravnavali tako, kot jih je nekdanj obravnavala sveta inkvizicija — kot vprašanja prave in krive vere, in zato je tudi naše soočenje s sodobnim razvojem tako zapozneno in boleče. Izkazalo se je pač, da stara zavest o tem, da je vse pridobljeno tudi od neke ali od nekoga vzeto, ni zgolj predsodek starih nepovratnih časov. Zdaj se je z vso težo svoje veljave, ta stara misel predstavila odtujenemu industrijskemu človeku v obliki bolečih posledic, ki mu grenijo življenje in celo v obliki grožnje, ki visi kot Demoklejev meč nad njegovo prihodnostjo. Vse te posledice, kot so zastrupljeni zrak in voda, zasmetena naselja, opustošeni gozdovi in polja, nemo opominjajo na neki dolg, ki ga je treba plačati, čeravno je industrijskemu človeku z njegovo izključno eksistenčno navezanostjo na umetno okolje docela tuja pomisel, da bi bil on, s svojim delom, ki ga opravlja, kot mu je naloženo, sokrivec ali celo glavni krivec opustošenja. Njegovo produkcijsko razmerje delo-plačilo, se, kot že rečeno, odigrava v sklenjenem, vase zaprtem procesu, ki nima z naravnimi cikli in širšim okoljem nobene neposredne, vsem očitne povezave. Ako bi torej ostali na tej goli interesni ravni sodobnega človeka, ali celo zgolj na ravni vulgarnega porabništva, bi se opustošenje širilo — kot se tudi širi — nezadržno in maligno, do svojega poslednjega dejanja.

II.

Jasno je torej, da mora v dogajanje te vrste močnejše, odločnejše in izraziteje kakor dandanašnji, poseči neka višja raven zavesti. Mislim na samo podlago kulturne zavesti, na tisto, ki vzpostavlja v človeku močne čustvene ter naravstvene vezi z naravnim prostorom, po katerem je zasejana njegova etnija, njegovo širše sorodstvo po jeziku, življenjskih navadah, načinu mišljenja, čustvovanja in delovanja. Govorim o zavesti, ki zaobsega in tudi doživlja prostor svoje etnije kot nekaj organsko lastnega, kot sestavino svoje individualnosti in slednjo kot sestavino tega prostora kot neke organske celote.

Te širše lahko rečeno ljubezenske senzibilnosti tudi ne poezije, glasbe, oblikovanja itd. — vir kulture si ni izmislil noben teoretik ali prerok, marveč ta senzibilnost preprosto je: prinesla jo je nuja človeškega sožitja. Mar ne čutimo bolečine, mar nismo na dnu svojega bitja prizadeti, če se nam ta prostor krči ali če znamo začetke njegovega propadanja?

Preden pridem do osrednje misli tega predavanja, bi rad zakoličil neke meje, ki se jih po mojem prepričanju moramo držati, ko govorimo o narodni zavesti. Najtežje vprašanje, na katerega naletimo, kadar opazujemo to posebno posodo ali zajetje človeških energij, je pač vprašanje o nacionalizmu, ali natančneje, vprašanje o nacionalnem egoizmu. Nobena oblika ljubezni in vere — in tudi narodna zavest spada mednje, se ne more ogniti svojevrstne zaslepljene omejenosti na svoj predmet, saj je le-ta v naravi stvari same in izvira iz ene najmočnejših — in zato pogosto bolestnih — veziv sožitja sploh. Skratka, govorim o vezeh, ki so del naše skupne in posebne usode. In prav ta stran te velike sile, nabite s tolikerimi socialnimi strastmi, je pogosto ma lahek plen zlorabe, predvsem oblastniške zlorabe, to je, sle po širjenju posebnih in izključnih pravic. Poudaril bi rad, da je današnja narodna zavest po značaju nekaj drugega od včerajšnje narodne zavesti, ki je plamenela silovito in nebrzdano kot požar in se je največji del njenih energij izgubljal v katastrofalnih obračunih.

Ta energija je bila dana in tedanja njena izrazito posestniška zavest jo je gnala v mnoge osvajalne podvige. Če pravim posestniška zavest, nameravam označiti politično raven tedanjega in mnogokje tudi sedanjega nacionalizma. To je raven, omejena na golo zavest razprostiranja, brez kake močnejše izražene organske funkcije ali, če hočete, razvojnega poslanstva. Edino kulturna raven narodne zavesti, seveda kolikor se ni podrejela politiki ekspanzije oziroma ropanja, je ohranjevala svojo človečnost in je prav zaradi tega lahko preseгла nacionalistično zaslepljenost ter ustvarjala univerzalne, občečloveške vrednote. Če torej hočemo spoznati poslanstvo narodne zavesti za današnji čas in prihodnost, moramo najprej znati razločiti pristno čustvo od njego-

ve zlorabe, razločevati ljubezensko darovanje od oblastniškega cinizma. Treba je zakoličiti meje med njima — kar se pri nas v polpreteklosti ni dogajalo. Ako enačimo eno in drugo, je to zaslepljenost, docela primerljiva z nacionalno zaslepljenostjo, z njenimi posledicami vred.

Kulturna raven narodne zavesti — ta bi morala navdihovati politična dejanja — je poklicana za življenjsko važno poslanstvo in sicer poslanstvo, ki ga ne more nadomestiti nobena druga socialna sila: v naravi te zavesti je namreč nuja po stvarjenju organske smotrnosti in zaokroženosti in s tem vred tudi nuja po stvarjenju središča kot sedeža zgodovinskega uresničenja. Je torej lastnost ali moč, ki teži k temu, da bi vse dogajanje v razvoju uredila v smotrni proces, tako da se vsak posamični stvariteljski dogodek v njem od sebe pridružuje redu, katerega smisel je zapopaden v središču na najvišjem in najodločilnem mestu dogajanja. Zakaj narodna zavest je s svojim osredotočenjem k središču nekaj kot središče bitja, torej njegova najvišja razvidnost in koncentracija. Le ta lahko išče in najde svoje mesto in poslanstvo med drugimi.

Da bi bila ta misel jasnejša, poglejmo, kaj je v sodobnem razvoju takega, kar teži v nasprotno neorganško smer razvoja, ali če govorimo o zavesti, kaj je takega, kar teži k shizofrenemu begu in razklanosti? Ni se nam treba ravno napotiti v svet, da bi poiskali nazorne primere takih pojavov. Naša lastna domovina je kričeč primer divje, nekontrolirane rasti v shizofreno nesmotrno civilizacijo, ki ne ve, v kaj se pravzaprav uresničuje in kakšno je njeno poslanstvo med drugimi v širšem prostoru. Največje naše ekološke nesreče, posledice samozvane vsevednosti ter podjetniške in kruhoborske omejenosti, so dobro poznane: Jeseniški kot, Mežiška dolina, Celje, Zasavje, Ljubljana. Zadnja izmed velikih nesreč, ki se še ni utegnila zgoditi, je industrijska cona na Krasu: ne vemo še, skozi katera zadnja vrata jo bodo njeni protagonisti skušali zriniti do uresničenja. Strokovnjaki so ugotovili, da je v vodah slovenskih rek in v ozračju tolikšna količina strupov, kolikršno izloča industrijska produkcija prostora, na katerem živi osem milijonov prebivalcev.

Nikakor ne smemo mimo dejstva, da so narodno najbolj osveščeni in zato tudi v tej smeri najbolj senzibilni posamezniki prvi in edini zaznali te nesreče že na njenih začetkih in prvi prepoznali zli značaj teh, za večino še nevidnih klic. Toda, njihovi svarilni glasovi se v splošnem trušču porabniške evforije niso kaj prida slišali, kolikor pa so le prišli v območje javnega mnenja, so bili kaj kmalu utišani. Naj je šlo za svarila pred urbano stihijo, ki požira cele komplekse rodovitne prsti, ali za svarila pred umazano industrijo, vse to se je zaničljivo zavračalo kot »zaviranje napredka«. Brez ovinov je treba reči, da razredno revolucionarna zavest ali miselnost ni bila sposobna vzpostaviti kakršne koli kritične distance od teh pojavov, saj se je z njimi poistovetila; živila je v srečnem prepričanju, da se s svojo navezanostjo na materialistične mite v golem materialnem napredku uresničujejo poslednji cilji revolucije same. Kako pa naj bi bilo drugače, ko pa vemo, da se je poistovetenje industrializacije s tem socializmom izvršilo že v boljševiški predstalinistični Rusiji?

Edina duhovna orientacija, ki je nudila kaj opore za kvalificirano presojo industrijskega razvoja, je bila in je še danes v našem prostoru neobremenjena narodna zavest, oziroma iz nje izhajajoča senzibilnost za utrip tega prostora kot organske celote, ki jo tvori zaokroženost prostora in človeškega gradiva v njem.

In, da se bomo prav razumeli, gradnja odgovornostnega sistema na podlagi narodne zavesti, to je šele začetek, temeljno izhodišče, iz katerega naj se gradi planetarni sistem odgovornosti. Narodni organizmi so temeljni kamni in sploh predpogoj obvladljivega razvoja nasploh.

Resnične probleme je mogoče izmeriti šele na ravni narodov, pravi Lionel Iacoen, pisec knjige »Vojna za energijo se je začela«. Problemi sodobnega razvoja so tako izrazito vsestranske kompleksne narave in nekaj tako povsem drugega od glavne preokupacije prejšnjega stoletja, to je, od razrednega boja, da jim instrumentarij marksistične dialektike ne more slediti več. To pa preprosto zato, ker gre za novo obzorje iz novega dogajanja, ki terja drugačen, bolj življenjski, vsekakor pa manj shematičen pristop k stvarjem.

A kakor že lahko vidimo v naši ekološki in socialni krizi zagato današnje ideološke zavesti, s tem še ni rečeno, da je prav ta zavest edini vir te krize. Zakaj več kot očitno je, to čutimo takorekoč kamor stopimo, da gre za krizo celotne naše tradicije, takšne, kakršna pač je. Če naj bom jasnejši: mislim na dejstvo, da se naša tradicija, oziroma naše zavedanje sebe in sveta okoli nas ni razvijalo tako vsestransko, kot bi si želeli, in da je, obremenjeno z večno travmo ogroženosti, terjalo pretirane izlive naših duhovnih energij v eni sami smeri ali v eno vejo, seveda v škodo drugih.

Naša posebna zavest je vzniknila iz jezika, oziroma iz literature, in tako še danes naša kulturna zavest pretežno čuti sebe le v obsegu naše literaturne zakladnice. Ne čuti se zraščeno s celotno strukturo naše gradnje, se pravi z vsem, z vso prstjo, iz katere smo zgneteni. Pomislimo samo, kako vse drugačen bi lahko bil naš najnovejši razvoj, ko bi naša kulturna zavest v celoti in ne le pri redkih posameznikih čutila s kmečko kulturo v polnem in najširšem pomenu te besede. Se pravi ne le z njeno pesmijo, kar je spet samo literatura, ne le z kozolčarstvom, temveč tudi z njeno kulturo dela, z njenim poljedelskim sistemom, gradnjo vasi in oblikovanjem krajine. Mar ni resnica, da to kulturo odkrivamo šele danes, ko je takorekoč ni več, ker smo jo uničili? Ali se da zanikati, da smo ves povojni čas v naši nagli gradnji to kulturo zanikali dejansko, to je, ne le z zaničljivim prezirom, temveč tudi z nestrpnim slepim posnemanjem tujih vzorcev?

Na našem podeželju ni moderne kmečke hiše v pravem pomenu te besede, se pravi hiše, ki bi bila premišljeno in navdahnjeno koncipirane v ta namen. Naša šolana arhitektura se s kakšno tako nalogo sploh ni ukvarjala —: mislila je, da te naloge sploh ni. Na našem podeželju se je razbohotila neokusna in prostorsko in oblikovno nesmotrna malomestna (predmestna) hiša, brez intimne in tople domačnosti.

Druga posledica preziranja tradicije je ta, da ne znamo graditi mest. Naša mesta so zelo čisti primeri podivjane urbane rasti.

Naša monumentalna arhitektura, to se danes vidi takorekoč na vsakem koraku, ni bila pripravljena na

vdor tehnološke civilizacije, saj se s kultom idile, ki ga je gojila Plečnikova šola, z zagledanostjo v zunanje oblikovne učinke, pa s svojim prezirom funkcije prostora, pač nismo mogli dostojno soočiti s pohodom železobetona in asfalta, temveč smo temu preprosto podlegli. Nismo znali s pridom uporabljati nove tehnike. Enako kot smo zaradi naše obsedenosti od lirične lepe literature nekritično podlegli prvemu organiziranemu produktu materialistične misli v naš kulturni prostor. In tako se je lahko zgodilo, da je naša preobčutljiva krajina posejana z agresivnimi in brutalno brezobzirnimi arhitektonskimi monstrumi in da se naš obči kulturni razvoj duši v duhamorni množici surogatov, ki naj bi zatajili umiranje naših vrednot. Po neki inerciji duha mi še zmeraj vidimo v naši lepi književnosti osrednje in najbolj vzvišeno prizorišče naše zavesti in naše biti sploh. Da, veljava naše literature kot osrednjega dogodka v našem rojstvu je nesporna, vendar ne smemo pozabljati, da ta njena veljava izvira iz njene zavzetosti, iz njene posvetitve, zmožne darovanja in tudi žrtve. Naša literatura je bila to, kar je bila, zaradi tega, ker je bila obenem z estetskim tudi moralno dejanje: bila je v polnem pomenu te besede moralna voditeljica naroda.

V naši sodobni etablirani umetnosti pa ni čutiti strasti poslanstva in ni čutiti zavzetega ognja, ki je gorel v Cankarju. Naša etablirana umetnost se je odrekla avtentičnosti in se obrnila proč od prizorišč naše travme in se zatekla v formalistične, brezvsebinske in brezčutne ekshibicije, oziroma v provincialno posnemanje vzorcev iz najbolj izpraznjenih regij sodobne kulture.

Pred skoraj pol stoletja je Josip Vidmar s smelo in svežo mislijo razgibal slovensko javnost, ko je spregovoril o slovenstvu kot izrazito kulturnem problemu. Velika škoda je, da je ostalo samo pri tem in da se ta misel ni mogla razviti v kompleksno podobo o narodu kot kulturnem prizorišču v celoti. Pod močnim ideološkim pritiskom je avtor to svojo izredno knjižico za dolgo časa zatajil: in šele zadnji čas si jo je upal omeniti v svojih spominih. Tako smo še danes ostali pri tistem ozko kulturniškem, rekel bi, vidmarskem pojmovanju našega kulturnega vprašanja, pri pojmovanju, ki omejuje kulturno zavest na profesionalno območje kulture,

oziroma na duhovno obzorje kulturniškega ceha. S prevlado vidmarjanskega pojmovanja kulture, se pravi s kulturniško omejitvijo našega duhovnega prostora se je naša kreacija obsodila na življenje nekakšnega ghetaja.

Skoraj da ne more biti kakega resnega dvoma o tem, da je prav ta, enostransko kulturniški oziroma literarni pogled na fenomen naroda omogočil tako gladek prodor druge, temu nasprotne, skrajnosti v naše mišljenje. Materialistična revizija naše preteklosti je v resnici zapolnila veliko praznino v naši zgodovinski zavesti: s sveto gotovostjo razodetja se je lotila odkrivanja naše dolgo zatajevane »telesnosti«, ali, če hočete, materialne podlage naše biti, in jo razglasila za prvo, če ne celo edino našo resničnost. Na ta način je lahko nastala druga skrajnost ali polastitev, namreč ta, da se je naše narodno vprašanje zreduciralo na ideološko-politično zadevo, ki po logiki stvari ostaja izključno domena politične strukture.

Tako enostranska, tako deficitarna na eni, pa tako potratna na drugi, naša zavest ne more prevzeti nase poslanstva, po kakršnem nove okoliščine kličejo. To poslanstvo vidim v tem, da se ta naša zavest postavi v samo osrčje razvoja kot njegov osrednji živec in regulator dogajanja v lastnem prostoru, to je, na mestu, kjer se prostor zaokroža v organsko celoto in kjer nastaja temeljni vzorec sveta in še posebej sveta bližine. Kulturna srenja kot rezervat, brez lastne avtonomije in brez zaledja v populaciji, kulturna srenja-ujetnica politike, to je sicer svetu in v svetu znan pojav, vendar dvomim, da bi bil še kje izveden v tako nesrečni, samouničevalni varianti kot prav pri nas. Na eni strani, oholo nestrpni kulturniški konservatizem, na drugi strani, kot upor proti njemu, druga, prav tako jalova skrajnost, namreč mrzlično nezanesljivi avantgardizem — oba pa ujeta v brezupno dialektiko medsebojnega obračunavanja. Tako ena kot druga stran nekako nagonsko čutita, kako sta druga drugi potrebna, saj sicer ne bi mogli uprizarjati igre, s katero se še danes predstavljata kot osrednje dogajanje v slovenski kulturi, s tem da si vztrajno prizadevata zaposlitev malone vso pozornost naše kulturne javnosti s svojimi aferami

Posledice, ki so nastale s takim razvojem stvari, ni-

so tako nedolžne, kakor se mogoče zdi na prvi pogled: v času nagle industrializacije so pojavi naše industrijske kulture tako redki in osamljeni, kakor morejo biti le v splošno neugodni duhovni klimi, namreč v ozračju odbijajoče ignorance ali zaplotniške miselnosti, omejene zgolj na duhovno obzorje lastnega rezervata.

Težke urbanistične nesreče, arhitektonski monstri, divje cvetenje našega podeželja, premnoge bele li-se na našem kulturnem zemljevidu, to so zadeve, za kate-re naša etabrirana kulturna srenja misli, da ne zade-vajo njene odgovornosti, čeprav je očitno, da so to po-sledice ohole ignorance, oziroma odsotnosti naše kultur-ne misli v gradnji naše civilizacije.

Poleg parcelizacije, poleg razkosanosti naše zavesti se mi zdi, da nam najbolj hromi duha naš moralni u-pad, naša psihologija obsojencev. (1)

Da smo pogreznjeni v globoko demoralizirano stan-je, o tem pričajo simptomi, ki se jih ne da tajiti. Na primer upadajoča delovna morala prizadeva predvsem kvaliteto našega življenja. Vendar ta simptom še daleč ni tako zastrašujoč, kakor je recimo incidenca samomora na Slovenskem, ki je med največjimi na svetu. (2)

Naj so mnenja o tem fenomenu še tako deljena, pač ni mogoče zanikati, da ima vsak epidemični pojav samomora značaj svojevrstnega protesta. Ne vem, ali se tisti, ki bi jih moralo to zadevati, v polni meri zaveda-jo, v kako kričečem nasprotju je narava tega dogajanja z javnimi proklamacijami in zagotovili, ki zadevajo svo-bodno voljo posameznika in naroda v celoti.

O pravih gibalih, ki toliko naših ljudi napotijo na ta skrita in mračna prizorišča naše smrti, ne bomo kaj prida vedeli vse dotlej, dokler pri nas ne bo dopuščena kar najširša, predvsem pa neovirana razprava, v kate-

---

(1) Kosovel:

In koder gremo,
kakor v vrstah gremo,
kakor kaznjenci...
sredi nevidnih stražnikov

(2) Henrik Tuma: "Slovenci nimamo pravega veselja do življenja." (Iz mojega življenja).

ri ne bo nihče ničesar zamolčal iz bojazni pred kakršnimi koli posledicami. Toda, tudi brez učenih razprav, le da se ne sprenevedamo, je mogoče reči, da se k tej posebni vrsti protesta zateka živelj z značilno navznoter obrnjeno psihologijo. Viri te duševne naravnave so lahko kaj različni: lahko gre za biološko utrujenost, oziroma civilizacijsko prenasičenost — lahko pa gre tudi za globoko resignacijo, ki jo prinese dolgoletna utesnjenost na en sam modus vivendi in na omejene možnosti razvoja.

Spet bom le omenil nekatera, po mojem mnenju najbolj izrazita gibala naše demoralizacije.

Na prvem mestu naj opozorim na deformacijo, ki jo je na nas napravil psihološki mehanizem naše velike konverzije. To slednjo besedo uporabljam v njenem slabem pomenu: mislim namreč na konverzijo, ki se ji podvržemo kajpak ne iz prepričanja, pač pa iz naše osebne, karakterne šibkosti, bodi iz koristolovstva, karierizma ali iz čiste strahopetnosti. Taka konverzija, in te je bilo največ in je tudi naša zgodovinska posebnost, poteka po nekem nenaravnem vrstnem redu sicer in začnjenja z naglim prestopom, z dejanjem, ki bi moralo v taki drami slediti zadnje. Vsa naša prepričanja so s tem postavljena pred dovršeno dejstvo in tedaj preostane le, da z njimi opravimo nekakšen abortus, to je, da jih iz svoje zavesti brišemo in zatajimo. In ker hočemo tajiti sebe prejšnjega, nestrpno in sovražno zavračamo vsak pojav stanovitnosti že v načelu in iščemo tisoč načinov, s katerimi skušamo tak pojav, če ne izničiti, pa vsaj umazati ali omalovaževati. Hočem reči, da je konvertit v slabem pomenu te besede ujet v večno pregajanje prvotnega sebe, tistega, ki se včasih z bolečo jasnino odzrcali v soljudeh. V konvertitu pa ostane takorekoč nedotaknjena matrica njegove prvotne vzgoje: način mišljenja, način ravnanja in sploh obnašanja, vse to ostane prejšnje, le da se na to matrico nanese nova levitev, nanesejo se nova znamenja in barve. Zaradi tega se je pri nas tako malo spremenilo v naši praksi, zakaj slejkoprej drži resnica, da so si ljudje tem bolj podobni, čim bolj čisto si med seboj nasprotujejo. Pa tudi ni temeljitejših valptov od tistih, ki so v sebi požgali ladje za povratek. Prepričan sem, da je treba

prav v tej smeri iskati vire naše neavtentičnosti oziroma naše odtujitve od nas samih. Upravičeno se kar naprej sprašujemo: kaj od tistega, kar počnemo in izražamo, prihaja iz nas, kaj od tega smo v resnici mi?

Drugi pojav, ki pa je samo nekakšno nadaljevanje pravkar odpisanega, je naše ponikanje z odprtega prizorišča svobode, oziroma beg od odgovornostnih bremen notranje svobode v prostor izdelane svobode. Nekateri bi radi v tem videli nekakšno notranjo emigracijo. Toda, eno je umik v strogo zasebnost iz samoobrambe, ko gre za varovanje osebne resnice, ki v jasnosti ni zaželjena, čisto nekaj drugega pa je deformacija, ki je pri nas Slovincih zavzela tako velik obseg, da skoraj postaja naša narodna značilnost, namreč nase posvečeno zasebnostvo.

Tudi tako pasivno dejanje, kot je umik v zasebnost, se pri našem človeku ne odigra brez tiste značilno naše svete ihte, ki spremlja malone vse naše spreminjanje. Kajti, mi se praviloma v vsak naš prevrat in v vsako našo levitev vržemo scela, z vsem, kar nas je, in brez sleherne rezerve. Zato tudi nismo zmožni zadržati nikakršne distance do sebe in se iz svojega početja ne vidimo. V takih trenutkih smo v resnici tisto, za kar nas imajo naši bratje Srbi: narod brez humorja, ljudje, ki se ne znajo sebi posmehniti. In če se je slovenski človek spet zatekel v svoje preizkušeno zavetje, v nepristopno zasebnost, tedaj tega spet ni mogel storiti drugače, kot da je svoj zasebniški egoizem obdal z neko svetostjo. Ne, on ni čisto navaden zasebnik in pri njem ne gre za čisto navadno samoljubje in egocentrizem, ne, on hoče biti v tem nekako povzdignjen in s tem tudi višje utemeljen, zato nekako ne more brez tega, da ta njegova zasebnost, egoizem in samoljubje ne bi postala njegova vera in njegov novi bog.

Odtod tudi misli, da ima pravico biti nestrpen do vsega drugačnega, se pravi do vsega tistega, kar ni tisti samozvani on, oziroma jaz. V vsaki zavzetosti za socializacijo, v vsakek osebnem tveganju in darovanju vidi ta psihoza čisto norost in neprištevnost ali pa takim dejanjem pripisuje sebi podobne nagibe, recimo mučeniško ekshibicijo.

Toda, ta tako enosmerno sprivatizirani človek je

vendarle globoko nezadovoljen s tem svojim stanjem, saj čuti da je v tem nekaj globoko zgrešenega: prav v najvišji plasti svojega bitja, namreč s svojim socialnim hrepenenjem, se čuti nezadoščena, neizživetega in neuresničena.

Rekel bi, da naš človek prav iz tega temeljnega, podtalnega nezadovoljstva tako prepotrebno izživilja svojo zasebnost, naj gre za ekshibicionizem samovšečne literature in umetnosti nasploh, asocialni urbanizem in arhitekturo, parado železobetonskih monstrumov, bahaških domov in avtomobilov, vsepovsod agresivno in samozvano štrli in hoče štrleti vsemogočni družbeno posvečeni zasebnik. Spet ni to čisto navadni, klasični privatnik, ki nastopa izključno sam v svojem imenu in ki prevzema vso odgovornost zase, ne, ta naš nastopa v imenu nekih »višjih ciljev«. Ta svojevrstna dvoumnost, z nujnim nasprotjem med besedo in dejanjem, je znanje, kako malo je ta tako ceneno povzdignjeni človek pripravljen prevzeti odgovornost za tisto, kar dejansko počne. Mi ne znamo več poslušati sobesednika; med nami se kot bolezen širi monolog samega sebe.

Ena najtežjih zadev, ki nas čakajo v prihodnosti, je vsekakor slovenska socializacija. Kako premagati naš nagon po samoukinjanju, naš strah pred notranjo svobodo, strah, ki nas poganja v izdelano svobodo, v kateri smo sami sebi najhujši priganjavci, tako da je naša avtocenzura hujša in temeljitejša od vsake uradne prepovedi? Kako se rešiti pogubnega mehanizma našega malodušja, ki vse poklicane hromi z mučnimi dvomi, nepoklicane pa povzdiguje prav zato, ker dvoma niso sposobni? Ali smo pretežno že pripravljeni storiti prvi korak, se pravi, priznati svoje dejansko stanje?

Vse očitnejša kriza slovenske zavesti (slovenskega jezika, literature in ustvarjanja nasploh) kaže, da preživljamo enega najbolj kočljivih trenutkov v našem razvoju, ko smo postavljeni pred izbiro, ali uspeli z izvirno kreacijo, ali pa neopazno potoniti na enem izmed smetišč današnje civilizacije. Izčrpane so namreč možnosti, da bi lahko še naprej vzdrževali svoje posebno bivanje z imitacijo drugih, oziroma z našo ambicijo, biti vselej in povsod prvi v posnemanju, ali kot pravi naš ljudski rek, biti bolj papeški kot papež sam. Brezciljni Slove-

nec, kot se je izrazil Kosovel, postaja nesmisel sebi in drugim.

Tisto, kar mi predstavljamo danes, je bolj upanje kot pa kakšna trdna resničnost.

Veliko opustošenje, ki ga je prineslo neobvladano bohotenje industrijske rasti, je onladilo marsikatero razgreto glavo in jo pripeljalo k misli, ki se je še malo prej zdela tako tuja, da mora namreč neki skupni duh povezovali naše ravnanje. Duh ali zavest, pa še narodna zavest: kako tuje besede v okolju, ki ni priznavalo drugega kakor »objektivne« zakone družbenega razvoja, zakone, spričo katerih je človek obsojen ne vegetiranje v lupini gole »družbene biti«.

Ko se vzpostavijo narodnogospodarski, oziroma kulturni kriteriji razvoja in ko se začne razprava o tako imenovanih komparativnih prednostih, je v tem že zapadeno spoznanje, da nihče, niti največji in najsodobnejši narodi ne morejo sami doseči vsega. To spoznanje lastne nepopolnosti pa je znamenje socializacije. To pomeni, da si mora vsak narod najti svoje mesto in svojo vlogo v družini narodov. In nepopolnost po naravi je, kot vemo, tudi poglavitni stimulans in gonilna sila sleherne evolucije.

Danes, ko se družboslovna misel vse bolj nagiblje k preračunavanju in ko si prizadeva preračunati razvoj, oziroma prihodnost samo, vedno bolj izgubljam čut in smisel za težo in moč tistega, kar se izmika metričnim prijemom. V mislih imam prav eno izmed najmočnejših gibal zgodovinske dinamike in rekel bi, da je to človekov sen o sožitju. Kljub izkušnji z marksizmom, ki je izpričal natanko toliko zgodovinske moči, kolikor je v njem sna (ko je ugasnil njegov sen, je ugasnila tudi njegova luč), se mnogim zdi, da razprava o nečem tako neprijemljivem, kot je človekov sen, ne more biti čisto resna zadeva in da smo zašli v svet duhov. Pa vendar je to svet resničnosti in je realna moč, ki spravlja cela ljudstva do silnih, največkrat nerazumljivo brezumnih dejanj.

Lahko torej v nedogled govorimo o narodnogospodarskih vidikih razvoja, o komparativnih prednostih in temu podobnem, vendar se bomo zmeraj vračali na eno in isto izhodišče, na vprašanje namreč o našem zgodo-

vinskem snu: kakšen je sen o našem uresničenju, za kaj se čutimo poslani, kaj hočemo napraviti iz sebe in iz tistega obsega narave, v katerega smo se zasejali? In če naš sen ne seže dlje od kakega nemškega gospodarskega čudeža, potem si povejmo, da je to podložniški in provincialni sen, brez tistega odločilnega duhovnega naboja, ki bi nas potrdil za prihodnost, za naše lastno in posebno uresničenje. Tu gre pravzaprav za vprašanje, kako sprejemamo sedanost, oziroma karakter našega časa, ali, kaj vidimo v deželah in ljudstvih, ki temu času dajejo ton in ritem. Konkretnije se vprašajmo: kako sprejemamo vzorce, ki jih danes svetu nudijo vodilne dežele našega časa? Ali nas ne navdaja občutek, da smo docela nebogljeni in brez prihodnosti spričo orjaške, vsemogočne sile gospodarskih in vojaških velevorb? In vendar, se vam ne zdi, da bi se moral v nas, ki smo v teh makrostrukturah vnaprej izgubljeni, močneje kakor v drugih oglašati glas človečnosti? Glas, ki naj pove, da ne more imeti nobene prihodnosti vzorec sveta, v katerem se največji del njegovega napora izgublja v prestižni tekmi za scenarij o tem, kdo je sposoben s popolnejšimi sredstvi in čim temeljiteje uničiti drugo, rivalsko makrostrukturo in z njo vred tudi človeštvo v celoti? Ne bo odveč opomba, da sta oba imperija, ki danes uprizarjata to tekmo brez primere, zgrajena na genocidu. Dosežki teh orjaških mašinerij so lahko res impresivni in naš občutek majhnosti in nebogljenosti spričo njih res lahko porazen, vendar že danes lahko tipljemo resnico, da človeštvo izgublja svoje notranje ravnovesje, življenjsko važno ravnovesje, kadar začinja prezirati svoje male dimenzije, to je, kadar v njem otopeva čut za poslanstvo bližine ter sprejemljivost za toplino nebogljenih gnezd!

Kako je sploh mogoče, da z našo populacijsko in prostorsko neznatnostjo, pa sredi naše nadvse občutljive naravne in kulturne dediščine posnemamo ekcese ubijalskih makrostruktur?

Zlasti tedaj, ko padajo odločitve, bi se morali vpraševati, ali res mora biti porabniška družba tudi naša neizogibna usoda, zlasti ko je vse bolj očitno, da doživljajo silne krizne pretrese družbe, ki se preprosto prepuščajo in podrejajo notranjim silam tehnološkega razvoja in porabništva. To je pravzaprav kriza človečnosti same,

kriza, ki se kaže v silnem porastu splošne posurovelosti in nasilja.

Mar ne gre pri vseh velikih in usodnih kriznih žariščih v današnjem svetu, pa naj gre za Iran, Poljsko ali pa, če hočete Kosovo, za probleme razvoja, oziroma za hude prestopke zoper pravico do lastnega, avtentičnega razvoja? Današnja najbolj vitalna gibanja, najsilnejše sprostitev socialnih energij danes težijo prav k samopotrjevanju, k bližanju sebi skozi razvoj.

V moderni dobi je nas prve, pred vsemi drugimi ogrožalo tisto, kar je malo pozneje pahnilo v katastrofo naš kontinent in tudi svet v celoti. V tem tragičnem dejstvu — bili smo prva žrtev fašističnega genocida — vidim znamenje neke izbire — kakor bi nas skrivno ozadje zgodovine poiskalo za neki poseben namen. Mi smo namreč s svojo na pogled nebogljenostjo nekje v središču človeštva, s tem da smo nekakšen njegov preobčutljivi živec, kjer se popačenost sveta boleče čuti že ob njenih prvih začetkih. To je eno izmed tistih občutljivih mest, kjer ta popačenost pokaže svojo zlo naravo, še preden jo lahko prepozna širni svet.

V dvajsetih letih tega stoletja se je ta širni svet še veselo navduševal nad slepili fašizma, v teh krajih tukaj pa je taisti fašizem že izživiljal svojo morbidno agresivnost in brutalnost. Tu, v teh krajih se je začela njegova afera, tu se je začel njegov zločin nad človeštvom.

Danes pa se na naši krhki in preobčutljivi zgradbi kakor odprte rane kažejo ekscesi industrijske civilizacije, zakaj njihove spremljevalne posledice, kot so množične migracije ter vse bolj razširjena izkoreninjenost, nas ne prizadevajo zgolj z degradacijo človeškega ter naravnega okolja, marveč nas poleg tega tudi narodnostno ogrožajo.

Vendar občutek ogroženosti, ta trajni spremljevalec našega samozavedanja danes ni več tako samotno naš in le nam namenjen. Ozrimo se, pa bomo videli, da je z nami vred ogroženo vse okrog nas in svet v celoti, kar ga je. Podobni smo mali, nebogljeni prepelici, za katero nihče ni vedel, čemu je pravzaprav na svetu, vse dokler ni začela zginevati: tedaj se je izkazalo, da je usodno važen člen v naravni verigi življenjske soodvisnosti.

Tako že lahko slutimo resnico, da vsebuje naša posebna eksistenca neko skrito pomembnost za prihodnost sveta.

III.

Naša misel se torej obrača k odrešilnemu izhodu, na pot k prostosti.

Govoril sem o odločilnem pomenu narodne zavesti v sodobnem razvoju, to je o njeni dimenziji bližine, pa o njeni moči zavezovanja, brez katere si je težko zamisliti gradnjo kakršnega koli sistema odgovornosti, ki jo danes tako potrebujemo. Govoril sem še posebej o enostransko izobličeni naši zavesti in o potrebi, da se le-ta zaokroži v organsko celoto: saj vse v nas kliče po sprostitvi, predvsem po odrešitvi naše notranje resnice — ta je vir naše svobode.

Eshatološka dimenzija zavesti, smisel za poslednje reči, vera v odrešenjsko moč ljubezni, vera v večno življenje, vse to nam je prav tako potrebno, kakor hladna, znanstvena analiza in, če hočete, tudi marksistično zrenje na človeka kot pretežno družbeno bit. Ameriški ekolog John Lynn je prepričan, da se ni mogoče dejavno zoperstaviti civilizacijski pogubi brez močnega religioznega navdiha.

Toda, zaverovanost v eno samo resnico ali polresnico, ki se razglaša za končno veljavno, pa krčevita, panična bramba umišljene izbranosti, ohole vsevednosti ter k temu spadajoče ignorance, vse to so gibala preteklih, sedanjih in tudi prihodnjih socialnih katastrof.

Do polnega razvoja in novega vstajenja naše posebne zavesti lahko pridemo z odločilnim obratom k pluralistični odprtosti do vsakršnega spoznanja in do vsakršne neizpodbitne resnice, ali duhovne vrednosti, ne glede na to, odkod ali od koga izhaja. Toda, priznati, da je resnica nekaj avtonomnega, nekaj k čemur moramo težiti brezpogojno in pred vsem drugim, to pomeni naložiti si breme preizkušnje, kakršnega si je naložil mitološki kralj Oidipus — namreč breme kulture. Kralj Oidipus je imel na izbiro dvoje: zatajiti resnico o svojem poreklu in pravem ozadju svoje oblasti in s tem voliti za oblast, ali pa resnico razkriti, tudi za ceno oblasti in se odločiti za obrat h kulturi. Gre torej za vprašanje, kaj

je komu najvišja vrednota — večno vprašanje, ki je zastavljeno tudi nam, kakor vsakomur kdor se je napotil v zgodovino.

Pot pluralizma je pot kvalitetne izbire možnosti in odprtega merjenja duhovnih moči; pot v kvalitetni razvoj.

Kar obenem pomeni, da dajemo prvenstvo talentu, znanju in delu in da že s tem zavračamo stanje, v katerem se lahko neko prvenstvo uveljavlja že z golo pripadnostjo — politično, versko, razredno, etnično, skupinsko.

Nujno pa je, da v zvezi s to tolikanj opljuvano besedo, ki vzbuja toliko strahov, izreči nekaj nujno potrebnih pojasnil. Z besedo pluralizem se nikakor ne izrekam za strankarski pluralizem, to je, za inertne politične strukture, s katerimi lahko neka skupina ljudi vzdržuje svojo lažno izvoljenost. Prepričan sem namreč, da je Marx zmotno pripisal državi vlogo, kakršno ima dejansko samo stranka, namreč vlogo izključno političnega instrumenta. Tako izključno politično državo, torej državo, ki je izključno instrument oblasti nekega vladajočega sloja, so lahko napravili le marksisti, zakaj samo zaradi marksistične sodbe o državi si je stranka lahko tako popolnoma podredila državo, da je postala zgolj njen instrument in ne predvsem instrument sožitja.

Kolikor ima beseda pluralizem nujno tudi politični zven, gre le za to, da v tem primeru opozorim na dolg, ki izhaja iz obljub, danih v temeljnih listinah OF.

V knjižici *Zgodovinska vloga OF*, izdani letos ob 40-letnici OF, so navedene tudi naslednje Kardeljeve besede: »OF ni bila več pretežno koalicija strank, postala je predvsem demokratična zveza delavcev, kmetov, delovne inteligence in drugih osnovnih plasti sl. ljudstva. To sicer ne pomeni, da so čez noč izginile vse politične in svetovne nazorske razlike. Nikakor ne, bilo bi napačno, ako bi s kakršnimi koli umetnimi ukrepi poskušali te razlike odstraniti. To pomeni le to, da je OF našla obliko, v kateri je zavest skupnosti interesov demokratičnega ljudstva popolnoma združljiva z obstajanjem svetovnonazorskih in drugih razlik.«

Gre za dejansko in uresničeno pravico do javnega pluralizma nazorov, idej, prepričanj, pa tudi hotenj; brez te, prvenstvene duhovne dimenzije, je vse, kar sicer na-

stopa s pluralističnim imenom, dokaj neprepričljiv surogat, ki v resnici učinkuje kot programirani kaos. Enozorski, zgolj interesni pluralizem, naj si to priznamo ali ne, je vsekakor nekaj, kar že v načelu — in tudi v dejanju — samo sebe zanika. Zabrisana odgovornost je vsekakor najbolj razdiralno, najbolj dejansko zanikanje vsake pluralistične konstitucije, saj se le-ta lahko vzpostavlja le na podlagi jasno določene identitete osebe z njenim dejanjem, mišljenjem, stališčem.

Pluralizem kot zgradba ali način, na katerega se uresničuje neki politični ali kulturni program, terja od vseh udeležencev tega uresničevanja neko zahtevnejše, kulturnejše obnašanje, oziroma sposobnost in sicer danes zelo malo čislano sposobnost za dialog. V čem vidimo to sposobnost in v čem se le ta kaže?

Vidim jo predvsem v zrelosti, s katero se lahko katerikoli subjekt, individualni ali kolektivni, odpre duhovnim kvalitetam drugega, s tem da jih je zmožen absorbirati, uporabiti za lastno gradnjo, torej za lastno izpopolnitev, ne da bi zaradi tega trpela njegova integriteta. Razume se, da mora vsak tak subjekt najprej priznati obče veljavno resnico, da je sam, kakor tudi njegova resnica, že po naravi nepopolna, in da torej s tem priznanjem ne more terjati zase nobenega vnaprej danega prvenstva, oziroma predpravice in da si zatorej ne more lastiti nobene brezpogojne oblasti nad drugimi.

Kdor je pripravljen priznati režim pluralizma, se mora podrediti stanju nenehne izpostavljenosti, stanju, ki izvira iz pravice vsakogar brez razlike do javne kritike, oziroma javne presoje vrednosti katerega koli javnega dejanja. Razume se, da to priznanje vsebuje tudi pripravljenost vsakogar, da to stanje izpostavljenosti prenese in vzdrži do konca.

Iz tega pa je tudi moč sklepati, za kaj gre pri drugi, negativni plati te zadeve, namreč pri nezmožnosti za dialog, oziroma nepripravljenosti, prenašati režim pluralizma.

Ne da bi se spuščal v razčlenjevanje lastnosti, ki nekoga ali neko družbo usposablja za režim pluralizma, bo za kratko označbo dovolj, če rečemo, da se pri omenjeni nepripravljenosti za pluralizem praviloma srečamo z majhno ali pa sploh nobeno verjetnostjo, da bi lah-

ko nekdo kot pomemben ali manj pomemben subjekt uspeval drugače kakor v posebnih pogojih, to je v rezervatu nedotakljivosti in ekskluzivnih privilegijev.

Problemi današnjega in prihodnega razvoja še toliko bolj so preveč zapleteni, mnogostranski in prepolni neznank, da bi jih mogel kdor koli doseči s svojim pogledom iz enega samega, še tako vzvišenega zornega kota.

Če si zamišljamo režim pluralizma kot stanja s kar največjo izbiro možnosti za naše stvarjenje, oziroma uresničenja, kot stanje, ki je obenem prvi pogoj za neko kvaliteto življenja, tedaj gre za vrednoto, ali, če hočete, dobrotno, ki jo je treba, kakor vsako drugo, šele pridobiti ali izvojevati zase.

Skratka, po vseh naravnih zakonih tega sveta je za vsako pridobljeno vrednost treba v tej ali oni obliki plačati.

Toda, zdi se, da te najbolj naravne izmed vseh resnic pri nas nekako nismo pripravljeni sprejeti kot svojo resnico z vsem tistim, kar nujno potegne za seboj.

Ignoranca pravkar navedenega dejstva kaže na to, da je udobneje, predvsem pa donosneje vdajati se iluziji, da je naš čas z nami vred revolucionarno boljši od vsakega drugega in da mora biti po naravi stvari takšna tudi njegova glavna vzdrževalka, oblast.

Nasprotno pa vsak realistični pogled na zadeve te vrste, oziroma vsako priznanje, da je oblast predvsem sila in moč, ki najprej varuje in brani svoj lastni interes in eksistenco, vsebuje spoznanje, da je vsaka druga formacija naravnost dolžna braniti svojo stvar s tako pravico, s kakršno jo brani oblast. Če si oblast vzame to pravico izključno zase, je to razlog več za realistično presojo, zakaj to pomeni, da je prava realnost spričo tega toliko trša. To tudi pojasnjuje, zakaj se ravno takih spoznanj najbolj branimo: take resnice nas zavezujejo k dejanjem in, kot rečeno, včasih tudi tveganim dejanjem. Toda, vse to spada takorekoč k naravi pluralizma, in dokler spoznanja ali resnice, o katerih je govora, ne postanejo naša življenjska filozofija, ki uravnava naše dejanje in nehanje, se lahko pogovarjamo kvečjemu o naših pluralističnih iluzijah.

Naš pluralizem, če naj po pravici nosi tako ime, mo-

ra najprej dozoreti v nas samih in skoraj bi rekel, v vsakem izmed nas posebej. In edino, kar lahko iz te duhovne smeri sprejmemo, je naš izvirni pluralizem, se pravi tista njegova zvrst, ki naj jo narekujejo naše izvirne razvojne potrebe in ki naj bo tudi najboljša pot k naši socializaciji, k našemu vzorcu sožitja in razvoja. Le taka, izvirna smer je lahko stvarniška in le taka lahko kaj pomeni tudi drugim. Evropa danes potrebuje novih moči, novih idej, nove orientacije bolj kot kdaj koli prej. Elementarnega pluralizma ne more vzpostaviti noben, še tako dobro mišljen sistem, če ga nismo zmožni vzdržati v naši osebni preizkušnji. Narobe je res, pluralizem kot verodostojen sistem sožitja se lahko vzpostavi le na podlagi naše pripravljenosti na socializacijo.

Zato nima nobenega pomena, da bi kar koli počeli samo zato, da bi bili všeč drugim, tako da bi se oprijemali kakršnega koli že od kraja izdelanega in morda zato tudi sterilnega pluralističnega formalizma. Prav formalno pluralistični del sveta danes doživlja krizo tudi zavoljo tega, ker ta svoj formalizem enači z idejo, ki je tako nabita z upanjem. Ali se ni ta del sveta prav tako kot oni drugi, nasprotni del, prav s prilaščanjem ideje neodgovorno spustil v sebično trgovanje s človeškim upanjem? Ali ni ta samodopadljiva oholost zanesljivo znamenje, da se je neka zvrst sožitja v svojem razvoju zaustavila in da se prihodnost že ozira po svojih novih glasnikih? Morda mi s svojim elementarnim antifašizmom in s pluralistično zasnovo našega osvobodilnega boja nismo med zadnjimi, ki bi mogli svetu povedati kako novo besedo.

Če iščemo pojave, ki z elementarno prepričljivostjo izpričujejo prodornost in trdoživost našega pluralizma v našem času, ki je značilen po kulminaciji totalnega nazorskega in političnega poenotenja, tedaj moramo na prvem mestu izgovoriti ime najmarkantnejšega njegovega glasnika, namreč ime našega Edvarda Kocbeka. Tudi najbolj kritičen pretres njegovega literarnega in političnega dela ne bo mogel zmanjšati sijaja njegove vere v prihodnost pluralistične misli in dejanja.

V nas je vcepljen močan nagon po režimu povprečja, po zanikovanju in blasfemiji vsakega avtonomnega vrednostnega pojava med nami. Razumljivo je, da je

ena izmed glavnih tarč tega mračnega nagona tudi tako izrazito vrednostni pojav, kot je Edvard Kocbek. Morda se je proti njegovi postavi zgrnilo toliko besa tudi zaradi tega, ker ga ni mogoče ne zatajiti, ne izbrisati. Eno izmed osrednjih imen naše najnovejše zgodovine in naše mitologije bo ostal predvsem zato, ker je kot najvidnejša pa tudi najbolj izpostavljena postava pluralistične smeri v OF skoraj samotni, mučeniško zdržal plaz naše množične konverzacije v vsesplošno poenotenje in s tem tudi v nas zasejal seme prihodnosti.

Ni pa, k sreči, Kocbekovo dejanje edino, katerega se lahko oprimemo, kadar iščemo najtrdnjša oporišča naše pluralistične tradicije iz časa najhujših njenih preizkušenj. Z manj zaverovanosti v najbolj spekularne, praviloma literarne postave pri nas, lahko mirno šteje mo k najmočnejšim izrazom našega pluralističnega duha tudi manj opazne, pa morda bolj preizkušene, bolj trdožive branilce izvirno slovenske orientacije: posezimo, recimo po vizionarski publicistiki Lojzeta Udeta, če iščemo moralne opore za naše vztrajanje in jasnega razgleda po kočljivih koordinatah našega položaja. Nadalje, še vse premalo vemo o tako eminentni postavi našega kršč. socializma, kot je bil Aleš Stanovnik, čigar smrt je morda napravila najbolj usodno praznino v pluralistični Osvobodilni fronti. In še bi lahko naštevali ... Tu je revija *Zaliv* s svojim trdim bojem za neodvisno slovensko misel in pričevanje. Med pomembne prodore te smeri lahko šteje mo tudi zanesljiv obrat naše Cerkve k pripravljenosti na strpen, odprt in potrpežljiv dialog. Kdor se je odločil, da prepričljivost svoje stvari preizkusi na kvalitativni tehtnici, to je, na tehtnici pluralističnega soočanja, ta je izkazal ne le zaupanje v lastno poslanstvo, marveč tudi zaupanje sredine, v kateri svoje poslanstvo širi. Pluralizem in zaupanje to sta takorekoč dva pola enega in istega stanja in sta drug drugemu pogoj.

In nazadnje naj za naslednjo pomembno pričo naše privrženosti pluralizmu velja naša pričujoča prireditvev. In ni najti besed, ki bi lepše in bolje izrazile temeljno misel in čustvo tega srečanja, kakor so poslednje vrstice

Prešernove Zdravljice:

*Nazadnje še, prijatli, kozarce zase vzdignimo,
ki smo zato se zbrat'li,
ker v srcu dobro mislimo.*

Marija Kostnapfel

PRAŠNA BESEDA

*Prašna beseda,
vsa težka
od dolge poti,
je zastala.*

*toda: lasje še rasejo
nohti tudi
zobje še gnijejo
misli še bolijo*

*Zunaj čakajo angeli,
da bo,
čez dolgo, dolgo časa
mir popoln.*

BEVKOVO DOPISOVANJE Z MENOJ

(Nadaljevanje)

S 1960 se je Bevk bližal sedemdesetim letom. Čakale so ga številne in naporne proslave njegove obletnice, poleg tega pa še potovanje v Francijo, ki je sicer bilo, kot bomo videli, s pomladi odloženo na jesen. Kljub priletnosti je Bevk ohranjal precejšnjo delavno sposobnost. Saj je bil še naprej pisateljsko delaven in je sestavljal nova dela, obenem pa snoval druga.

45. (tipkano pismo)

Ljubljana, 11.2.1960

Spoštovani gospod Martin!

Hvala lepa za pismo z dne 18. 1. t.l. in oprostite, da Vam šele danes odgovarjam. Imel sem nepredvidene skrbi in poti, medtem sem bil dvakrat na Bukovem, oziroma v Zakojci, kjer je umrla moja nečakinja za rakom, da ne štejem dveh poti v Novo Gorico. V bližnji bodočnosti me čaka le še ena pot v Tolmin, potem bo morda mir, ker pozimi le nerad potujem. Pred par dnevi sem na vožnji v Novo Gorico, kjer je bil literarni večer za Prešernovo proslavo, doživel na Vipavskem burjo, ki je prevračala kamione. No, mi smo srečno dospeli in se urnili. Sploh je letos zima zelo ostra, četudi večinoma brez snega, a upamo na lepo pomlad.

Veselilo me bo, če mi boste pisali mnenje o poslanih knjigah. Pri »Viharniku« (1) bi tudi sam imel kaj pripomniti, posebno v zadnjem delu, dasi knjiga pri nas na splošno ni bila slabo sprejeta. Zdaj se pripravljam na nadaljevanje »Črne srajce« (2); roman mislim dokončati do konca leta, neko mladinsko povest pa imam v prvem zapisu. To bo dovolj, če ne računam drobnih stvari, ki mi sprti prihajajo pod pero.

Prilagam izrezek iz goriške »Soče«, ki poroča o knjigi »Ragazzi soli«. Videli boste, da je urednik knjigo samo prelistal in ima posamezna poglavja za samo-

stojna dela. Vse drugače je poročal Marijan Breclj v »Primorskih novicah« (3). Ker bržkone še prejimate list, Vam članka ne pošiljam. Če ga pa nimate, mi sporočite, da Vam ga pošljem.

Paravia mi ni nič pisal. Sicer se pa ne mudi. Z ženo se imava ponavadi, oba sva zdrava in misliva na to, da se bomo aprila videli v Lyonu.

Lepo pozdravljava Vas, ženo in obe hčerki!

France Bevk

1) »Viharnik«, ki ga je bil Bevk omenil že v pismu štev. 31 (28.12.1958), je rutinska napolzgodovinska povest, ki pripoveduje o dogodivščinah Krištofa, ubeznika iz Napoleonove vojske, ki ga žandarji iščejo in ubijejo, ko ga sovaščan izda. Ostali knjigi sta bili: »Ob morju in Soči«, nadaljevanje »Pisane sveta« (prim. Zaliv 1980/3-4, stran 153) in »Razbojnik Saladin«, ki je bil objavljen kot 14. zvezek zbirke »Bevkovo izbrano mladinsko delo« pri Mladinski knjigi. — 2) Nadaljevanje »Črne srajce« (prim. Zaliv 1978/3-4, stran 1919) je bila »Slepa ulica«, ki je bila objavljena 1961. Bevk si je bil zamislil trilogijo, ki naj bi »Črna srajca« tvorila njen prvi del, »Slepa ulica« pa tretjega. Trilogija je ostala nedokončana, zakaj Bevk ni nikoli napisal drugega dela. Ob tem se je pomudil tudi France Bernik v »Slavistični reviji« 1981/1, stran 15 (prim. moj fleš v tej številki Zaliva, stran 293). Vsekakor je evidentno, da Bevk ni bil določil nikakršnega organskega načrta za uresničitev svoje zamisli. — 3) Nimam več recenzije Marjana Breclja, objavljene v »Primorskih novicah«, na katere sem bil naročen. Vendar se dobro spominjam, da je bila najobsežnejša, najnatančnejša in najbolj poglobljena od vseh, kar je bilo napisanih v zvezi z »Ragazzi soli«.

46. (tipkano pismo)

Ljubljana, 3.3.1960

Spoštovani gospod Martin!

Res ne vem več, ali sem Vam odgovoril na Vaše zadnje pismo. Bodi kakorkoli, že nekaj časa sem Vam dolžan sporočiti, da mi je Paravia pisal pismo, v katerem mi sporoča, da se pogaja z nekim razpečevalcem mladinskih knjig za poljudno izdajo »I ragazzi soli« v 2000 izvodih po Lir 350 netto. Za to so mi ponudili Lir 25.000 honorarja netto, izplačljivih takoj po podpisu pogodbe.

Četudi je honorar nekoliko nizek, sem vendar pristal na to, zakaj tudi to je veliko vredno, če me pozna

čim širši krog mladih bralcev. Kako so se pogajanja končala, mi še niso poslali obvestila. Ali so Vam kaj pisali v tem pogledu? (1)

Francoskega vizuma za potovanje še nimam. Če ga do konca marca ne bo, bom pisal osebno pismo konzulu v Zagreb. Zdaj pa to: Vaše pismo, v katerem mi sporočate, katere dni v aprilu ste prosti, sem nekam založil, da ga nimam pri rokah. Ali bi mi to še enkrat ponovili? Dne 18. aprila bom moral na kongres SZ v Beograd. Upam, da mi to ne bo hodilo narobe. Sicer pa se nameravam zadržati v Franciji le nekaj dni.

Tu smo srečno prestali zimo, ki ni bila prehuda, a tudi ne prav mila. Zdaj se že čuti pomlad. Jaz sem zdrav, trenutno imam težave z zobovjem, a mislim, da bo pred potovanjem vse v redu. Moji ženi pa nagaja srce zaradi prevelikih naporov, ker že nekaj časa nimamo gospodinjske pomočnice.

Upamo in želimo, da ste Vi in Vaša družinica zdravi!
Z ženo vse lepo pozdravljava!

France Bevk

1) Paravia mi glede te ljudske izdaje ni ničesar napisal in o njej nisem nikoli zvedel kaj več od tega, kar mi je napisal Bevk. Potemtakem je zelo verjetno, da do te izdaje ni nikoli prišlo. Pač pa mi je bil založnik pisal 16. februarja o tem, kako naj bi se izvršilo izplačilo avtorskih pravic Bevku. Turinska založniška hiša je imela deponiranih pri Narodni banki v Beogradu 122.384 dinarjev, ki jih zaradi jugoslovanske prepovedi eksportiranja državne valute ni mogla prenesti v Italijo. Navedena dinarska vsota se je bila založniku Paravii nabrala od pravic, ki so bile v zvezi z objavo njegovih knjig v Jugoslaviji. Zaradi tega bi izplačal avtorske pravice Bevku v Jugoslaviji, in sicer v dinarjih, ki bi jih dvignil od vsote, ki je bila deponirana v banki. Za Bevka je bila to grda novica. Upal je namreč, da bo v perspektivi potovanja v tujino razpolagal z lirami v Italiji (prim. pismo 49 z dne 10.4.1960).

47. (tipkano pismo)

Ljubljana, 21.3.1960

Spoštovani gospod Martin!

Lepa hvala za prijazno, obširno pismo!

Da začnem s kraja: francoskega vizuma še nimam. Ne dajejo ga Jugoslovanom zaradi obiska Hruščeva. Počakal bom še par dni, nato bom pisal konzulatu v

Zagreb, da mi izda vizum vsaj med prvimi po 3. aprilu. Italijanski tranzitni vizum menda ne bo mudil. Tako slutnjo imam, da bom lahko odpotoval okoli 6. ali 7. aprila. Okoli 16. se bom moral še vrniti, ker bom moral na kongres v Beograd. Žal mi je, če sem Vam s tem pokvaril počitnice. Morda bi bili sicer odpotovali v Turin. Če bo kaj novega v tem pogledu, Vas bom takoj obvestil. Hvala za prijazno ponudbo gostoljubja in za vozni red, ki ste mi ga poslali. Bržkone bo nujno, da bova med vožnjo kako noč počivala, sicer bo za naju preutrudljivo.

Zdaj pa Paravia. Prilagam Vam pismo, iz katerega bo bolj jasno, kot bi Vam mogel jaz opisati. Pripominjam, da nisem prejel še nobenega odgovora v tem pogledu. Kar pa Vam je pisal Paravia, kot navajate, tudi jaz le malo razumem. Se bo že razjasnilo.

Kar se tiče »Viharnika«, se z Vami strinjam. (1) Zanimivo je, da mi je tudi tu nekdo izrazil isto misel kot Vi, da je prav za prav Kozma glavna oseba poveesti. Bržkone je tako živ in prepričljiv zaradi tega, ker sem imel med pisanjem pred očmi mojega starega očeta. VIII. zvezek mojih Izbranih spisov je v tisku in izide maja. Pred izidom je tudi natis moje kmečke povesti »Domačija«, ki doslej še ni izšla v knjigi. Sicer sem pa zadnji čas malo delal, vsaj ne intenzivno. Imel sem opravka sam s seboj, oziroma s svojim zobovjem. Prozaično!

Če dodam, da je medtem izšel moj »Peter Klepec« v danščini (lepa izdaja, podobna nemški), nimam kaj več povedati. Seveda z mislijo, da se bomo lahko v kratkem o mnogočem pomenili. Pred tem Vam bom seveda še pisal.

Oba z Davorino lepo pozdravljava Vas in Vašo družino v mislih na skorajšnje svidenje!

France Bevk

1) V svojem pismu od 13. marca 1960 sem bil glede »Viharnika« pisal Bevku: »'Viharnik' sem prebral že prejšnji mesec in rad verjamem, da je bil večini bralcev všeč. Čeprav gre za zgodovinsko temo — h kateri ste se vrnili po dolgih letih ločitve —, je ta tema vsekakor aktualna in ljudska, ker odseva zgodovinske dogodke in situacije, ki so nam bližji ... Med vsemi junaki je lik, ki posebej močno izstopa, Kozma, res-

nični protagonist knjige. Pa vendar ... sem našel zanimivost, ne pa novosti. To morda zaradi tega, ker sem spet našel nekatere motive, ki sem jih že bil spoznal v drugih vaših spisih. Na primer: 1) motiv svobodoljubnega človeka, ki se postavi zunaj zakona svojega tlačitelja in skoraj zmeraj plača svoj upor z življenjem; 2) motiv mrzkega izdajalca ali ovađuha, ki iz umazane osebne koristi povzroči propad preganjanega upornika. Ti dve vrsti vodilnih motivov — skupaj z nekaterimi preveč nadrobnimi opisi Krištofovih blodenj in preveč pogostne razdrobljenosti dejanja od enega poglavja do drugega — spadata med stvari, ki so me rahlo motile med branjem te knjige, ki pa je v celoti bila vseč tudi meni.«

48. (tipkana dopisnica)

Spoštovani gospod Martin!

Žal Vam moram sporočiti, da je moje in moje žene potovanje v Francijo za zdaj padlo v vodo. Danes je petek, 8. aprila in s konzulata še ni nobenega obvestila, dne 17. pa bi moral odpotovati v Beograd, ker ne smem zamuditi kongresa SZ. Žal mi je za Vas in za naju, ki sva se potovanja veselila. Več v pismu.

Od mene in od žene lep pozdrav Vam in družinici!

France Bevk

Ljubljana, 8.4.1960

49. (tipkano pismo)

Ljubljana, 10. aprila 1960

Spoštovani gospod Martin!

Predučerajšnjim sem Vam sporočil na ekspresni doposnici, da za zdaj ne morem z ženo potovati v Lyon. To mi je zelo žal, a več kot sem storil, nisem mogel storiti. Pisal sem pravočasno konzulu, urgiral, a brez uspeha. Ker imam tudi druge, na datum vezane obveznosti, sem se moral vdati v usodo. Menda imajo prednost službena potovanja in je sploh vprašanje, kdaj pridem na vrsto. V maju bodo menda zaradi sestanka najvišjih v Parizu zopet popolnoma ukinili dovoljenja. (1) Ta govorica sicer še ni uradno potrjena, a je zelo verjetno.

Zdaj sem zaprosil za vizum za Avstrijo, kjer bom opravil obisk v dveh, treh dneh. Pisal bom podoben

potopis za mladino o Slovenski Koroški, kot »Ob morju in Soči«. (2) Prošnje za francoski vizum pa nisem umaknil. Pričakal bom, da bo rešena kadarkoli, nato bom podaljšal potni list, ki je veljaven le do 20. maja in dal vanj vpisati francoski vizum. Tako bomo lahko sami izbrali čas obiska, kadar bo za nas pripravno, četudi na jesen. Tako so mi svetovali pri »Putniku«. Žal mi je le, da sem Vas zastonj vznemirjal s pričakovanjem.

Prilagam pismo in obračun, ki mi ga je poslal Paravia. Vse bi bilo v redu, če bi mi znesek nakazali v lirah v Gorico, kot sem želel. Po njihovem obračunu v dinarjih pa se znesek zmanjša več kot za polovico. Če moram zopet kupiti lire, ki jih potrebujem, kadar obiščem Trst ali Gorico, sem še na slabšem. Ne vem, kaj naj naredim. Svetujte mi! (3) Ali naj molče počakam, da jim to Vi osebno razložite, ko se kdaj peljete skozi Turin?

Kakor je zdaj naneslo, boste Vi prej zopet prišli v Baško grapo, kot jaz v Lyon. Tedaj Vam bom že lahko dal dve novi knjigi, ki ne bosta čisto novi. Ali sicer želite kako knjigo, da Vam jo pošljem?

Z ženo sva razmeroma zdrava, kar želim tudi Vam in Vaši družinici. Po malem pišem. Tu se začenja pomlad, naše marelice že cvetejo. Ta zima ni bila huda, a dovolj dolga, jaz sem je bil že sit.

Oba z ženo pristrčno pozdravljava Vas in družino!

France Bevk

1) Bevk ima v mislih srečanje, do katerega je prišlo v maju 1960 v Parizu med ameriškim predsednikom Eisenhowerjem in prvim sekretarjem KP SZ Hruščevom — jalovo srečanje, ker ga je kompromitirala novica, da je bilo nad ozemljem SZ sestreljeno ameriško izvidniško letalo U2. — 2) Bevk je to svojo zamisel uresničil šele pet let kasneje s knjižico »Rož, Podjuna, Zila«. — 3) Bilo je malo kaj svetovati: stališče založnika Paravia, ki sem ga opisal v 1. opombi k pismu štev. 46, je bilo neoporečno. Bevk je imel pač smolo, da je naletel na založnika, ki je imel odprt račun z Jugoslavijo.

50. (tipkano pismo)

Ljubljana, 15.4.1960

Spoštovani gospod Martin!

Včeraj je prišel pristanek za francoski vizum. Točno teden dni prepozno zaradi mojih drugih obveznosti. Ker mi potni list poteže do 20. maja, bom skušal tako urediti, da mi po podaljšanju potnega lista vpišejo vizum za mesec junij. Vi mi pa sporočite, kdaj bi bil za Vas obisk najbolj prikladen. Upam, da bo to pot šlo vse po sreči.

Oba z ženo prisrčno pozdravljava Vas in družinico.

France Bevk

51. (tipkano pismo)

Ljubljana, 26.4.1960

Spoštovani gospod Martin!

Danes imam neko prošnjo do Vas.

Društvo gluhih v Ljubljani priredi to poletje turnejo po Italiji. Na tej turneji bi radi italijanskemu občinstvu predvajali pesem Jovana Odavića »Mi nismo gluhi«. Ker mislijo, da znam dobro italijanski, so se obrnili name, da bi jim pesem prevedel. Ker tega nisem zmožen, sem se spomnil na Vas. Ker bi jim rad ustregel, bi me veselilo, če pesem prevedete Vi. Seveda brez rim, kot je prevajal Salvini našo poezijo, a glavno, da ne gre v izgubo poetična vsebina. Saj pesem sama na sebi ni kaka umetnina, a bo vendar, mislim, dosegla svoj namen.

Ker je pesem v srbohrvaščini, povzemam njeno vsebino v slovenski prozi, ki jo prilagam. Ali bi mogli to narediti? (1)

Sicer ni nič novega. Vrnil sem se s kongresa v Beogradu. Dne 5. maja se odpeljem za tri dni na Koroško v Celovec. Potem bomo pa videli, kako bo s francoskim dovoljenjem.

Prisrčno pozdravljam Vas in družinico!

Enako moja žena!

France Bevk

1) Ker ni dosti zaupal v moje znanje srbohrvaščine, mi je bil torej Bevk poslal slovenski prevod. Na srečo pa mi je bil poslal tudi izvirnik, kar iz pisma ni razvidno. Ta izvirnik »Mi nismo gluhi« je bil sestavljen iz šestih štirivrstičnic iz enajstercev. To mi je omogočilo, da sem napravil prevod, ki pa

na ritmični ravni verjetno ni bil popoln, zakaj naglas italijanskega enajsterca se ne veže tesno z jambским ritmom, kakor v slovenščini in srbohrvaščini. Da bi dosegel popolnejšo ritmično prilagoditev, bi bil moral imeti na razpolago partituro.

52. (tipkano pismo)

Ljubljana, 4.5.1960

Spoštovani gospod Martin!

Lepa hvala za pismo z dne 25. aprila t.l. Medtem ste prejeli moje priporočeno pismo z neko prošnjo, (1) za kar mi oprostite.

Ko sem natančno premislil, se mi zdi najbolje, da obisk Francije odložim na jesen. Za podaljšanje potnega lista ne morem zaprositi prej kot poteče. In tudi če bi bilo to mogoče, je vprašanje, če bi lahko tako naglo uredil vprašanje vizumov, da bi bil v Lyonu 25. ali 27. maja, ker so za zdaj zaradi sestanka v Parizu (2) menda zopet ukinjeni vizumi. Da bi pa potoval v poletni vročini pa zopet nima smisla (na to prej nisem pomislil) in posebno ne, če ste Vi hudo zaposleni. Obnovil bom potni list brez naglice in dobil vizum, nato se bomo pa domenili, kdaj v jeseni bo za obisk najbolj primeren čas. V jeseni me sicer čaka kratko potovanje v Bolgarijo, a to me ne bo zadržalo. Meni je ta odgoditev, ker je april šel po vodi, le po volji, ker sem prav zdaj na tesnem s časom in je dosti boljše, da se potovanje vrši brez naglice. Žal mi je le, da sem Vas po nepotrebnem vznemirjal, a ne po moji krivdi.

Kar se tiče Paravie, žal nimam kopij pisem, ki sem mu jih pisal. Pogledal pa sem pogodbo, ki nič ne govori o načinu plačevanja. Prav je, da ste založbi pisali pismo, ki ste ga omenili, zdaj pa čakamo, kaj bodo rekli. Do skrajnosti ne kaže iti, če bodo trmasto vztrajali, pa naj se zgodi po njihovi volji, da za bodoče ostanemo v dobrih odnosih. Saj je drugod še slabše. V Pragi in v Sofiji me tudi čaka honorar, a moram tja potovati, da ga prejmem, in tam porabiti. (3)

Vaša žena in hčerki prideta torej že okoli 11. junija na Knežo? (4) Želim jim srečno potovanje! Če me bo medtem peljala pot čez Knežo, jih bom pozdravil. Kdaj pa Vi obiščete Baško grapo? Tedaj upam, da Vam

bom že lahko izročil dve novi knjigi. Tudi vreme se je zdaj že nekoliko nasmehnilo, saj smo imeli dovolj deževja in mraza.

Oba z Davorino pristrčno pozdravljava Vas in družinico in Vam kličeva: na svidenje!

France Bevk

P.S. — Neka tukajšnja založba bi rada izdala kako novejšo dobro italijansko knjigo. Imenovali so mi knjigo »Il leopardo«, (5) a pisatelja se trenutno niso spomnili. Kaj vi svetujete?

1) Bevk ima v mislih prevod, o katerem je govora v pismu 51. — 2) Gre za rusko-ameriško srečanje, ki sem ga omenil v opombi 1. k pismu 49. — 3) Dejansko so bila pisma založnika Paravia zaradi strokovnih izrazov za tujca dokaj nejasna, čeprav so bila formalno natančna. Stvar sem Bevku razložil pozneje, med poletjem. Vendar pa omemba situacije v Pragi in v Sofiji dokazuje, da je Bevk v glavnem le razumel, za kaj je šlo. — 4) Pravzaprav je moja družina odpotovala 20. junija in dosegla Slovenijo preko Švice in Avstrije ter se tako izpostavila neusmiljeni jeseniški carini. Jaz sem se ji pridružil dva tedna pozneje. — 5) Bevk je imel v mislih »Il Gattopardo«, ki ga je napisal Giuseppe Tomasi di Lampedusa.

53. (tipkano pismo)

Ljubljana, 26.5.1960

Spoštovani gospod Martin!

Lepo se Vam zahvaljujem za pismo in za prevod, za katerega se Vam tudi v imenu Društva gluhih najlepše zahvaljujem. Prav lepo, poetično se bere in bo brez dvoja dobro služilo svojemu namenu. Prav tako se Vam tudi zahvaljujem za pojasnilo glede romana »Il gattopardo«. Prepričan sem, da bo izšel tudi pri nas, če ima svojo umetniško ceno, kar je za založbe merilo.

Zdaj bom zopet podaljšal potni list in skušal dobiti vizum za Francijo, potem si bomo pa izbrali primeren čas za potovanje. Zadnji čas sem veliko z doma, najprej Celovec, potem Zagreb s televizijo, nato govori ob raznih slovesnostih (Novaki, Šentviška gora), literarni večer v Kobaridu, zdaj me čakata še Črni vrh nad Idrijo in Maribor. Hkrati že kažejo vsa znamenja, da se bli-

ža moja 70. letnica. M. Breclj iz Nove Gorice pripravlja mojo bibliografijo (1) in mu moram biti v pomoč, popravljam dva svoja igrokaza za to priložnost itd., v kratkem pa se preselimo v novo stanovanje v središču mesta (2). Zadnje čase sem se pogosto vozil čez Knežo in če me po 12. juniju zopet prinese tja pot, bom pozdravil Vašo družinico, sicer pa se vidimo v juliju in se bomo lahko izčrpno pomenili.

Pisma Paravie ne bom potreboval in mi jih lahko ob prihodu osebno vrnete.

Davorina se zahvaljuje za pozdrave in jih Vam in družini prav tako pošilja.

Vas, ženo ter hčerki, ki jim želim srečno pot, prisrčno pozdravljam tudi jaz.

France Bevk

1) »Bevkova bibliografija«, odlično delo Marijana Breclja, je knjižica 64 strani, ki jo je jeseni 1960 izdala koprška založba Lipa. — 2) Res je Bevk pustil malo vilo v Žibertovi in se preselil v Puharjevo 3, v vogelno stanovanje v tretjem nadstropju, z lepim razgledom na ploščad Figovca in na križišče pri Ajdovščini.

54. (razglednica z naslovom p. Klavže-Kneža)

6.VII.1960

Spoštovani gospod Martin!

Hvala za karto iz Turina. Tudi jaz sem Vam medtem poslal pozdrave v Lyon. Vašo ženo in Ireno sem že mimogrede srečal na Grahovem. Upam, da bom v kratkem prišel čez Knežo in se oglasil. Prinesel bom dve novi knjigi (VIII. zvezek in »Domačija«). Točnega dne ne vem, a ga bom sporočil (1). Tedaj se bomo pomenili več kot gre v eno pismo.

Prisrčno pozdravljam Vas, ženo in hčerki. Enako Davorina!

France Bevk

1) Bevk me je prišel obiskat v Knežo 16. julija, kakor me je bil obvestil z razglednico iz Ljubljane 11. julija. Ob tisti priložnosti mi je torej izročil VIII. zvezek Izbranih spisov. Zvezek je vseboval osem povesti, med katerimi velja omeniti »Vedomca«, ker je upravičeno najbolj znan, in »Jagodo«, ki

bo doživela še en natis v okoliščinah, o katerih bomo še spregovorili. Ker ni bil mogel imeti pravočasno na razpolago izvod »Domačije«, mi je podaril »Smeh skozi solze«, zbirko dvajsetih povestic, ki so bile izšle pri Mladinski knjigi v zbirki »Bevkovo izbrano mladinsko delo« pod števil. 15. Pri obeh knjigah se posvetilo glasi: Ljubljana, 15.VII.1960.

55. (tipkano pismo, poslano v Knežo)

Ljubljana, 4. avgusta 1960

Spoštovani gospod Martin!

V ponedeljek dne 1. avgusta sem se vrnil iz Kopra in prejel Vaše pismo, za katerega se zahvaljujem. Včeraj pa sem obiskal počitniško kolonijo v Dolenjskih Toplicah, zato Vam lahko šele danes odgovorjam.

Vseli me, da imate o »Vedomcu« mnenje, ki ga tudi jaz delim z Vami. (1) To delo mi je bilo vedno zelo pri srcu, dasi ga pri nas skoraj niso opazili. (2) Vaša misel, da bi se povest dala z uspehom dramatisirati, je dobra in morda se bom kdaj lotil tega dela. Pošiljam Vam »Kaplana Čedermaca« kot želite. Upam, da Vam bom prihodnje dni poslal tudi »Domačijo«, ki je še nimam v rokah.

Želim, da bi z vizumom ne imeli težav in se bomo kmalu videli v Ljubljani. (3) Tedaj se bova tudi pomenila glede odgovora za Paravio.

Vas in Vašo družino oba z ženo lepo pozdravljava!

France Bevk

P.S. (z roko) Rokopis »Kaplana Čedermaca« Vam pošljem jutri, ker ga danes ne morem dobiti v roke, ker so vsi na počitnicah.

1) Mnenje, ki sem ga izrazil Bevku v svojem z roko pisnem pismu (zaradi česar ga navajam na pamet), je bilo pozitivno posebno zaradi močne dramatičnosti nekaterih prizorov. — 2) Z izrazom »pri nas« ima Bevk gotovo v mislih vsaj Kranjsko, zakaj knjiga, ki jo je bila izdala 1931 Goriška Matica, je bila na Primorskem zelo znana. — 3) Do mojega obiska je prišlo nekaj dni po datumu tega pisma, zakaj posvetilo v »Domačijo« mi je Bevk napisal v Ljubljani 6. avgusta 1960 in mi sam izročil knjigo. Šel sem v Ljubljano, ker sem moral dati obnoviti vizo ženi. Delali so mi kup težav, ker nisem mogel dokazati, da je žena bila potrošila tisto minimalno dnevno vsoto, ki je bila naložena tujim turistom. Nismo namreč živeli v hotelu, saj smo bili prišli obiskat družino.

Toda turistična viza ni bila predvidena za družinske obiske ... Končno je neki visoki uradnik, Bevkov znanec, uredil zadevo in dal obnoviti vizo. — Ob isti priložnosti mi je Bevk povedal, kako je nastal »Vedomec«. Bilo je v Gorici, v stanovanju v Svetogorski ulici. Že nekaj dni je sam s seboj premleval zgodbo povesti, ne da bi mogel priti do prave niti. Neko jutro ob zori se je v hipu prebudil in kakor po nenadnem razsvetljenju uvidel jasno pred seboj zgradbo povesti. Tedaj je zbudil ženo. Dva dni sta delala brez prestanka, zagrizeno, Bevk se je sprehajal in narekoval, Davorina pa nabijala v stroj, dokler ni bila prva verzija »Vedomca« dokončana.

Tisto leto smo zapustili Slovenijo okrog 20. avgusta, da bi šli preživet dva tedna skupaj z mojim očetom v domačo vas Villaretto v dolini Chisone v piemontski Provansi. Nekaj dni sem se ustavil tudi v Turinu. Priložnost sem izkoristil za to, da bi ponovno poskusil pregovoriti Paravio, da bi prve avtorske pravice izplačal Bevku v Italiji. Moj poskus je bil zaman. Pač pa sem dosegel, da bi založnik obračunal honorar Bevku po ugodnejšem tečaju kakor je bil uradni in ki bi zato boljše ustrezal stvarni vrednosti valut. Ta dosežek sem Bevku sporočil v svojem pismu z dne 13. septembra iz Lyona. V pismu sem mu tudi voščil za njegov rojstni dan, ki je padal na 17. september. V istem pismu sem mu tudi zapisal majhno oceno »Domačije«, poštene kmečke povesti, ki pripoveduje o nezgodah kmeta, ki je prišel v kremplje banke, ki mu je bila dala posojilo. Zgodba se odvija v tridesetih letih, v času velike svetovne gospodarske krize.

Medtem se je za Bevka bližal trenutek, da bi prišel v Francijo.

56. (tipkano pismo)

Ljubljana, 29.9.1960

Spoštovani gospod Martin!

Po tolikih proslavah, (1) kolikor jih nisem pričakoval — in še niso vse zaključene — šele danes pridem do tega, da Vam pišem kratko pismo.

Najprej se Vam ponovno zahvaljujem za Vaše in Vaše družine čestitke! Hkrati Vam sporočam, da imam v redu vizume za potovanje v Francijo, ki so veljavni do konca novembra. Ker moram 4. oktobra biti v Novem mestu, a 5. v Ljubljani, kjer bo proslava v Društvu književnikov, nameravam odpotovati dne 7., a najkasneje 8. oktobra. Od vsote, ki ste jo prejeli, (2) obdržite 1/3, da mi jo izročite v Lyonu, a 2/3 mi pošljite v Pariz, XIVe, na naslov: Veno Pilon, 16, Rue de la Grande

Chaumière. To je slikar, moj stari znanec, ki stalno živi v Parizu. (3) Pisal mu bom in ga nato obiskal, da mi izroči pošiljko.

Iz Pariza se bom takoj oglasil na Vaš naslov. Veseлим se potovanja, dasi se ne bom dolgo mudil, ker se mi mudi k delu.

Vse kar nam je na srcu, se bomo pomenili ustno. Samo na eno vprašanje Vam takoj odgovorim. Št. 13 mojih mladinskih del je po ne vem kakšni pomoti izpadla in menda jo bomo izpolnili s povestico »Jagoda«. (4)

Oba z Davorino lepo pozdravljava Vas in družino!

France Bevk

1) Bevk ima v mislih proslave ob svoji sedemdesetletnici. — 2) Bevk je bil poskrbel, da sem dobil v Lyon iz Zvezne republike Nemčije vsoto, izplačano od njegovih avtorskih pravic in ki sem jo jaz zamenjal za skupni znesek 300 frankov. — 3) Veno Pilon, velik slovenski slikar, rojen v Ajdovščini (1896-1970), je tedaj živel v Parizu, kjer se je bil oženil s Francozinjo. — 4) Tu je razlaga založnikove pomote. V zbirki »Bevkove izbrano mladinsko delo«, ki ga je izdajala Mladinska knjiga, je bil namreč izšel 12. zvezek (»Čarovnica Čirimbara«) in potem 14. zvezek (»Razbojnik Saladin«), 13. pa je bil preskočen. Napaka je bila popravljena, ko je v 13. zvezku izšla povest »Jagoda«, ki je že bila objavljena v VIII. zvezku Izbranih spisov.

57. (razglednica)

Ljubljana, 5.10.1960

Spoštovani gospod!

Hvala za dopisnico! Medtem ste že prejeli moje pismo z navodili glede denarja. Odpotujem v nedeljo 9. ali v ponedeljek 10. t.m. Gledal bom, da 14. zvečer pridem z ženo v Lyon, kjer ostanem tri dni in se odpeljem v ponedeljek zvečer nazaj proti Trstu.

Prisrčno pozdravljam Vas in družino!

France Bevk

58. (razglednica)

Paris, 12.10.1960

Spoštovani gospod!

Hvala za poslani denar in za dopisnico, ki sta me pričakala v Parizu. Z ženo sva dobro potovala in se počutiva zdrava. V Lyon se odpeljeva v petek ob 12.30 in bo naju veselilo, če me pričakate na postaji. Veseli me, da se bomo zopet srečali.

V upanju, da ste vsi zdravi, pozdravljava Vas in družino oba z Davorino!

France Bevk

Bevk je torej prišel z Davorino v Lyon v petek 14. oktobra, odpotoval pa je 17. Bival je v Hotel de Russie, pet minut od mojega doma. Bevk je bil videti nekoliko utrujen, in sicer ne toliko zaradi potovanja kolikor — kakor je sam priznal — zaradi nenehnih proslav ob njegovi sedemdesetletnici. Bili so trije zelo lepi dnevi, čeprav je bilo nebo namrgodeno in je nekoliko mrazilo. Obleteli smo mesto in precej fotografirali. Obiskali smo muzeje in velike magazine. Med obiskom Galeries Lafayette, v gneči sobotnega popoldneva, so Davorini izmahnili denarnico, ki pa je na srečo bila precej mlaha, saj je bila Davorina že nakupila vse, kar si je želela. Doma smo prebijali dolge ure, posebno po obedih, in se pogovarjali o marsičem, kar pa se je zmerom tikalo Slovenije, Bevkovega življenja, političnega in socialnega položaja, skupnih spominov. Skratka, bili so trije dnevi, ki smo jih intenzivno preživeli v vzdušju, polnem tople domačnosti. Tako smo imeli priložnost, da smo se globlje spoznali. Zaradi tega se je utrdilo prijateljstvo, ki se je bilo spletlo med nami pred dvema letoma, ko sem bil izgnan iz Jugoslavije. Prijateljstvo je postalo intimnost z Davorino, ki je bila bolj ekstravertirana od Bevka. Kar se njega tiče, je odtlej postal z nami zaupnejši v pogovorih kakor v pismih, v katerih mu hribovska opreznost ni dala, da bi se odprl tako, kakor bi si bil morda želel.

Bevk in Davorina sta odpotovala v ponedeljek 17. oktobra proti Marseillu. Pospremil sem ju k vlak. Ker so bili to dnevi Avtomobilskega salona v Parizu, je bil vlak natrpan. Vsekakor pa smo našli dva prosta sedeža. Pet dni po Bevkovem odhodu me je brzojavka poklicala v Turin: oče je umiral. Dejansko je izdihnil 23. oktobra. Ko sem po pogrebu v Villarettu vrnil v Lyon, sem našel razglednico iz Ljubljane, s katero mi je Bevk sporočal srečno vrnitev domov. Po nekaj dneh je razglednici sledilo pismo.

59. (tipkano pismo)

Ljubljana, 28.10.1960

Spoštovani gospod Martin!

Posebej priporočeno Vam pošiljam dva zvezka *Fra-na Levstika*. Upam, da sem prav razumel, da knjig, ki so v seznamu zaznamovane s piko, še nimate. Pripravljena imam tudi dva zvezka *Janeza Trdine*. Te štiri knjige Vam pošiljam v dar z željo, da bi Vas razveselile. (1)

Z *Davorino* sva do *Marseilla* dobro potovala in uživala lepo pokrajino. Posebno lepo pa je bilo drugi dan ob morju do *Genove*, nebo jasno, sonce in zanimivi kraji. V *Ventimiglia* sva našla voz do *Trsta*, a sva bila tako utrujena, da nisva šla v *Gorico*, ampak sva se odpeljala naravnost v *Ljubljano*. Bilo je preveč za najina leta, četudi sva prenesla brez posledic. V *Trst* se zopet odpeleja to soboto, pri tem se oglasiva tudi v *Gorici*.

Dovolite, da se Vam in gospe najlepše zahvaliva za gostoljubje, ki sva ga bila deležna. *Lyon* nama bo ostal v najlepšem spominu.

Prisrčno pozdravljava Vas in ženo in seveda tudi *Ireno* in *Eleno*!

France Bevk

France Bevk z ženo *Davorino* na *Place des Terreaux* v *Lyonu*, 15.10.1960

(Foto E. Martin)

1) Gre za zvezke Zbranega dela obeh pisateljev, ki ga je izdala D.z.S. v zbirki »Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev«.

60. (rokopisno pismo)

Ljubljana, 2. nov. 1960

Spoštovani gospod Martin!

Danes mi je došla Vaša dopisnica s presenetljivo novico, da Vam je umrl oče.

Oba z Davorino izrekava ob tej izgubi iskreno sožalje Vam in Vaši družini!

Lepo pozdravljava!

France Bevk

Pozneje mi je Bevk napisal nekaj dopisnic. 25. novembra mi je pisal iz Ljubljane: »... Pišem knjigo ...« in pozneje 24. decembra iz Tolmina: »Spisal sem knjigo. Zdaj se bom obširneje oglasil. Danes sem v Tolminu na premieri moje igre in na proslavi ...«. In tu je zadnje pismo iz leta 1960.

61. (tipkano pismo)

Spoštovani gospod Martin!

Proslav je konec (saj ste o zadnji gotovo brali v »Primorskih novicah«), končan je tudi roman, nekaj nad 200 strani, ki ga izda spomladi »Slovenska matica«. (1) Te dni bom samo konec nekoliko skrčil, razplet je namreč predolg, in rokopis pojde v tiskarno. Že tako sem se za en mesec zakasnil. Nato si bom za kak mesec oddahnil, saj me je živčno precej izčrpalo. Seveda koj na to začnem z novim delom.

Poslal sem Vam knjigo »Brez krinke«, dve noveli, ki sta ponatis, a sta zdaj prvič izšli v knjižni obliki. (2) Mislim, da se mi ju ni treba sramovati. Zanimala me bo Vaša sodba. Te dni je izšel v ponatisu tudi »Umirajoči bog Triglav«. (3) To knjigo menda poznate, a če želite, Vam jo rad pošljem. Po novem letu izide še ponatis nekaterih mladinskih povesti pri »Mladinski knjigi«. Te Vam pošljem. Upam, da Vam bom v kratkem lahko poslal še katero knjigo izmed klasikov.

Morda Vas bo zanimalo, da je »Gepardo«, (4) za katerega so se zanimala mariborska »Obzorja«, zdaj že izšel pri Državni založbi Slovenije. Nisem še ga bral.

Nekaj dni sem počival na Bledu. Z Davorino uživava novo stanovanje, iz katerega se nama zdaj nudi razgled na razsvetljeni in okrašeni trg za novoletno jelko. Ljubljano je pokrila le tenka plast snega, mraz okoli ničle. Srečen sem, da je konec vlažnega vremena, ki mi žre živce.

Upam, da ste zdravi in da se imate dobro. Oba z Davorino, ki večkrat obujava lepe spomine na obisk v Lyonu, Vas, ženo in hčerki pristrčno pozdravljava!

Ljubljana, 31. decembra 1960

France Bevk

---

1) Gre za »Slepo ulico«, ki sem jo omenil v opombi 2 k pismu števil. 45. — 2) »Brez krinke« obsega dve povesti: »Brez krivde« s 126 stranmi in »Otrok« s 64 stranmi: spadata med najboljše, kar je Bevk objavil po vojni. Knjiga nosi besedilo »Za sedemdesetletnico književnika Franceta Bevka, izdala založba Lipa kot svojo stoto knjigo,« Koper 1960. — 3) Dejansko sem že imel »Umirajoči bog Triglav« v prvotni izdaji, ki je izšla 1930 pri Goriški Matici. — 4) Seveda: »Gattopardo«. To ime se je moralo Bevku nekoliko zatikati, saj ga je vsakič zapisal v drugačni obliki. Slovenski prevod nosi naslov »Leopard«.

(Nadaljevanje sledi)

(Prevod: Alojz Rebula)

Marija Kostnapfel

LAHKA JE NOČ

lahka je noč
sence vitke in gibke

v sobi hropejo
težke zavese sanj

LUIGI MICHIELETTO

ISABELLA, RAZPETA MED NAVEZANOSTJO NA ZORO IN SPOMINOM NA LJUBO V ČUSTVENO-FANTASTIČNEM FILIGRANU »KRALJICE IZ SABE«

»Imela ni prav nobenega čuta za to, kar je prepovedano. Ni je bilo ljubezenske geste, ki ji ne bi bila dovoljena, in prav s tem, da jo je naredila ona, je ta postala nedolžna, kot če ugrizneš kos kruha ali spiješ kozarec vode. Ni poznala greha. Ni še ugriznila v prepovedan sad, in zato zanjo še ni napočil trenutek, v katerem bi se zavedela, da je gola in da je bila izgnana iz Edena. Mogoče je ravno zato imela še nedotaknjen čut za sveto.«

(C. Sgorlon, *Kraljica iz Sabe*,
Milan, 1975, str. 218-219)

V okviru sodobne italijanske književnosti se Carlo Sgorlon prišteva k »furlanskim pisateljem«. Njegova pripovedniška béra je nedvomno količinsko znatna in kakovostno veljavna. Prizorišče njegovih romanov je vedno Furlanija, ki jo on poustvarja in podoživlja v njenih pokrajinah in v njenem ljudskem izročilu, v delovnem življenju in v kmečkem mišljenju njenih ljudi, in to v stilu, ki se stalno nagiba k fantastičnemu, ne da bi zato postal neresničen.

V njegovih delih prevladuje vedno globok čut za skrivnostno in za nepredvideno; v dogajanju njegovih oseb se pa prepletajo čudne analogije in simetrije, skrivne vezi, ki nihajo med mitom, magijo in vražarstvom. Nastane tako pogled na resničnost, in na zgodovino, v katerem dogajanja v najbolj oddaljenih furlanskih vasicah zadobijo simboličen in skrivnosten pomen, ki zadržti skladno z zgodovinskimi dogodki iz časov patriarhov in z evangeljskimi osebami, z langobardskimi vražami in z vikinškimi sagami, z dogodivščinami junakinj iz Shakespeara ali s pustolovščinami Marca Pola.

Skratka, Sgorlon je pisatelj, ki je znal presnovati najbolj čudne in najrazličnejše doprinose in ki jih je spremenil v meso in kri svoje zemlje, svojega življenja in svojih ljudi. Ker ima živo domišljijo in kipečo fan-

tazijo, je znal stalno preoblikovati deželo, ki spada med najbolj pozabljene v Italiji, tako, da je zaživela v kozmičnem razmahu. Tako se nam Furlanija predstavi na njegovih straneh — v vedno prisotni stari zgodovini in v psihologiji njenih ljudi — kot bogata in raznolika, pisana in spremenljiva, nabita z ljudsko kulturo in z raznoliko tradicijo, kar jo dviga visoko nad zemljepisne meje v tok realnega in fantastičnega časa, ki se je zmožen vzporejati s kulturami Srednje Evrope in Južne Amerike, z nordijsko in orientalsko tradicijo, s Svetim Pismom in z velikim literarnim vzgledom Zahodne Evrope.

Ta edinstveni in nov pogled na svet odraža tudi »Kraljica iz Sabe« (1975), to je roman »bega pred vsakdanjim«, ki mu je usojeno, da se v njem pripovedovalec odloča za »življenjsko solidarnost in sodelovanje«. S tem delom nismo samo pridobili »edinstvenega« romana, kot je »edinstvena« zaradi svoje izvirnosti in lepote glavna ženska junakinja Isabella Sisilovich. »Kraljica iz Sabe« je izjema v okviru italijanske literature, ker ves roman prepreda čustveno-fantastičen filigran, v katerem nastopajo tri Slovenke.

Pravzaprav je vsa Silvanova čudežna prigoda — Silvano je glavni moški junak in avtorjev alter-ego — filtrirana skozi prisotnost petih žensk: Regine, Corinne, Isabelle, Zore in Ljube. A prvi dve sta malo pomembni za našo raziskavo, saj predstavljata atavičen humus, ki ga je mladenič pustil za sabo.

Isabelle, Zoro in Ljubo družijo nekaj bistvenega, poleg mnogo posebnosti, ki jih ločuje: pripadajo namreč »usodi«, ki je zaznamovana z izgnanstvom, skrivnostno povezanim z judovsko »diasporo«. A kar najbolj očara bralca, je njihova pripadnost mitu in prividu. Nekoliko so v tem podobne »slovanskim goram«, ki jih včasih omenja Sgorlon tudi v drugih svojih romanih. Te so vedno tam, a vedno nedosegljive v svoji oddaljeni skrivnosti.

Isabella, Zora in Ljuba se nam predstavijo popolnoma izruvane iz dejanske psihološke atmosfere, v kateri živi in dela slovenska žena. Pripadajo »neznani celini«, ki jo je treba še raziskati, so diferencirani otoki v toku furlanskega zgodovinskega tkiva. Njihovo življenje spa-

da v območje »drugačnega«, ki se razlikuje od našega bivanja, a ostaja z njim tesno povezano. Ni tu govora o drobcih, ki naj bi sestavljali določeno in točno začrtano narodno identiteto. Njihovo »delovanje«, njihovo »čustvovanje«, njihovo »mišljenje«, njihovo »verovanje« nas prizadenejo v globino, ker pripadajo »čudnemu« in »čudaškemu« svetu, ki ima svoje korenine »onstran« našega bitja, ki je realistično potopljeno v vsakdanjost in v zgodovinsko prigodnost. Zato v ekonomiji romana izrazi kot »slovanski«, »Slovenija«, »slovenski«, »Maribor«, »Celje«, »Gradec«, »Ljubljana«, »Sava«, »Karanke« niso etnični ali zemljepisni elementi, vnešeni v zgodovinski kontekst. Nedvomno je to sad Sgorlonove iznajdljive fantazije. A v tej njegovi čisto osebni posebnosti se posredno odraža mentaliteta poprečnega Italijana. Sredozemska psihologija teži namreč k temu, da si nevednost in nerazumevanje tujega in različnega, kamor spadajo Slovani, zapolnjuje s tokom emotivno - fantastičnih dognanj. Ravno to pa dela tudi Silvano, ko v prvi osebi pripoveduje vznemirljivo, čudovito in nesrečno zgodbo svoje ljubezni. Z drugimi besedami: v Silvanu se zrcali »začudenost«, ki jo mnogi med nami Italijani občutijo ob nezmožnosti razumevanja slovenske narodne realnosti. In prav zato poustvarja v sebi, med mitom in emocijo, med resničnostjo in fantazijo, življenjsko zgodbo, ki jo je doživel na lastni koži, poslušujoč se razpršenih drobcev, izven vsakega zgodovinsko realističnega konteksta.

Oglejmo si, kako Sgorlon opisuje »kriterij za resničnost«, ki ga uporablja Isabella, eden od introspektivnih stebrov »neznane celine«, ki predstavlja področje samo, na katerem išče izkušenj glavni junak-pripovedovalec.

Kriterij za resničnost je pri Isabelli postajal popolnoma subjektiven, bil je odvisen od prepričanja in od zanosa, ne od konkretnosti v času in prostoru. Isabella je poslušala znanstvene razlage za pojave, resno in pozorno se je držala, če sem ji na primer pravil, da je svetli veter severnega sija elektromagnetni pojav v atmosferi, in da niso kozmične repatice nič drugega kot gore ledu, ki se razpotegnejo v repe, ko grejo mimo sonca, pač pod vplivom njegove toplote in njegovega gravitacijskega polja.

O tem ni dvomila, verjela mi je brez pridržkov, a te novice so ji nemudoma zdrknile iz pameti, pozabila je nanje, in spet je verjela, da repatice in severni sij napovedujejo bližnje vojne in katastrofe.

Mitičnih razlag pa ni pozabila nikdar, tudi če jih je zvedela od none Zore, čarovnice, v najnežnejši mladosti. Zapičile so se tako globoko vanjo, da so bile eno z njeno duševnostjo, in da bi se jih ne mogla rešiti, tudi če bi hotela. Ohranila je zelo jasen spomin na čudesa, ki jih je doživela v otroških letih, videla je na primer črno žival, podobno slonu, ki je bljuval iz ust nekaj ognjenega, videla ga je od daleč v gozdovih Slovenije, skozi katere je nekoč potovala skupaj z babico, ali majhne bele postave, ki jih je bežno videla nad oddaljeno teraso z nebom v ozadju in ki so za hrbtom imele nekaj takega kot peruti. »Ne vem, kdo so bili, kaj so bili, vem pa, da sem jih videla. Spominjam se jih zelo določno, kakor če bi jih videla včeraj. Ne sprašuj me drugih podrobnosti. Ne zahtevaj razlag in ne delaj se skeptika! Videla sem jih in konec, to je vse.« (Str. 238-239)

To je Isabella Sisilovich, »kriterij za resničnost« in glavna ženska junakinja Sgorlonovega romana v značilnem odlomku, ki nam jo predstavlja v razmerju med materialno in psihološko resničnostjo, med sedanjostjo in preteklostjo, med bivanjem in domišljijo.

Kakšen pomen naj bi imelo, da kraljica Pietrude ni nikoli živela, če pa je toliko stoletij živela njena legenda in če je bila Isabella popolnoma uverjena o njenem bivanju? (Str. 238)

A izrednost Isabelle ni samo v njeni mentaliteti. Njena »edinstvenost« izhaja tudi iz zunanjega videza te glavne junakinje, ki je v umetniškem pogledu nenavadna:

Njeni lasje niso bili plavi in niti svetloplavi ... bili so prav beli ... (Str. 25)

To je najznačilnejša telesna posebnost »deklince z lahkotno plesočim korakom«.

Zdelo se je, kot da prisluškuje, kot da je na preži za daljnim znamenjem. Ob njej je človek pomislil na

eno od tistih princes-deklic, ki jih je videti na slikah ali na gotskih stiliziranih freskah poznega srednjega veka ali zgodnje renesanse. Zavedel sem se, da sem v mislih zašel, kot je moja navada, namesto da bi ji postavil konkretna in jasna vprašanja.

»Nisi s teh krajev, kajne?«

»Ne, res, sem ... sem Benečanka.« (Str. 26-27)

Isabellina istovetnost, razlogi za njeno vedenje in posebnosti njene psihologije so jasno prikazane v teku vsega romana z nepričakovanimi razodetji, ki posegajo v preteklost, in ta preteklost je tragedija in potepuštvu, pustolovščina in mit, čudaštvo in diaspora.

»Moja mati je nekoliko komedijantka, in ima zelo rada poklone. Je Slovanka ...«

»In od koga imaš bele lase?«

»Od nikogar. Z beličniki se narava pošali. To nima zveze s krvjo.« (Str. 29)

»... moja babica ne opazi ničesar. Je precej čudna ženska. Ko je bila mlada, je bila tihotapka.« (Str. 31)

Slednja bežna Isabellina izjava je uvod v pustolovsko življenje Zore, čarovnice, ki je izgubila »vsako moč«, ker je za sabo že slišala hropenje smrti.

»Ne, fant, ne imenuj me Zora. Zora pomeni jutranjo zarjo, jaz pa sem "zahòd." Preden bo minilo pet let, bom pod zemljo.« (Str. 113)

V teh kratkih besedah strne Isabellina babica osnovno jedro svoje sedanjosti. Ni dvoma, da ima ta starka, pa čeprav čudaška in nemirna, neke poteze, ki jo delajo »bolj slovensko« od Isabelle — ki dejansko ni Benečanka — in od Ljube, ki pa je nedosegljiva in izmikajoča se senca. S tem nočemo reči, da je Zora realistična oseba ali zgodovinsko in zemljepisno opredeljena. Zdi se nam »bolj slovenska«, ker jo veže na zemljo pustolovska in romantična ljubezen, ki se stalno hrani z nepozabnimi spomini. Skratka, Zorina Slovenija je kraj, ki biva v »času« in ki se javlja preko njenega ljubezenskega razmerja s Sebastianom. Prav tako je postavljena v emotivno in časovno dimenzijo katastrofa, ki je ubila hčerko Ljubo.

A prepustimo besedo pripovedovalcu, da bomo razumeli, kako se primerjava med babico in vnukinjo izgubi v subjektivnem razmišljanju zaljubljenca — ki je prepredeno z ritmom beneško-furlanske ljudske govornice —, to pa je jedro bogatega in privlačnega Sgorlo-novega stila.

Stara Zora je bila, to je bilo razvidno, tragična ženska figura iz ljudstva, s trdim izdolbenim obrazom, medtem ko je bila Isabellina lepota izbrana, četudi je bil v komplicirani mešanici njene krvi izvor vse prej kot zakrit ali izgubljen. Ob tej izbranosti, ki se je zdela filtrirana skozi aristokratske kulture, je bilo v Isabelli tudi nekaj skrajno naravnega in svežega. Zame ni bilo dvoma, da je predstavljala skrivnostni rod poročnih obiskovalcev, ki hodijo po svetu z namenom, da vzbujajo začudenje, predvsem pa da odkrivajo veselje, skrito v izgubljenih zatokih in v skritih zalivih sveta ... (Str. 113-114)

Zorino življenje preveva ljudsko pustolovska atmosfera, ki je čisto drugačna od one skrivnostne, očarljive in neulovljive — delno že eksotične —, ki obkroža Isabello. Babica in vnukinja sta kot dva člana v verigi iste usode, a njun značaj je izoblikovan iz različnih kovin. To razliko poudarja tudi generacijska oddaljenost in očetov vpliv na Isabello. A kljub temu se nam Zora zdi — kljub svojemu nemirnemu čudaštvu bolj trdna in konkretna od vnukinje. Ta njena trdnost in konkretnost izvirata iz njene zgodbe, ki jo je prekvasila neka »romantično-časovna« Slovenija, ambientirana v »času« habsburške monarhije. In sicer:

»Zdelo se je, da jo (Zoro) pesti enigmatična naglica, ki pa je ni pehala proti prihodnosti, temveč bolj proti megleni preteklosti. Nejasno je namigovala na čase, ko je bil Trst pod Avstrijo, na osebe izpred dvajsetih ali tridesetih let, kolikor sem mogel razumeti, kakor če bi jih jaz mogel ali moral poznati.

»Saj, ti si premlad,« se je nenadoma ovedela, a kmalu potem je začela znova. Namignila je na kapitana Alpenjägerjev, Sebastiana, moškega z rdečkastimi brki, po rodu Furlana, s katerim se je nekoč zgubila na Ka-

ravankah. Preživela je potem z njim cele mesece, v brunaricah. »Kakšni časi so bili to, Silvano!«

Kapitan je bil nekoč pri cesarski straži, a potem je skrivnostno propadel. Poslali so ga z dvora po bogve kakšni nesrečni napaki ali sumu, ali mogoče samo zato, ker je bil Italijan, in so ga zabasali v neko garnizijo zelo daleč od Dunaja, v hribe, da je lovil tihotapce. On pa je bil v resnici tako zvest cesarju in Habsburžanom, da ni dal ostavko vojski, ko je Furlanija prišla pod Italijo, pač pa je raje postal skoraj tujec in brezdomovinec. Postajal je vedno bolj žalosten in poln obžalovanj, sanjarij je o tem, da ga bodo nekoč poklicali na Dunaj, in zdelo se je, da vedno čaka na pismo s cesarjevim grbom. »Nekoč mi je vso noč pripovedoval o tem ...« Sebastiano je bil trd in neusmiljen s tihotapci, mnogo jih je zalotil v hribih, in jih je poslal gnit v ječe v Ljubljano, Maribor ali Gradec. A z njo je imel pač drugačen slog. Pravzaprav ni bil niti prepričan, da ona tihotapi, saj ni imel nobenega dokaza proti njej, in končno je bil predvsem strasten in kavalirski moški. Z njo se je šel drugačno vrsto lova, mnogo slajšega in prijetnejšega. »A ti si premlad, ne moreš razumeti ...«

Jaz pa sem zelo dobro razumel. Od časa do časa je starka govorila o cesarju, ko da je še živ, medtem ko je bil umrl že mnogo let prej, star in utrujen, med vojno. Zdelo se mi je, ko da živi dobesedno v preteklosti, ne nostalgичno, pač pa aktivno, kot da bi bila sedanjost. Pravzaprav je govorila s tako gotovostjo in natančnostjo o preteklosti, stanovanjska oprema pa je bila tako starinska, da sem sam imel vtis, da me odnaša v tiste daljne čase. Mogoče je Zora podedovala hišo od kapitana, in Isabellina mati je bila njegova hči ... (Str. 84-85)

V značilnost tega dogajanja se vrine celo »slutnja preteklosti«, t.j. sposobnost vnovič doživljati zgodbo svojega življenja in zavozlati v en votek sedanjost s preteklostjo, neglede na prihodnost. Ni pred nami senilna »manija« — kot bi se zdelo na prvi pogled —, temveč globinska psihološka realnost, ki pod Sgorlonovim pesom postane Ariadnina nitka, ki privede do nepredvidenega in do skrivnostnega, kar daje elan in napetost zapletenima značajema babice in vnukinje.

... »Ne, vlakov nisem mogla nikoli prenašati, niti v mladosti. Hodila sem vedno peš ali jahala konja. Niti nisem hotela, da se Ljuba vozi z vlakom ...«

»Kdo pa je Ljuba?«

»Isabellina mati. Ne, vlaki niso za nas. Kvečjemu za tistega cigana, njenega očeta, ki je zmeraj po svetu. A mi imamo radi kočije, konje, sani. Mi smo po starem, moderne stvari nam ne ugajajo.« (Str. 86)

In prav ta val spominov, ki jih je vedno slutil, opozori Silvana na Ljubo in mu pomaga, da razume, zakaj Zora sovraži moderno spako — vlak.

Končno sem v snopiču pisem in razglednic, v orumenelem izrezku iz slovenskega časopisa, našel razlago za skrivnost. Bilo je poročilo o železniški nesreči, ki se je zgodila med Celjem in Mariborom. Nastala je silna poplava in most med Savinim pritokom se je porušil ob prehodu vlaka, ter uničil zadnje tri vagone. Sledila so imena ugotovljenih žrtev. Med njimi je bila tudi neka Ljuba Timeus, rojena Sisilovich. Dodan je bil datum dneva, ne pa leta. Torej je bila umrla Isabellina mati, ne pa Bianca? Nisem razumel. Razložil pa sem si druge stvari, na primer Zorino sovraštvo do vlakov, njeno čudaško željo, da bi se vrnila v Trst s kočijo, in drget, ki je spreletaval Isabello, ko je slišala žvižg vlaka. Vlak je bil orodje tragedije, postal je simbol smrti v družinski zgodovini. Nesreča se je gotovo večkrat pojavila v mislih Isabelle in stare Zore, ki je že počivala na kakem slovenskem pokopališču. Tudi ker Isabella ni zapuščala mrtvih njihovi usodi, ampak jih je na neki način nosila s seboj, kamorkoli je šla, kot so stari nosili s seboj žare s pepelom umrlih, ki so jih polagali v vežo domačije, saj se niso marali nikoli ločiti od ljubljenih oseb in so želeli »živeti vsi skupaj«.

Malo kasneje je bila pojasnjena tudi Bianchina skrivnost. Drug odrezek iz časopisa, nekaj dni kasnejšega, je poročal, da so končno našli vsa trupla, razen enega, neke štiriletne deklice po imenu Bianca Timeus. Preiskali so bregove in reko kilometre in kilometre daleč, do impozantne Savine struge, a po nekaj dneh neplodnega iskanja so zadevo opustili.

Pomislil sem, da je za Isabello, ki je težila k miti-

zaciji vsega, sestra postala ninfa tistega daljnega hūdournika, ki se je vil med zadnjimi obronki Karavank. Zdaj se je Bianca po njenem igrala s punčkami na rečnem dnu, v kakšnem zavoju, in je še nihče ni videl, ne lovec ne divji prebivalec gozdov. In tudi ko bi jo videl, bi kljub izredni bistrini vode zamenjal njene črne lase za šop alg, ki jih boža tok, in njene zelene oči za dva barvana kamenčka ... (Str. 197-198)

Kot je razvidno, je knjiga bogata, napeta, pestra, polna skrivnosti. Zaplet je gost in podroben, vsako odkritje razširi skrivni prostor notranjega časa glavnega junaka, ki skuša z vsemi silami zagrabiti življenje, a mu nikoli popolnoma ne uspe.

Drugi del romana pa je popolnoma drugačen od prvega, bodisi po psihološki atmosferi kot po čustveni napetosti, po ozadju z manj važnimi osebnostmi, pa tudi zaradi tega, ker se prizorišče dogajanja pomakne v kozmopolitski tržaški ambient. Na ta način izgubi čas svojo pustolovsko-fantastično dimenzijo in postane bolj natančno opredeljen in realen. Prav zato trdi Isabella:

»... Moje dekleštvo je mrtvo, četudi jaz še obstajam. Mi živi nenehoma umiramo. Samo mrtvi so nehali umirati, ker so prestopili prag razsežnosti, kjer se ne morejo več spreminjati. Se ti ne zdi?« (Str. 208)

In prav ta »smrt otroštva« se popolnoma sklada z novo zavestjo, ki je nastala v Silvanu:

Znova sem živel v domišljijiški razsežnosti, v zaporedju, v zvezi dogodkov, ki sem si jih sam izmislil, kakor v slepih letih, preden sem našel Isabello.

Izgubljal sem se v besnenju fantazije, ki me je odnašala daleč. A medtem ko so bile to nekoč zmagovite počitnice, v katerih sem se vedel kot oblastnik, so bile zdaj mamilo, tok, ki me je spodnašal, ki mi je jemal vsako samostojnost, bil je to beden pripomoček, da ostanim pri življenju. (Str. 280)

V drugem delu romana ostaja Slovenija prisotna in zapleta usodo babice in vnukinje. A tudi ta element globoko občuti upad otroško bujne domišljije. Drugače povedano: Slovenija je oblikovana pod vplivom

glavne posebnosti romana, sledi njenim muham in premikom. Zato ni čudno, da v drugem delu romana Slovenija izgubi značilnosti dežele v »času« in postane vrnitev v deželo izvora, da izgubi svoje romantično-pustolovske poteze in zadobi bolj umirjene tone in bolj realne odtenke. In prav s to vrnitvijo, v stiku z zemljo, se zaključi Isabellina vzgoja in njena strokovna priprava.

Njeno življenje je bilo precej potepuško. Z babico se je bila preselila v slovensko vas, kjer je imela Zora še sorodnike, in tudi zato, ker je čutila zelo močno navezanost na svoje kraje, medtem ko se ji je Trst zdel kaotično in glušeče velemesto. Isabella je bila dokončala študije v Ljubljani, nato je začela sodelovati pri simfoničnih in komornih orkestrih, zato se je neprestano selila. Več časa se je ustavila v Zagrebu, za vrsto koncertov. (Str. 174-175)

Po zadnjih kratkih citatih postane jasno, da konstante prvega dela romana (potepušstvo, usoda, klic, nestrpnost do mestnega kaosa) niso izginile, marveč da so zadobile drugačne barve in manj ostre tone. Fantastično-čustvena komponenta ne stopi nikoli v ozadje in to dovoljuje Sgorlonovemu stilu, da je stalno nad dvodimenzionalnostjo realističnega zapleta toliko naših sodobnih romanov. To pa še ne pomeni, da je »slovanska« komponenta ena od osnovnih v romanu »Kraljica iz Sabe«. Vendar je treba priznati, da ta uvoženi čustveno-fantastični kvas daje poseben značaj temu delu tako v okviru sodobne italijanske književnosti kot v okviru samega Sgorlonovega opusa. Prisotnost komponente »Slovenija« v njeni časovni vrednosti, pa čeprav je nestalna, daje zgodbi bogastvo, očarljivost in pestrost.

Vse to daje mitično-alegoričnim parametrom, med katerimi se odvija zgodba, mnogo sugestije in sozvočij, zapeljivosti in čarov. Sgorlonova oddaljenost od Nieva in od Quarantotti Gambinija dodaja novo skrito sočnost bogastvu in kompleksnosti furlanskega sodobnega pripovedništva, saj je zmožna navdiha ob svetu, ki je popolnoma tuj povprečnemu italijanskemu bralcu, in ga zna organsko vključiti v italijansko pripovedniško tkivo. Prekanjeni bralec bi lahko oporekal — upraviče-

no! —, da smo »še« pri drobtinah, raztresenih v širnem morju romanov zadnjih let. Nedvomno je tudi to res. A mi bi raje rekli, da so Isabella, Zora in Ljuba trije »edinstveni« in »različno brušeni« dragulji, ki pripadajo že trdnemu skalovitemu morskemu dnu, ki je postalo »naše«. Ta »slovanski čar«, tako bogat s psihološkimi čustveno-fantastičnimi redkostmi, ki so tuje naši italijanski miselnosti, je lahko samo spodbuda za nadaljnje raziskave na tem področju.

ŽIVLJENJEPISNI PODATKI

Carlo Sgorlon se je rodil v Carsaccu (Viden), 26. julija 1930, otroška leta je preživel na podeželju v stiku s furlanskim kmečkim svetom. Brez trohice dvoma smemo trditi, da spomini iz tega ambienta tvorijo nosilno ogrodje vseh osnovnih vrednot, ki so prisotne v njegovih delih. Kateri koli drugačen vpliv — naj bo površen ali globok — ni drugega kot barva ali loščilo v svetu, ki je in ostaja v svojem bistvu in v svojih osnovah »furlanski«. Študiral je na Scuola Normale v Pisi (kjer je diplomiral s tezo o Franzu Kafki) in v Muenchnu na Bavarskem. Poučuje na Tehničnem zavodu, sodeluje pri kulturni strani beneškega *Il Gazzettino* in milanskega *Il Giornale Nuovo*, na tržaškem in na vsedržavnem radiu. Objavil je romane: *La poltrona* (Naslanjač) - 1968, *Il trono di legno* (Leseni prestol) - Premio Campiello 1973, preveden v slovenščino, francoščino, španščino in japonščino, *Il vento nel vigneto* (Veter v vinogradu), *La notte del ragno mannaro* (Noč pajko-dlaka), *La luna color ametista* (Luna ametistove barve), *Gli dei torneranno* (Bogovi se bodo vrnili) - 1977, *La carrozza di rame* (Bakrena kočija) - 1979. Napisal je tudi nekaj literarnih esejev, kot »Kafka kot pripovednik« in *Vabilo k branju* Else Morante.

prevedla *Diomira Bajc*

KAKO JE Z MUSLIMANI V SOVJETSKI ZVEZI

Če so kje na svetu narodne manjšine prisotne v velikem številu, je to prav gotovo v Sovjetski zvezi. Drugo vprašanje pa je, kako se tam rešujejo problemi narodnih in jezikovnih skupin in če se je komunističnim oblastem res posrečilo ustvariti raj na zemlji tudi za vsa številna ljudstva, ki živijo na ozemlju Sovjetske zveze.

Dobro je znano, da uradna glasila zelo pogostoma obtožujejo zapadne države kolonializma in neokolonializma. Vendar drži neizpodbitno, da se v bistvu nikjer na svetu ne vrši kolonizacija v takem obsegu kot prav v Sovjetski zvezi. Saj je to ogromna država, kjer živi v skupnosti vsaj sto različnih narodov in narodnosti, če štejemo med te tudi manjše narodne in jezikovne skupine, ki se neredko razlikujejo med seboj tudi po veroizpovedi.

Brez dvoma je proučevanje manjšinske problematike v Sovjetski zvezi dokaj težko in zapleteno, ker tudi uradne statistike ne nudijo vedno jasne slike in so v podrobnostih dokaj skope. Sicer se zdi, da je zadržanje sedanjih oblastnikov v marsičem le nadaljevanje manjšinske politike carske Rusije, ki z manjšinami ni ravнала vedno z rokavicami. Po drugi strani je jasno, da vodijo Sovjetsko zvezo višji državni cilji, ki so predvsem v gradnji mednarodnega socializma, za katerega so posamezne skupnosti bolj na poti kot v korist. Temu namenu služijo včasih celo velika preseljevanja celotnih narodnih skupnosti in še bolj stalna emigracija ruskih ljudi med druge jezikovne skupnosti. Ne moremo se otresti vtisa, da se tudi na ta način razvija in nadaljuje stari ruski mesijanizem, ki je tako značilen za vso rusko zgodovino.

Ta skromen prikaz manjšinske stvarnosti v Sovjetski zvezi bo zato nujno omejen na obravnavo ene same skupnosti v tej državi in sicer muslimanske skupnosti. Zanima nas predvsem vprašanje, kako si ta skupnost prizadeva, da ohrani in obvaruje svoje narodne in verske značilnosti.

Po nekaterih virih je muslimanov v Sovjetski zvezi

danes okrog 47 milijonov, tako da zavzema Sovjetska zveza peto mesto na svetu po številu muslimanskega prebivalstva. Pred njo so le Indonezija, Pakistan, Bangladeš ter Indija. Sovjetski zvezi pa sledijo: Egipt, Turčija ter Iran. Verjetno bi njih število moralo biti večje, če se ne bi mnogi muslimani že popolnoma porusili in tako pretrgali vsako zvezo s svojim matičnim narodom zaradi asimilacijskega pritiska, ki so ga deležni že stoletja.

Od tega števila muslimanov v Sovjetski zvezi pripada 75% turškim skupinam (Uzbeki, Tatarji, Kazaki, Turkmeni, Kirgizi in drugi). Sledijo iranske skupine (Kurdi, Oseti, Tadžiki in drugi in muslimani iz Kavkaza (25%). Nekaj je celo kitajskih muslimanov v srednji Aziji.

V veliki večini živijo vsi ti sovjetski muslimani v srednji Aziji (Uzbekistan, Kazakistan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenistan). Nekaj manj jih je v Kavkazu in onkraj Kavkaza (Azerbadžan, Dagestan, Georgija) ter ob srednji Volgi in Uralu (Baškirijska, Tatarstan).

Tudi po veroizpovedi so dokaj različni. Po večini pripadajo sunitiski skupini, nekaj manj je šiitov onkraj Kavkaza, da ne štejemo manjših veroizpovedi, ki so značilne za različne narodnosti v notranjosti srednje Azije.

Kako so ti narodi postali muslimanski, bi bilo predolgo pojasnjevati. Naj kratko povem, da prvi začetki segajo že v 8. stoletje, ko so Arabci zasedli srednjo Azijo in so arabski trgovci ponesli islamsko vero v vzhodni Turkestan in med Tatarje ob Volgi, ki so takrat imenovali še Bolgari. Tako je kmalu nastalo islamsko središče v Kazanu.

V 12. st. je prišlo do mongolskih upadov in takrat so se nova plemena naselila po vsej južni Rusiji vse do Anatolije in Krimskega polotopisa. Tudi pozneje so se nadaljevali razni upadi narodov, ki so sprejeli arabsko pisavo in muslimansko vero. Po drugi strani je caristična Rusija začela polagoma osvajati razna ozemlja vse bolj v notranjosti Azije, medtem ko si je pravoslavna Cerkev prizadevala, zlasti v preteklem stoletju, da nekatere poganške narode pokristjani.

Muslimani so pod caristično oblastjo sicer smeli svobodno ohranjati svoje verske značilnosti. Niso pa smeli

razvijati svojih narodnih jezikov in se je po šolah poučeval samo ruski jezik. Prav zato so ruski muslimani veliko pričakovali od revolucije leta 1917, ko jim je Lenin obljubljal široko avtonomijo in celo pravico do samoodločbe. Razvoj je šel pozneje drugačno pot in vsi separatisti so bili uničeni.

Vendar je do pravega preganjanja prišlo šele leta 1928 in se je nadaljevalo vse do druge svetovne vojne, ko je hotel Stalin v vojni stiski pritegniti k sodelovanju proti nemškemu okupatorju vse verske skupnosti. V tem času je bilo zaprtih že 26 tisoč mošej ali muslimanskih molilnic in vsa semenišča za islamsko duhovščino. Leta 1929 je bila turškim skupinam prepovedana arabska pisava in zamenjana z latinico, češ da je nova Turčija pod Atatukom uvedla latinsko pisavo. Kmalu zatem so pa latinico zamenjali s cirilico in je tako ponižanje muslimanskih skupnosti doseglo višek. Ruski jezik je v šolah postal najprej obvezni predmet, pozneje pa drugi materinski jezik. Poleg tega so se začela množična priseljevanja ruskega življa iz ostalih republik in so novopriseljenci dobili vsakovrstne prednosti in ključne položaje. Leta 1942 je le malo mošej ostalo še odprtih, medtem ko se je brezbožna propaganda stopnjevala.

Nič čudnega, če se je del prebivalstva odločil za bolj ali manj odkrito sodelovanje z Nemci. Temu pa so takoj po vojni — in deloma že med samo vojno — sledila množična preseljevanja narodov, kakršnih zgodovina ne pomni. Kruščev sam je v svojem znanem poročilu proti Stalinu iz leta 1956 priznal, da so bila s tem kršena najosnovnejša Leninova načela o notranji politiki, saj so bili masovno izseljeni celi narodi, pri tem je ista usoda doletela tudi komuniste in komsomolce. Samo nekaj imen: Kalmuki, Čečeni, Inguši, Balkari, Karačaji in seveda Krimski Tataři, za katere je bil odgovoren sam Hrusčev. Te velike krivice še danes niso bile popravljene, pa tudi zapadni svet ni protestiral proti takemu početju.

Novo preganjanje se je začelo leta 1945 in se je nadaljevalo celo desetletje. Tokrat je šlo bolj za silovito ateistično propagando na »znanstveni podlagi«, kot pravo oblasti. Po drugi strani pa so hoteli Sovjeti, podobno kot za ostale veroizpovedi, ukloniti državni oblasti

versko deloavnje in upravo sploh. V ta namen so vsa muslimanska ozemlja razdelili v štiri upravne skupnosti, katerim načeljuje po en Mufti. Odprli so nekaj mošej in tudi dve teološki fakulteti. Vse verske skupnosti so se morale zato registrirati pri državnem uradu, da so lahko prosto delovale. Tudi nekaj izdaj Korana je bilo dovoljenih. Po drugi strani se je nadaljevala in stopnjevala časopisna gonja proti duhovščini in vernikom, prepovedani so bili verski shodi izven mošej in romana v svete kraje.

Oblast si je od take stroge kontrole nad verskimi skupnostmi veliko obetala. Vendar so uspehi bili dokaj skromni. Res so pridobili nekaj nevernikov in ateistov, zlasti med mladino, še več jih je postalo brezbriznih in mlačnih. Mnogi pa so se v svojem verskem prepričanju radikalizirali in postali celo fanatični. Spet drugi so se potuhneli in ostali vsaj v domačem okolju zvesti svojim tradicijam. Morda največji uspeh pa je prav v tem, da se je poleg uradnega Islama vzporedno izoblikoval neuradni ali poluradni Islam, ko verske skupnosti nadaljujejo svoje delo, ne da bi se registrirale pri državnem uradu. Lahko bi rekli, da deluje še podtalni Islam, ki ima svoje korenine v daljnjih stoletjih ruske zgodovine, ko so se muslimani že v srednjem veku krepko upirali ruskemu pritisku. To so takoimenovane bratovščine, ki so med muslimani zelo žive in delavne. Sedanje oživljanje narodne in verske zavesti med Arabci je še njih spodbudilo, da vztrajno in z novimi silami branijo svojo narodno in versko identiteto. Poročila iz Sovjetske zveze govorijo o vedno bolj uspešnem delovanju takih podtalnih bratovščin med ljudstvom.

Čeprav so uradni predstavniki Islama za lojalno sodelovanje z oblastjo in jo vsestransko podpirajo in branijo, podobno kot pri ostalih veroizpovedih v Sovjetski zvezi, se zdi, da niso nikakor prelomili z vzporedno neuradno skupnostjo muslimanskih vernikov, ki delujejo skoraj nemoteno ob podpori ljudstva. Tudi sami člani partije in državni uradniki, ki izvirajo iz muslimanskih družin, se ne morejo povsem osvoboditi svojih narodnih in družinskih zvez, ki so tako tesno združene z verskimi običaji. Zato še naprej v svojem krogu sledijo verskim izročilom vsaj v bistvenih stvareh, kot so po-

grebi, poroke, obrezovanje; pa tudi drugim verskim praznikom in postom (ramadanu) in različnim predpisom islamske vere.

Po mnenju nekaterih opazovalcev na Zapadu je imel nedavni sovjetski napad na Afganistan med drugim tudi namen opozorila vsem muslimanskim narodom v Sovjetski zvezi, naj si ne domišljajo, da bodo oblasti mirno gledale na oživljanje raznih separatističnih teženj v domovini.

Zdi se, da je ta zadnji napad imel ravno nasproten učinek: obudilo se je odporništvu v Afganistanu, kar je tudi v sami Sovjetski zvezi sprožilo med muslimanskimi ljudstvi nova pričakovanja in težnje po končnem osvobojenju in samostojnosti, čeprav so ti računi glede na sedanjo stvarnost še zelo preuranjeni.

Svojo življenjsko moč pa kažejo muslimanski narodi v Sovjetski zvezi še na drug način: z demografskim porastom, ki je najvišji v vsej državi. Gre za pravo »demografsko eksplozijo«, kakor pravijo izvedenci, kakršne ni podobne na vsem svetu, kar spet kaže na zdrav narod, ki misli na svojo bodočnost.

Mogoče nudijo ti podatki, čeprav še nepopolni, predmet za razmišljanje še drugim narodnim, jezikovnim in verskim manjšinam, ki se morajo čestokrat v neenakem boju z večino priboriti šele pravico do obstoja in življenja. Samo zdravo biološko stanje nekega naroda, njegova navezanost na zemljo in zvestoba izročilom dajejo poročstvo, da bo vztrajal in zmagal kljub vsem zgodovinskim in političnim okoliščinam, ki mu niso naklonjene.

Marija Kostnapfel

MOJE ROKE

*moje roke
so nekaj držale*

*med prsti
se usipa pesek*

*svileno drsi čas
proti zatonu*

IZ VELIKE IN MALE AMERIKE

Čisto preprosto: vse je orjaško in vendar mogoče. Zlepim se s tujostjo, starikavo izžeti glasovi se oddaljujejo. Prva potepuška ekstaza strahu med pisano množico. Izničena sem, enaka plastični travi, ki prekriva pločnik velike trgovine.

Nebotičniki.

New York.

S težavo se premikam po ulici brez konca, kot v nemirnih sanjah, ko te nekdo zasleduje in veš, da moraš bežati, toda noge te ne ubogajo.

Sence se podaljšujejo v noč. Impresije, bežni občutki, prepojeni z utrujenostjo, jutri zjutraj pa me bodo s potrebnimi napotki poslali v gorato Pennsylvanijo. Čez dva meseca se bom vrnila, a rada bi tu živela, rada bi sedela na ulici in opazovala mimoidoče...

Effort.

Na avtobusni postaji me pričakuje ravnatelj počitniške kolonije za handikapirance. Velik avto požira cesto. Opazujem okolico, ki se iz ravnine preliva v gričevje. Pot se vleče. Z muko odgovarjam na ameriško zvečenje in ugibam, kam neki gremo, kakšen je »camp«.

Smreke dišijo.

Ne morem se znebiti občutka, da smo odrezani od sveta. Skušam si dopovedati, da bom lahko tudi tukaj spoznala del Amerike in to prav podrobno, skoraj metodično. Pri delu z otroki najlažje spoznamo meje človekovega potrpljenja, njegove vzgojne metode in manije. Naše obnašanje je posledica neke miselnosti, neke kulture srca, neke propagande. Vendar mi zadaj, ko sem še vsa sveža od prvih vtisov, nenadoma migotajo pred očmi vabe »velikega sveta«, in se kar ne morem vživeti.

Tukaj je jezerce, tukaj so lesene hišice, tukaj so otroci in kolegi. V štabu nas je veliko; domačini in tujci

(ta vzdevek se nas je takoj prijel).

Delo ni naporno. Dosti športa, dosti svežega zraku, zanimivih igric, filmov. Prosila sem vodstvo, če lahko delam z domačim kadrom.

Tujci. Srečujemo se v opojni, veseli, žalostni, mučni, lahkotni igri. Z različnimi navadami, z različno stopnjo zanosa, s podobnimi željami: želimo spoznati alternativo, mrzlično, da ne pozabimo, da smo mladi in da se hočemo mladi starati. Oh, ne pozabimo, da sanje drsijo iz žametnega neba z zvezdnimi utrinki, da hočemo tipati za bogastvom revščine in za revščino bogastva. Sonce je vedno isto, a nekje sveti močnejše, zvezde so pač zvezde, toda nekje jih je več, drugje manj. Ljudje so ljudje, toda John ni enak Janezu, berači so lahko poeti in filozofija življenja, ki nam doma otopi v vsakdanjosti, tukaj vzcveti. Hočemo tudi trnje, hočemo tudi trnje... Istosti ni, enakosti ni. Je kvečjemu enakovrednost.

In ta mali trenutek je moj, naš, rase in umira kot mogočna simfonija ali kot prašičje kruljenje, moram ga ujeti, moramo ga ujeti, zdaj ali nikoli, nikoli več ne bo Suzan tako pogledala svoje malice.

Ko se glasba spoji z zrakom, se svet spremeni v ritem.

Jutro se začne s truščem, neka skupina koraka po taboru v vojaškem maršu, en dva, en dva, levo, desno, sedite, vstanite, pojte koračnice. Manjkajo samo še bobni. K počitku v gosjem redu, v stranišče v gosjem redu, hrana in pijača na ukaz, plavanje na ukaz, veslanje na ukaz. Kaj si je izmislil naš kolega? Direktor je temeljito oštel, tega čudnega generala. Njegova skupina, ki je sicer telesno kolikor toliko zdrava, je zdaj na razpoloženju.

Vendar kolegu žilica ni dala miru: na večerni prireditvi so fantje nastopali na odru s tekmovanjem o lepoti moških mišic.

Moral si imeti debelo kožo, da si lahko prisostvoval temu prizoru: pohabljeni in izkrivljeni udje na razstavi. Groteska se je nadaljevala pozno v noč. »Domačini« so se zabavali, »tujcem« je šlo na bruhanje.

Reklama, reklama.

Moji novi znanci so dobri, zlobni, iznajdljivi, stanovitni, skratka so vse obenem.

Gledamo televizijo.

Manjkajo jim neke korenine, preskočili so cela poglavja in nas prehiteli — vendar ima vsak posameznik le strogo omejeno področje, manjka jim —

Reklama, reklama.

Je boljši napredek za vsako ceno ali breme tradicije?

Reklama, reklama.

Vsakdo hoče biti velik v tej veliki državi, vsi znajo himno na pamet in jo pojejo vsako jutro pred zastavo.

Reklama, reklama.

Katera nesvoboda je pogubnejša za človeka? Odkrito in premočrtno zaslužnjevanje ali podtalno posilstvo človekove podzavesti?

Reklama, reklama.

Gotovost v sedanjosti ali nostalgija po humanizaciji?

Reklama, reklama.

Amerika je center sveta. Evropa je Amerika. Ta naša bolna, trhla Evropa, ki kot otročji starec dreza v gospodinjo s svojimi miti o slavni preteklosti, a ima v praktičnem življenju živež z nalepko ZDA — in visi, visi na tej nalepki z vso težo skeleta.

Reklama, reklama.

Mi imamo nekaj, kar vi nimate, vi imate nekaj, kar mi nimamo.

Izmenjava naj bi potekala enakopravno. Toda dolarska merila ne ustrezajo mislim, čustvom, spominom, kulturi... Dolar.

Reklama, reklama.

Hrepenimo po sreči (taki ali drugačni, odvisno od modela). Če je sreča tvarina, je v skromnem zadovoljstvu vidno ali nevidno skrit nemir, ki se opira na vse, kar je otipljivo in gotovo. Zato nove vere, pretirano delo, namišljeni politični ideali, mamila, mentalne masturbacije... Dolar.

Amerika ne najde miru, ne najde miru. In tudi mi ne najdemo miru, vedno manj miru imamo. Oni zdaj ustvarjajo naš mir in nemir, naše prave in namišljene potrebe, seveda so tudi izjeme, toda mi smo zanimivi samo še kot folklor.

Reklama, reklama.

Te obtožbe so hude za ljudi, ki morda niso ničesar krivi, za ljudi, ki so zmagovalci zagrizene tekme (skoraj vsak zmagovalec je ponosen na lastno zmago). Oni iščejo, grešijo, mi sprejemamo in lenobno kritiziramo.

Reklama, reklama.

V filmu večkrat vidiš, kakšni bi ZDAjevci želeli postati, ne veš pa, kakšni so.

Televizija se je pokvarila. Kaj zdaj?

V meni in v ljudeh, ki me obkrožajo, je polno protislovij. Nasprotja so pošastno zanimiva in Amerika v »spodnjicah« ni sramežljiva, temveč prostovoljno razkazuje svoje čare.

Tudi jaz sem nekako rasist. Ne morem se prav sprostiti pri pogovoru s črncem, ker me napade rahlo nerazpoloženje. Zakaj?

Ameriške kolegice trdijo, da so črnci dobri samo za v posteljo. In spet smo pri razčlovečenju človeštva, pri spolnosti za vsako ceno — mnogim edini vir zadovoljstva.

Cigatere hašiša utripajo v temi, in vsi se ljubijo, črnci in belci, pri tistem malem jezeru, ki je že marsikaj slišalo. Umetno razpoloženje sladkih besed in ganljivo raznežene duše — jutri, jutri — tvoja koža ni bela, zato boš jutri prosil, da boš kaj dobil. Prosil, prosil. To je najbolj ponižujoče, prosil z obnašanjem, prosil z usti, prosil v mislih. Samo da boš prosil.

Kompleksa manjvrednosti ne moreš uničiti s tem, da si samotni, leden, radodaren, ujedljiv, strasten, predan, živahen. Miren in naraven boj je najtežji.

Country večeri.

Priložnostno našemljeni kavboji nam uprizarjajo divje plese prerije. Vlačuga v baru se edina iskreno zanima, kako je pri nas, zanjo nismo folklor, zanjo smo novi val tujega zraku, ki diši drugače, ki diši po boljšem (vedno upaš, da je drugje bolje). Čudovit glas ima, čudovit glas iz razpadajočega obraza, vlažne oči, moški pa se ne zmenijo za njene zastarele vabe, kažejo ji hrbte in pijejo pri točilni mizi.

ALKOHOL JE PREPOVEDAN MLADINI POD 21 LETOM STAROSTI.

Odlična glasba, na kolesu imam pritrjen žepni radio, s Holandko kolesariva že cel dan, narava mi je tuja, veličastna in mrzla. Dežuje. V kopalkah sva.

Danes sem bila povabljena na večerjo. Ameriška družina me je sprejela izredno gostoljubno, hrana je bila slaba (to ni bilo nič novega), način življenja nekoliko lahkoten, toda čutila sem podtalna trenja.

Naši handikapirani varovanci posnemajo filmske zvezde, se zaljubljajo po modelu odraslih. Svoboda dejanja in pogojenost misli. Kako lepo je gledati dva zaljubljenca na vozičku. Mislim, da sta srečna, ker igrata v življenju neko vlogo, toda kje je meja pri vzgoji takih otrok?

Vsi so zelo glasni. Niso pretirano olikani. Včasih te zbudijo sredi noči, (predragi kolegi), da ti potožijo zadnjo novost.

Evropska elita prireja čajanke — Ameriška elita ni zaželena.

Mirno se pogovarjamo (človeka tak klepet sprosti). Vendar je dovolj le besedica o potovanjih — in oči zažarijo v spominih in načrtih.

Večer, barčice upanja plavajo po jezeru, vsaka s svojo svečko. Otroci so jih spustili in si pri tem nekaj zaželeli.

Vsa armada »tujcev« je danes kazensko na straži. Zastopane so Tunizija, Holandska, Senegal, Irska, Anglija, Danska in, ne prav nazadnje (po zaslugah), tudi naš Trst. Včerajšnji večer se je namreč podaljšal v sončno jutro, navezali smo trgovske stike s farmarji in izkupiček je bil zelo ugoden, tako da ni nikomur prišlo na misel, da bi se vrnil. Mnenja so bila meglena, nejasna,

in odločitev zelo težka.

Poleg navadne straže torej strumno godrnja tudi častna žendarmacija.

»Domačini« se pri delu nekako zanašajo na nas, ker mislijo, da smo bolj izkušeni.

Vsak večer si preberem angleško pravljico za lahko noč.

Ljubim in sovražim Ameriko.

Amerika, Amerika, Amerika.

Ne. Samo Pannsylvania in New Jersey.

Spoprijateljila sem se z nekaterimi.

Jedro: imaš fanta? Uf, zakaj ne menjajo plošče, ki je že stara?

Zbudil nas je alarm.

Naš kolega je v nezavesti.

Naš kolega se je hotel ubiti.

Našemu kolegu nismo bili zmožni pomagati.

Našemu kolegu.

Našemu kolegu.

Mlad. Mlad. Še je živ. Mlad.

Kdo bi si mislil?

Samomor kot nuja ali kot moda? Ni važno!

Kdo bi rekel?

Smo brez vesti in na povrh še predrzni.

Ozdravel je. Vrnil se je. Mislim, da ne potrebuje misijonarjev, ker je pravi rešilni vlak že zamujen. Stvar sekund.

In vendar je bilo lepo to živetje. Igrali smo z odkritimi kartami. To je dosti.

V podzemski mi primankuje zraku, ne bojim se, krasni protagonisti realističnega filma sedijo zraven mene. Babilon. Vse, vse najvišje, najnižje, najboljše, najslabše, največje... naj naj naj.

Peljemo se v Manhattan, v hotelu nas čaka plača.

Muzej znanosti. Naj živi tehnologija napredka! Empire State Building, peta avenija, Brodway, Rockefeller center, World Trade Center, Brooklyn. Z ladjo h Kipu svobode. Kje je svoboda? Ko se spotakneš ob reveža na pločniku? Ko gledaš razkošje ali ko si v Harlemu in te črnici divje pozdravljajo? Jemo na ulici. Mimogrede. Antikonformizem v konformizmu. Koncerti, Shakespeare v Central parku.

Naglica in ropot.

Wall street, Borza. Cel svet čaka. Kurja polt. Business. Poslovni možje, bogati možje z aktovkami, z limuzinami in šoferji, črnici v podzemlju. Portoriška četrt.

Wall street, pevka s kitaro, vsi tja! vsi tja! vsi... To je medel klic k upor. Japonec žveči gumi, business man z dietetično Coca-Colo, mlada mulatka, vsi tja, vsi tja!!

In poje množici: mamilo je sreča, je bežen trenutek pozabe, da nisi sam, da nisi odrabljen, da lahko sanjaš na povelje... Poslovni možje ploskajo, vsi ploskamo. Jočem. Med nebotačniki je vse tako človeško. Mi smo nova milijarda lačnih.

Polna vtisov, razdražena, trudna, jezna, čudovito srečna, otožna. Čimveč videti. Najprej ustaljeni turistični cilji, potem pa vpijati vase to različnost.

Cina town, Little Italy, vsi, vsi smo tu, moja mati je bila Slovenka, nekaj se še spomni. Indijanka: Bi živel tu? Morda. Po dveh mesecih je v splošno zabavo Holandcev padla moja prva italijanska beseda: »Twentysette«.

Bos pred vrati, vsi so naju gledali, po tolikem času, se spomniš? Central park, ti in tvoj judovski bog.

Saabath v New Jersey, napisi v hebrejščini. Ti, bos s kitaro. Judovski bog, verjetno tudi bos, je blagoslovil tvojo hišo z dolarji. Kdo bi si mislil? Dolarji, dolarji.

Nekaj v meni se je zlomilo.

Bilo je lepo, ko se je lomilo.

MOČ V BELEM

(Konec)

EPILOG ŠTEVILKA DVE

(konec dejanja)

V nabiralniku Galetovih je bilo troje pisem.

PRVO PISMO:

Tov.

Vanda Gale

Koželjeva ulica 17

Po sklepu uprave Splošne deželne bolnišnice, personalni oddelek, ste premeščeni iz delovne enote tajništvo Umobolnice v delovno enoto tajništvo Klinike za notranje bolezni.

Predstojniku Klinike za notranje bolezni prof. dr. Venturi se morate javiti takoj po prejemu premeštitvenega dekreta.

Za upravo Splošne deželne
bolnišnice

Vodja personalnega oddelka
l.r.

DRUGO PISMO:

Dr. med.

Luka Gale

Koželjeva ulica 17

S sklepom sveta Splošne deželne bolnišnice ste
r a z r e š e n i

službenih dolžnosti v prosekturi Splošne deželne bolnišnice. Delovno razmerje vam v Splošni deželni bolnišnici preneha t a k o j.

Predsednik
sveta Splošne deželne bolnišnice
l.r.

TRETJE PISMO:

Tov.

Dr. med. Luka Gale

Koželjeva ulica 17

Častno razsodišče Deželnega zdravniškega društva vas poziva na **razgovor** dne 15. t.m.

Dovoljujemo si pripomniti, da je v smislu pravilnika razsodišča dopustno zastopanje pozvanega po drugi, pravno kvalificirani osebi.

Predsednik častnega razsodišča

Prof. dr. med. J. Butala

l.r.

Še istega dne je Vanda Galetova oddala na pošti pripročeno pismo z naslednjo vsebino:

Upravi Splošne Deželne bolnišnice,
personalnemu oddelku

Odpuvedujem službo v Splošni deželni bolnišnici s takojšnjo veljavnostjo.

Vanda Gale

l.r.

»15. tega meseca,« to je bilo naslednjega dne. Doktor Luka Gale je odšel na razgovor s Častnim razsodiščem Deželnega zdravniškega društva.

Zbornica.

Nekaj ducatov nepremičnih pogledov nadzoruje vse prečnike podolgovatega prostora, kateremu manjka nekaj več svetlobe in mnogo litrov svežega zraka. Pogledi visijo drug ob drugem na stenah, v portretih samih resnih mož. Med njimi ni nobene ženske. S sten, na katerih vztrajno visijo, narejajo galerijo stroge radovednosti, iz zbornice pa veliko, fevdalno družinsko grobnico. V pogledih nepokolebljiva namrgodenost, brez prismuknjenih klic življenja. Nihče visečih gospodov se ni bil naučil smejati, življenje so takoj od rojstva naprej jemali resno, tako kot se spodobi znanstveniku in filozofu. Tako kot se spodobi za galerijo, katera posebja tehtni del umske zgodovine človeštva. Na primer mož z opico na ramenu, pisal se je za Darwina. V zbornico seje ono resno poglavje znanstvene zgodovine, katero je obogatilo človekovo življenje z mnogimi bližnjimi in daljnimi sorodniki iz vode, stepe in pragozda. Spričo slabe preglednosti noro vkup zmetanega sveta je Darwinov pogled nekoliko razsodniški. Ko da opazuje človeku sorodniško zvrst, ki se svobodno po vejju prepira za bananin sadež, če si ravno vzajemno ne obira bolh.

Za družbo na steni si je Darwin izbral moža, ki

se je rodil dva tisoč tristodevetinpetdeset let pred njim in katerega poševne oči vdano opazujejo zbornico. Konfucij. Zbornico motri z istim pogledom, katerega se je bil navadil v prastari pračastitljivi Kitajski, po kateri so se pojali tatovi in razbojniki in drugi predhodniki današnjega človeštva.

Drugi Darwinov družabnik na steni zbornice je mož, ki je oškodoval človeške rodove za naravno prehrano. Odkar se je vmešal v znanost, pijejo nebogljeni in odrasli dojenčki pasterizirano mleko, se hranijo s pasteriziranimi konzervami in odtujejo zdravi prirodni organe, ki pomenijo koristno povezavo z zunanjim svetom, namreč prebavila. Pogled moža, ki je izumil pasteriziranje, več prikriva kot pa razodeva. Če čisto nič drugega, potem prikriva črevesno zaprtje, ki je moža neprestano mučilo, dokler je bil živ in se je premikal po laboratorijih ter kradel mladim, delovnim, nadarjenim podložnikom znanstvene misli. Njegov pogled visi nad zbornico kot svit petrolejske brlivke med šopom neonskih svetlobnih čudes.

»Petnajstega tega meseca.«

Nekaj ducatov mrkogledih tvorcev znanstvene zgodovine je tega vlažnega dne zrlo s sten, kako so zbornico preuredili v sodišče. Predsedniško omizje je dobilo osem stolov za sodnike, ob strani sodnega tribunala je stala mizica za tožilca, pred klopmi za občinstvo je čakal stol na obtoženca.

Občinstvo so bili zdravniki. Prišli so z vseh vetrov dežele, s povabili na »razpravo zoper doktorja Luko Galeta« v žepih.

Sodniki so bili zdravniki. Prvi med njimi akademik Jonatan Lojevski. S svojo policijsko prakso preganjanja zavrženih nedonošenčkov, objestnih podgan in sitnih muh je bil neviden steber razpravnega postopka. Za Lojevskim so se zvrstili kirurg Senca, doktorica Gularjeva, pa neki laboratorijski zdravnik z Venturove klinike. Potem še nadušni direktor Higienkega zavoda in z njim njegov partner pri večernem kvartopirskem omizju, sicer pa svétnik Statističnega deželnega urada. Zaključni člen sodniške kolone je bil vojaški zdravnik, izvedenec za higieno rekrutskih nog in

razkuževanje kasarniških latrin.

Za predsednika sodišča v zadevi doktorja Galeta je Deželno zdravništvo imenovalo profesorja Butalo. Profesor Butala je bil povzdignjen v vrh zdravniškega stolpa, odkoder bo sodil. Pot v osebni zenit se je Butali naenkrat odprla. Svečano črna obleka, maziljeni lasje, golobradi zaripli obraz — profesor Butala je kraljeval med sodniki s svojo pojavo, s pojavo govornika na kmemoraciji, uglajeno z manirami glavnega natakarja. On bo sodil — kakšna velika naloga! Samo on, Butala, prekosil je Lojevskega... Galeta itak ni škoda... ne pridiprav! prekucuh!

Nezdravniška izjema v zbranem občinstvu je bil Pero, novinar. Prišel je skupaj z doktorjem Gregorjem Marcem, Gregor je nosil velikanski kovček.

Tožilec zdravniškega razsodišča — profesor Ventura. Ni se še pojavil v zbornici. Namenoma je zavlačeval s prihodom, čakal je v pisarni pri tajništvu uprave in oprezal pri oknu na prihajajoče. Bil je do zob oborožen z akti obtožbe zoper doktorja Galeta — smrdljivec patološki! zvodnik in prešuštnik!... zaklali ga bomo ko prašiča! — Dan prej se je bil Ventura posvetoval z vrhovnim deželnim tožilcem, na razpravo je zdaj prihajal oborožen s pojmi tožilske strategije. Napasti z dejstvi! Zmesti z zavitimi vprašanji! Streti z dokazili! — kako jasna je tehnika tožilstva. Manever in sila. Bi-stroumnost in situacija na vajetih. Vajeti je tožilec Ventura že trdno držal v rokah. Ker je pustil sodno dvorano čakati.

Obtoženec Gale mora čakati, sedeti na zatožni klopi v negotovosti, postal bo živčen... in živčen človek je zmeden — le kje se neki potika, pobalin galetovski? Ura je že čez — — —

Doktor Gale ni vedel za Venturovo strategijo, v zbornico je prihajal z zamudo. V žepu dekret o odpustitvi iz službe in vabilo razsodišča na »razgovor« — ni se mu mudilo. V zbornico, kjer se bo »razgovarjal«, je stopal počasi. Usta je kremžil v vljuden nasmešek.

Prvi je nanj skočil predsednik Butala. Hotel mu je odkazati stol, ki so ga bili namestili za obtoženca. Njegov nagovor o stolu pa je preprečil Gregor. Čim je

zagledal Luko na vratih, je že stal ob njem, s kovčkom v roki in mu dejal:

»Sedela bova skupaj, če ti je prav.«

»...tale stol bi bil...« je ponujal Butala stol za obtoženca.

Doktor Luka se je razgledal po dvorani. Sodnike je ošinil površno. Občinstvo je pobožal s sršenjim pogledom. Zaslutil je, da mu režija razgovora z razsodiščem ni poznana in da so sobratje pripravili presenečenje.

»Zakaj pa ne bi sedla za onole mizo?« je predlagal doktorju Gregorju, odrinil Butalo in stopil k mizi, ki je bila namenjena tožilcu Venturi. Sedel je, prijazno pokimal začudenim sodnikom in v spakedranem namemu pokazal vrsto solidno raščenih zob.

Doktor Gregor je k mizi potegnil stol, ki bi naj bil odigral vlogo zatožne klopi in sedel. Na mizo je zavalil konvček. Slekkel je suknjič in ga odložil h kovčku. Tožilčeva miza, ki sta jo patologa zavzela z navadnim kavarniškim naskokom, se je spreminjala v stojnico.

Zapletljaji pred začetkom razprave se Butali niso zdeli malenkostni. Nikakor ne. Stol obtoženca — preč! Obtoženec — za tožilčevo mizo! — Butala je postal znojen. Oddrsal je k svojemu, predsedniškemu stolu — stol predsednika je še tu. Butala ni sedel. Stal je sredi med sodniki. Bolščal je ko leseni svetnik Alojzij v stranskem oltarju farne cerkve. Prekrižal je roki na trebuhu in čakal. Čakal je, da so na drugi konec prinesli še eno mizico in stol. Za tožilca. Tako, miza je tu, tako. Dal je poklicati tožilca Venturo — končno. Tudi Ventura je tu — končno. Vse nared za razpravo. Razprava in Butalov zenit — končno.

Začetek razprave je bil muzikaličen, predsednik Butala je zagrabil predsedniški zvonec. Zvonil je z njim dolgo, kar predolgo, sodniki so se vznemirili. Spregovoril je:

»Po nalogu Deželnega zdravniškega društva odpiram razpravo zoper obtoženega doktorja Luko Galeta...«

Doktor Luka je zdajle prvič slišal iz ust predsednika Butale, da je obtoženec. Naglo je vstal in prekinil

predsednika:

»Obtoženec doktor Luka Gale? Ali slišim prav? Takole na vsem lepem... z néba pa v rebra... obtožen?...«

Iz žepa je privlekel vabilo na razgovor, zamahnil z njim proti Butali in pojasnil:

»Tule — povabili ste me na razgovor. Prav. Razgovor, naj bo. A vse drugo...«

Hotel je še govoriti. Kričanje v vrstah zdravniškega občinstva mu je vzelo besedo. Mnogo glav občinstva se je dvignilo in prav toliko ust je vpilo: »...nediscipliniranost!« ... »vzemite mu besedo!« ... »...zatre naj ragljo...« ... »ven z njim!« ...

Dvorana se je spremenila v borzno tržišče, ki ga tu in tam krasijo razumljivi stavki, vrženi v silovit mež besed.

Predsednik Butala je pomenljivo pogledal doktorja Galeta. Zaripli obraz je šobil v resne gube, češ, pazi se; Mi smo složni!

Tožilec Ventura je roko položil na debele spise pred sabo in važno pokimal.

Šestnajst sodniških oči se je hkrati uperilo v doktorja Luko, ki je s kosom papirja v roki stal sredi prostora med psujočim občinstvom in molčečimi sodniki.

V položaj se je vpletla iznajdljivost doktorja Gregorja. Iz kovčka je potegnil dežnik. Skočil je k doktorju Luki in ga z vlekel nazaj k mizi. Nad mizo je razprl dežnik.

Med občinstvom smeh.

Med občinstvom salve zmerjanja. Mejile so na besnost v podivjani čredi.

Doktor Gregor se je sklonil k Luki in mu vpil na uho:

»Razumeš, za kaj gre? Glej jih, bratce. Hočejo te linčati. Mafija. Če bi jih izvozili v Ameriko, bi potolkli gangsterske klane. Supergangsterji.«

Po dežniku je bobnelo. Od napetega črnega platna so se odbijali lažji in poltežki predmeti. Radirka. Papirni svitek. Črtalo za ustnice. Kravata. Pol glavnička. Škatla dulcolaxa.

Neurje v dvorani so zmotila vrata. Odprla so se

sunkoma in naglo trdo zaprla za možem, ki je vstopil. Na pragu je stal mojster Jazbec.

Bobnenje po dežniku se je ustavilo. Kričanje v dvorani se je uneslo, utihnilo je.

Jazbec je stopil na sredo dvorane pred občinstvo. Položil je prst na usta:

»Pst! — da ne bi motili kulturnega in akademskega razgovora.«

Obrnil se je k sodnikom in se globoko priklonil:

»Sluga sem. In naj mi oprostijo zamudo.«

S patologoma se je pozdravljaj kot vselej. Stresal je roki dolgo, morda celo dlje kot po navadi. Doktor Gregor je zaprl dežnik. Iz ozadja dvorane je prinesel stol in ga postavil pred Jazbeca.

Profesor iz norišnice si je stol ogledal. Manjkal je del naslonjala. Jazbec je preskusil trdnost stola, s katerim je potrkal po podu. Stol je preskušnjo vzdržal. Profesor je postavil stol tik pred prvo vrsto občinstva in sedel naravnost pred sodnike. Približno tam bi naj stal stol za obtoženca.

Predsednik Butala je preklinjal svoj nagli vzpon v zenit kariere, znojil se je ko po eni uri hoje navkreber.

Sodniki so ob Lojevskem staknili glave, pridružili se jim je tožilec Ventura.

Gale je z vedno manj razumevanja opazoval družčino v dvorani. Gledal jih je, strice iz bolnišnice. Ventura, razbojnik s punkcijsko iglo. Butala, slepar ob otroških posteljicah. Lojevski, omračen z nagnjenji plazilca, ki se je slučajno s tal povzpel in leze preko trona... in neka vojaška veličina, ki neznanje pokriva s sijem našitkov na rokavih in ramenih... padarji in jalovi direktorji... med njimi Gularjeva! Od nje veje duh antimonovih strupov...

»Z družčino se ne bom pogovarjal,« je jezno siknil in se hotel dvigniti.

Doktor Gregor ga je hlastno porinil nazaj na stol.

»Počakaj,« je dejal. »Pusti jih, naj že enkrat začno. Naj začno govoriti. Ti molči, usekal boš nazadnje. Prilike ti ne bo manjkalo. Toliko počakaj, da bom odprl kovček... a naj že oni začno.«

Pobožal je kovček in staloženo usekal doktorja Luko po ramenu:

»Počakaj.«

Iz kovčka je nato izvlekel dolg turistični daljnogled. Vstal je, iztegnil predolgo telesno gmoto čez mizo in daljnogled uperil na sodnike.

Nenavadno ravnanje doktorja Gregorja je v občinstvu izzvalo nov val smeha in živčnosti. Razpoloženje komedije, odigrane na fakirjevem žebličju.

Doktor Gregor je pomahal občinstvu z daljnogledom in sedel.

Posvetovanje sodnikov je moralo biti uspešno. Tožilec in sodniki so zavzeli prejšnja mesta. Zabrencljal je predsednikov zvonec in oglasil se je predsednik:

»Razprava se nadaljuje. Sodniški zbor zagotavlja zbranim kolegom, da ga neokusno obnašanje nekaterih prisotnih ne bo odvrnilo od tehtnega — žal prepo-trebnega... saj sami vidite... od upravičenega dela...«

Poškilil je na doktorja Gregorja in navrgel na moč uničevalen pogled. Doktor Gregor pa je radostno zaklical:

»Brez skrbi... kar nadaljujte. Moje obnašanje bo vzorno.«

Predsednik Butala se je nemudoma lotil doktorja Gregorja:

»Kaj pa marena, a?«

»Vam ni všeč?«

»Čujete, vi... vse kar je prav — pa daljnogled?«

»Da, daljnogled. Čisto navaden, nenevaren instrument optike.«

Razgovor med predsednikom častnega razsodišča in doktorjem Gregorjem je sodnikom začel presedati. Sodnik - vojak je zagrabil predsedniški zvonec in z njim udaril po mizi.

Butala se je zdrznil. Metalni ‚cvrr-sk‘, ki ga je vojaška roka zvbila iz zvončka namesto prijaznega ‚cincin‘ mu je v hrbet pognal mravljinca. Takoj pa se je ovedel in zaklical v dvorano:

»Besedo dajem tožilcu profesorju Venturi. Zbral je dokazni material zoper omenjenega obtoženega dok-

torja Luko Galeta in sestavil predlog za častno razsodišče Deželnega zdravništva.«

Stavke je zmetal iz sebe hlastno. Sesedel se je . . . nak! pot po zenitu je žaltava . . .

Ventura je vstal. Samozavest, pokrita s črnimi naočniki, nevarno v svet sršechi brki, zlikana obleka lovskega kroja — Ventura je bil pravo nasprotje predsednika Butale. Svež, spočit. Zjutraj je bil pogoltnil dvoje surovih jajc, da bi mu glas čisto pel. Kljub jajcema je začetek tožilčevega govora bil hripav. Ventura se je moral odkašljati. Nato pa je glas zapel rezko, z dramatičnim sijajem:

»Spoštovano sodišče!

Zdravništvo, svestno si svojega humanega, svetega poslanstva, goji od Hipokrata dalje odnose medsebojnega spoštovanja . . .«

S strani se je utrgal kratek osamel smeh. Zarezal se je doktor Gregor. Ventura, ki je govoril s patosom humanista, se mu je zdel smešen ko siromašen tat, ki je ukradel frak, ga oblekel in dejal: zdaj sem bogat. Doktor Gregor se je objestno režal.

Protestni klici iz občinstva. Leteli so na Gregorjev smeh. Nastajala je napetost, ki je obetala, da se bo stopnjevala.

Tožilec Ventura je govoril dalje:

». . . osnovni zakon Hipokratovega etosa je prisega: spoštovati svojega učitelja ko svojega očeta . . .«

Hipokrat, etos, prisega — doktor Gale je poskušal slediti Venturovim govorniškimi naporom. Hipokrat? — kje si otec zdravnika Venture? Kje visiš na steni zbornice, ki se je prekrstila v zdravniško sodišče? . . .

Lukove misli so ugibale, oklevale so pred portreti na stenah . . . dober dan, Galen! zdravnik gladiatorjev in cesarjev . . . širokoustnež rimskih podijev . . . ubežnik pred kugo . . . in danes visiš med odličniki na steni Venturove zbornice — — — oho, Galilei, mojster prostega pada! In sam si padel, ko si pokleknil pred inkvizicijo . . . vrag vas vzemi, odličniki na steni zdravniške zbornice.

Galetove misli so odletele mimo galerije na steni in se zagnale po hodniku na cesto. Na pot. Pot v bo-

dočnost. Bodočnost? Kaj je to, bodočnost? Kam bo šla njuna pot? Žena Vanda in on, oba brez posla, kam? . . . in Vanda pričakuje otroka . . .

Tožilec Ventura je začel vpiti:

»V vzgoji zdravnika je izpisan etos Hipokratovega izročila. Vsi smo prisegli na Hipokrata . . .«

Glas je vreščavo trepetal v zraku. Dvorana je doživljala napetost naelektrene device. Galetove misli so zdrsnile nazaj v privlačni krog ozračja, ki je tlelo.

». . . Hipokrat je naša vest. Hipokrat je zakon zdravništva!«

Tožilčeve roke so zavihrale nad mapami na mizi.

»Ta gora papirja,« je besno nadaljeval Ventura, »ves nakopičeni material obtožuje zdravnika Galeta nezaslišanih dejanj. Zdravnik Gale se je pregrešil zoper moralo zdravniškega stanu! Zdravniku Galetu morajo soditi Hipokratovi zakoni!«

V doktorju Galetu je zavrelo. Mišice končin so se napele, osvobodile so se predsodkov olike in se zganile — doktor Gregor je zagrabil Luko za suknjič in ga vkoval na stol.

»Rekel sem ti, počakaj,« je Gregor izcedil skozi zobe. Segel je h kovčku in ga odprl. K dežniku in k daljnogledu je na mizo postavil mikroskop. Iz mikroskopa je izvlekel naočni leči in si ju nastavil na oči. Usmeril ju je k Venturi. Ventura pod mikroskopom.

Sodniške glave, ki so negibno trdo tičale na vratovih, so se predale temeljni osi meščanskega življenja, radovednosti. Oči so vsem pohitele k Venturi, od Venture k doktorju Gregorju in njegovemu mikroskopu.

Občinstvo je radovedno iztegovalo vratove. Nekateri so vstajali, da bi Gregorjev kovček bolje videli. Kovček, narejen iz oguljene rjavkaste lepenke, je postajal atrakcija. Županova telica, ki jo bodo javno pred občinsko skupščino podkovali.

Ventura pa je besnel dalje, Gregorjev mikroskop ga ni motil. Postajal je pravi tožilec:

»Spoštovani sodniki! Danes boste morali izreči kazen nad zdravnikom. Zato vas naprošam, da poslušate obtožbo.«

Besedam je dal skrivnosten zven. Celo tovariši sod-

niki, ki so vsebino map tožilca Venture dobro poznali, so napeto prisluhnili.

Obtožba je bila gomila popisane papirja v Venturovih mapah. Tam se je znašlo vse, kar se je znalo kakorkoli, z eno besedo, z enim stavkom ali s celimi odstavki dotakniti imena doktorja Luka Gale. Dopisi profesorja Kaca upravi bolnišnice, znani širnemu svetu. Manj znane izjave uslužbencev prosekture; iz uslužbencev jih je bil izmamil akademik Lojevski v zaupnih razgovorih. Dopisi na ministrstvo zdravstva. Dopisi sem, dopisi tja. Pisarije z roko, tipkani proizvodi. Iz zmešnjave črk, pik, datumov, naslovov in podpisov je Ventura ustvaril udarniški red obtožbe. Red, ki mu je Ventura dodal kaj svojega.

Za začetek tožilskega napada je Ventura izvolil prvi Kacov dopis: ‚Čast mi je po službeni dolžnosti predstojnika . . . Gale bi eo ipso moral skrbeti za mir in red — se nič ne podira . . . me je nagnal — podpis: profesor Kac!‘

Dopis je Ventura bral od začetka do konca. Bral ga je z mnogimi klicaji in z govorniškimi poudarki, kolikor jih je zmožel. Tako bo udaril temelje enotnosti z občinstvom, je bil uverjen tožilec Ventura. Skoval bo enotno fronto strategije zoper obtoženega nepridiprava Galeta . . . prostak neotesani! — na ražnju te bomo . . .!

Občinstvo je zaživelo. Posmehljivi pogledi, jezljivi vzgibi, glasovi. Dvorana je zaigrala kar preveč raznovrstnih tonov. Toliko, da bi si jih ne želel podeželski učitelj v zboru občinske proslave prvega majnika, kaj šele premočrtni tožilec Ventura. Nevsakdanji stil dopisa — Kac? — — naenkrat je Kac v razpaljenih glavah, ki so prisostvovale razpravi, razpadel v bajeslovno - pisano bitje. Kaj vse so naenkrat prisotni sobratje videli v Kacu: žrtveniško daritev, spoštovanega sorbonca, starostnega slaboumneža, zlorabljeno genialnost, pomoto stvaritve Adamovega pokolenja, bedaka brez primere. In Gale, ta šele! Njega so na mah odmerjali mnogi prikriti in odprti pogledi. Vrtali so vanj od njegovih nog, ki so za silo krotile vzburkane sklepe, da niso od upornosti šklepetali, do glave, ki je govorila samo še z najbolj grozovitim pogledom, kar ga zna pričarati bojevita duša. In kaj vse so misli občinstva njemu, Galetu v teh

ustvarjalnih trenutkih obetali in prerokovali! Linč sredi tržnice. Nagrado za obešenjaški humor. Giljotino. Kariero ljudskega poslanca. Sramotno smrt v uličnem pretepu. Zmagoslavno pot vritgapišnega ideologa. Dvorana je vzmrgolela.

Nekaj zelo resnih gospodov zdravnikov iz občinstva je odšlo, ne da bi se poslovilo od predsednika in sodnikov.

Ventura je nemir v dvorani razlagal v svojo korist, ostal je nepopustljivo napadalen:

»Spoštovani kolegi,« je govoril, »razumem vaše negodovanje — odvratne reči! Zares odvratno. A to je šele uvod. Kakšne grdobije je moral požreti profesor Kac zaradi Galeta! On, naš prvi patolog profesor Kac, on, znan po svoji strpnosti, je bil prisiljen braniti se . . . napisal je svoje težave na papir — in težave profesorja Kaca so jedro obtožbe . . .«

Kacovi dopisi so zapovrstjo romali iz mape. Ventura je iz njih pobiral posamezne stavke in jih glasno, preglasno bral. Neki zlomek pa je v vsebino branih stavkov vnesel nepojmljivo gibčnost. Stavki, ki bi se naj nanašali na doktorja Gregorja Marca, so se obesili na ime doktorja Luke Galeta. Vse, kar je nekoč bil Gregor, je zdaj postal Luka:

„ . . . Gale je zlonamerno pihal dim podpisanemu navrnost v oči — — — Gale je ukradel podpisanemu knjigo o zastrupitvah — — — ‘

Podpisani je bil seveda zmeraj Kac.

Doktorja, sedeča ob mizi s kovčkom, marelo in mikroskopom, sta se presenečeno pogledala. Zamenjava doktorja Marca z Galetom — je to Kacovo maslo? Ali trik tožilca Venture?

Gregor je ljubeznivo zagrabil Luko za vrat in dejal:

»Grozovit si! Puhaš dim, kradeš . . . kriv boš za vse, kar je kdajkoli na tem svetu skuhal Gregor . . . in sploh!«

V občinstvu pripombe, prešle so v vpitje. Asistenti Lojevskega, Venture in Butale so bili njihovo jedro:

»Ven z Galetom!«

». . . vzemimo mu diplomo!«

». . . pred sodišče z njim!«

Pridružilo se je več glasov iz občinstva. Dvorana je dobivala zven. Iz dremajoče zbronce se je pretvarjala

v razburjeno molilnico, ki so jo obkolili bojavniki nasprotne sekte.

Priletne dame, ki so sedele v sprednjih vrstah, so vstale, se obotavljale, odšle.

Tožilec je moledujoče dvignil roke k občinstvu:

»Prosim prosim — pustite obtožbi, da se izpove do kraja!«

V premoru, ki je nastal, je bral:

„... Gale je vrata prosekture tako surovo odprl, da sem podpisani, ki sem težek vojni invalid, padel iz prosekture — — — «.

Branje tožilca Venture se je stopnjevalo v kričanje, ki je zamrlo v razjarjenem trušču občinstva. Gruča iz občinstva je navalila k mizi s kovčkom.

Gneča. Doktorja Galeta je sunek v pleča zavrtel in pahnil po tleh.

Doktor Gregor je planil na dolge noge. Stolica je završala po zraku.

Profesor Jazbec je s pestmi vdrl v gnečo. Pomagal je doktorju Luki na noge:

»Vzdrži! Vse bo dobro!«

Stekel je k sodniški mizi, iztrgal zvonec predsedniku Butali iz potnih rok in zvonil.

Občinstvo se je vdalo, utihnilo je. Profesor Jazbec je zaklical:

»Manire poulične drhali niso Hipokratovo izročilo! Vse ostalo, kar mislim o današnjem dnevu, bom povedal na koncu.«

Nekaj rok iz občinstva je zapsloskalo.

Pretrgana nit razprave je predsednika Butalo spravljala v znoj in zadrego. Pozival je k pomiritvi, klical, škilil po pomoč k sodnikom.

Sodniki so molčali.

V prostor je spet zaoral tožilčev glas:

»Spoštovani sodniki! Občutke občinstva popolnoma razumem. Tudi v meni hoče prekipevati človeško čustvo... spričo grdih dejanj Galeta. Reči svojemu učitelju ‚pojdi‘, ‚kar pojdi! se nič ne podira‘ — in nato pahni invalida skozi vrata!... surovo pahni invalida!...«

Občinstvo je podivjalo. V klopeh so vstajali, pretili, vpili. Slina je pršela iz razkačenih ust. Pesti so tolkle po klopeh. Noge so kopitale.

Podobnega razmaha ust in teles zbornica še ni bila doživela. Pred mnogimi leti — vse je že davno pozabljeno — sta se sporekla patolog Kac in kirurg Senca. Bilo je zavoljo operiranega žolčnika. Bolnik je pod kirurgovim žezlom škripnil, Kac je obduciral in obtožil Senco površnega šivanja v trebuhu — pa sta se, Kac in Senca. Strahotno sta se. V zbornici, pred vsemi živimi in onimi mrtvimi, obešenimi na stenah . . . ne ne, takratni pogrom je bil le slabokrvna vizija današnjega viharja.

Mož, ki je od nepričakovanih izbruhov vzburkal častljivo zbornico in izzval zgodovino, da se je odrekla miroljubni tradiciji, je na videz brezobzirno mirno sedel za mizo. V resnici mož ni bil tako brezosebno miren, kot je bilo videti. Doktor Luka Gale je strmé poslušal, kako spreminjajo njega v pohujšljivi stvar. Nihal je med začudenjem in voljo, spopasti se. A s kom bi se naj spopadel? S topoglavimi sodniki? S podkupljivim občinstvom? Ali naj gre k direktorju bolnišnice? . . . Še pred dnevi je bril norce iz bebavega Kaca in njegovih dopisov — danes so isti dopisi verodostojni temelj nekakšne obtožbe — direktorčič! Cvetka domačega tržišča funkcionarjev . . .

Butala je predsedoval razpravi ko slama vetru. Slinil se je in zvonil. Ventura je napenjal trebušno prepono, da bi ustvaril silo, potrebno za glas, ki naj zmaga nad pevsko vajo v zverinjaku . . . o ne! ne! kakšna prišpodoba! — Da bi ustvaril silo prvega tenorista v finalu opere, ko grmi ves zbor in razsaja kompletni orkester.

Občinstvo se je uneslo, Ventura je prišel do veljave.

»Spoštovani!« — je povzel, »prepustim besedo ljudem prosekture, Galetovim sodelavcem. Prisluhnimo njim, ko govorijo o svojih težavah.«

Ljudje prosekture, ki jih je napovedal tožilec Ventura, so ustvarili drugi del obtožbe zoper Galeta: izjave, lastnoročno podpisane. Izjave so bile nastale pred dnevi v pisalnem stroju tajnice Matilde, in ljudje prosekture so jih podpisali v kabinetu Lojevskega. Iz kabineta akademika Lojevskega so romale v mapo tožilca Venture.

Tožilec Ventura je z izjavami odišavil razpravo. Rozine k potici.

... do podpisanega in do drugih je doktor Gale gojil šikanozen odnos — iz bolne ambicije, izpodriniti profesorja Kaca s predstojniškega položaja...’.

Podpisani je bil doktor Hugo Zevnik.

Doktor Gregor je bušnil v smeh, donelo je ko slap med bregovi. Ho ho! stari preluknjani Kac in doktor Hugo — novi znanstveni par mrtvašnice, ho-ho-o!

Iz občinstva je priletela škatla vžigalic in se odbila od Gregorjevega uhlja.

... če naj bo spet red v prosekturi, potem mora doktor Gale takoj zapustiti ustanovo...’.

Podpisi trije: mladenke iz laboratorija prosekture, izvedenke za kuharstvo, mleko in obložene kruhke. Podpisale so izjavo pred desetimi dnevi, potem ko jih je Lojevski očetovsko natančno bil podučil: za kaj gre — namreč... gre za red v prosekturi — kdo ga moti?... namreč, samo on, Gale, in Gale mora preč... .

Podpisale so.

Gospo zapisničarko iz pisarne mrtvašnice je akademik natanko pred enim tednom tudi bil povabil k sebi v kabinet h kuščarjem in prestreljenim lobanjam — o ne! je rekla gospa zapisničarka, to pa ne! Doktor Gale je v redu fant!

Ni podpisala. Mapa tožilca Venture je imela eno izjavo manj.

Debelušna preparatorka iz prosekture — z njo ni imel Lojevski nobenih težav. Prav nobenih. Sedela je pred Lojevskim in z zatrto ženskostjo bila voljna storiti vse — ko takrat v muzeju preparatov prosekture... . Devu je prebila kožo na glavi in mladenič je zato pobegnil iz mrtvašnice — za Lojevskega je storila vse, kar je od nje zahteval... . saj tega ni bilo mnogo, podpisala je izjavo:

... doktor Gale je tako prepirljiv, da zaradi njega bežijo mladi, sposobni zdravniki iz prosekture...’.

Strežnik iz mrtvašnice, on je podpisal. Seveda je podpisal. Ko pa so Lojevski tako imeniten gospod. Ponudil mu je stol, gospod Lojevski, olikan gospod... . in čisto prijateljski gospod, ponudil je kavo — vroča je bila ko peklenski krop, a dišala je po rumu — takoj je podpisal. Takoj. Kaj bi razmišljal. Skoraj čitljivo je spravil svoje ime pod izjavo:

„Doktor Gale zatira mlade in podrejene, smeši pa svojega učitelja profesorja Kaca, in zanemarja službene dolžnosti...“

Izjave je Ventura bral s tožilskim zanosom. Padale so vse bolj neposredno na doktorja Galeta, ko ribičeva mreža v motni vodi na ribo. Plec! riba se je ujela!... ne more več uiti! Občinstvo je spregledalo, dvomljivcev ni več. Tisti, ki so dvomili, so se skidali iz dvorane — — Dvorana je postala enotna. Ko tržnica, kateri so zagospodarile enotne cene. Venturove cene. Ventura je že slutil bližajočo se zmago.

Iz mape je izvlekel zadnji dokument obtožbe. Uničujoči dokument. Z njim ga bo, Galeta. Potolkel ga bo do tal. Zravnal ga bo z zemljo... na! prasec! ti in tvoja candra! tista prekleta domišljavost Vanda!... in njena umazana debela rit... prekleta svinja!... na! Gale! na tla s teboj, jezik prašičji! — — si mislil, da me boš zaradi tiste trapaste punkcije, zaradi tiste pokveke iz so-be številka pet... ne boš! Ti že ne boš Venture, ti svinja!...

Glas je Venturi od notranje nevihte piskal in besede so se prehitevale, ko je govoril:

»Čuli ste, tovarišice in tovariši, kaj govori strežnik, preprosti član naše družbe, kaj govore naše delavke iz laboratorija. Spregovorili so naši delovni ljudje. Tisti ljudje, ki grade temelje družbe. Tisti, ki so prvi poklicani, da spregovore. Spregovorili so naši delavci, ki ustvarjajo, ki mislijo, ki čustvujejo — čuli ste! Naši delovni ljudje so obsodili doktorja Galeta! Obsodili so ga nečlovečnosti, obsodili so Galetova nemoralna izhodišča. Obsodba je trda, a pravična!...«

Doktor Gregor ni več vzdržal. Ni znal prenesti, kako je lopovski Ventura predelal strežniško pijanduro iz mrtvašnice in lenobo zanikrnih laborantk v simbole delovne družeb — prehuda burka! Skočil je na noge, da se je zamajala miza z mikroskopom.

Pretepaško jedro občinstva je planilo s sedežev.

Ventura je hitel, mudilo se mu je. Krono obtožbe mora takoj spraviti v promet. Kričal je:

»Nemoralni lik Galeta — poslušajte, kaj je Gale napisal ministru za zdravstvo... o svojem učitelju profesorju Kacu... nemoralno skoz in skoz, poslušajte:

... predlagam, da se preveri duševno stanje profesorja Kaca' ...«

Ponoven napad na mizo s kovčkom.

Brc.

Kričanje »denunciant!«, »dol z denuncianti!«, »baraba denunciantiska!«.

Batine.

»Denuncirati učitelja ... na vislice!«

Doktor Gale je zginil na dnu gneče. Obležal je pod nogami, ki so nekoč igrale nogomet, ali planirale ... v boku je začutil rezko bolečino, vzelo mu je sapo.

»Dajmo ga, denuncianta!«

Poskusil se je dvigniti, vrglo ga je nazaj po tleh. Glava se je znašla ob leseni nogi mize ... izvrstno, glava je na varnem — kako udrihajo, uh! ... kdo bi si mislil, koliko jih je ... tovariš minister jih je oborožil, oborožil za linč ... prijazni tovariš minister — beda funkcionska ... uh! bolečina v boku ... prekleta sodrga — stran! stran odtod, nekam, kjer ni linča — nekam, kjer se ne znajdeš pod tovariškimi nogami ... sodrga! Kje so, človečanske pravice? ... pod nogami častnega razsodišča? Nekje so, človečanske pravice ... morda med gastarbajterji — začeti na novo, čisto na novo, z golimi rokami ... roki! da, roki! Mehanika rok je še popolnoma v redu ... roki še zmiraj znata zgrabiti — — —

Roki sta zgrabili. Zagnali sta se v kup nog, podplatov, gležnjev, hlačnic, nogavic, ki so se gnetli v obzorju pod mizo ... zgrabili sta podplat iz zlizane sivkaste gume in s krepkim sunkom zavrтели — v gležnju je škrtnilo. Nekdo je po mačje zajavkal in telebnil.

Bojišče ob mizi s kovčkom se je razkadilo. Doktor Gregor je oblačil suknjič, srajco je imel raztrgano. Novinar Pero se je česal in preklinjal, nos je imel krvav. Profesor Jazbec je bil nepoškodovan, deloval je z večičino mojstra telovadca.

Tistega, ki je telebnil, so odnesli iz dvorane.

Sodniki so se naglo nekaj dogovarjali, nameravali so zapustiti zbornico. Ventura je mape trpal v torbo.

Doktor Luka se je pobral s tal, poskušal se je pretegniti — — bolečina v boku je vzela dih ... poskušal je počasi ... vdih, še enkrat vdih — da, šlo bo. Poravnal je obleko.

Stopil je k predsedniški mizi — prekleti bok! — popel se je na mizo in zaklical:

»Stojte! Kam tako naglo? Začeli ste z razpravo... razpravo bomo tudi zaključili kot se spodobi... na vrsti sem jaz, govoril bom. In vi, moji sodniki in samozvanci in spoštovani publikum... vi boste poslušali...«

Z nogo je tresnil po mizi, da je zabobnelo... prekleti bok!... uh! — kako reže... in jemlje sapo — še enkrat je udaril z nogo in dodal:

»Pravica nasprotnika do govora. Takšna so pravila civilizirane igre... saj poskušamo biti civilizirani, mar ne?«

Glas človeka, ki se je pomečkan pobral s tal izpod nog, da je ko otolčeni kip preroka skočil na mizo, je zarezal v ušesa.

Pogled Lojevskega je s turobnim utripom počasi lezel skozi zbornico. Otipaval je. Ocenjeval je. Ko davčni iztirjevalec po pohištvu med rubežem je s pogledom lazil po ljudeh. Družina naročenih pretepačev šteje bunke in praske, a je še vedno pripravljena... namreč, če bo sploh še treba, kajti — na mizi pohabljeni subjekt... da, namreč, natanko je on, akademik Lojevski videl, kako Gale težko diha, namreč... pošteno so ga pohodili, boljše ne bi moglo biti — Lojevski je prišel do spoznanja, da bo koristno, igro peljati do kraja... hotel bi reči, zaigrati je treba še liberalnost protokola — zdaj, ko je pohojenec že fizično ubit, naj sme še kaj reči... junak se v duševni in fizični strtosti zjoka — publika ga opljuva... lep konec.

Akademik Lojevski Jonatan je stopil k mizi in pomirljivo, z glasom pravičnika iznosljal:

»Mislim, da ne smemo — hočem reči, ni treba kratiti obtožencu pravice do zagovora.«

Zbornica se je za silo uredila. Sodniki, tožilec, občinstvo — zasedli so svoja prejšnja mesta.

Miza s kovčkom je dobila okrepitev. Profesor Jazbec, novinar Pero, trije zdravniki iz občinstva.

Mestne strehe, ki jih je doktor Luka videl z mize skozi okno, so bile mokre. Pršilo je. Preko streh je vzdrala jata golobov. V dolgem loku so golobje odplahutali nazaj med strehe. Strehe. Kamor nese oko, strehe. Ko kape. Ko čelade, ki pokrivajo. Morda zakrivajo, kdo

ve. Pod njimi se kujejo vsi možni odtenki človeških utripov. Tiha sreča in betežna drama, ljubezen in sila in goljufija, vse se skriva pod strehami. Zadaj za njimi sili proti oblakom komaj viden šiljast zvonik s križem ... ljudje včasih molijo — iz obupa, iz navade, iz potrebe ... molitev je alibi za storjeno in za nameravano. Ko se bodo ljudje naučili hoteti in delati dobro brez molitve, tedaj bo dobro na svetu — prekleta bolečina, bok jo je pošteno izkupil ... bržčas ledvica, bolečina sili navzdol k medenici ... da, ledvica — če bo voda krvava, je sigurno ledvica ...

Doktor Gale je zlezal z mize in s pogledom iskal predsednika Butalo.

Predsedniški zvonec je zazvonkljal ponižno. Predsednikov glas ni zvenel preveč prodorno, ko je dejal:

»Besedo ima doktor Gale — se pravi obtoženec.«

Bolečina v boku je rezko klala, doktor Luka je govoril s težavo:

»Razgovor z vami je — zame ... povezan z zadregom ... ne vem, kaj ste, kdo ste? Gospodje? Tovariši?«

Pretepaška gruča je zagnala krik in vstajala. Sodniki so postajali glasni.

Profesor Jazbec je skočil na sredo zbornice in njegov bariton je preteče zadonel:

»Le mir, kajne! Danes ste poteptali z lastnimi nogami zdravnika in človeka. Naložili ste mu batine — kdo ve, v čigavem imenu. Jaz, profesor doktor Vili Jazbec zahtevam, da govori zdaj on, od vas poteptani človek. Kdor se s tem govorom ne strinja — tam so vrata!«

Besede profesorja iz norišnice so delovale ko urok. Ko ukaz dreserja pasji uti. Nastal je potuhnjen mir. Profesor Jazbec je neprijazno zamahnil proti sodnikom in spodbudno pokimal Luki.

Doktor Luka je dušil bolečino v boku in nadaljeval:

»Zares sem v zadregi, ker mi je ... nejasno, s kom ... se pogovarjam. Gospodje — niste. Gospoda se je učvrstila s ... humanistično renensanso — kje je že renesansa ... zdavnaj minila! Potomce renesančne gospôde smo v revoluciji potolkli ... vsaj trdimo, da je tako. Vi sami trdite, da je tako ... in v dokaz se spogledujete z delovnim človekom, koketirate z delavci ... ki jih odkrivате povsod ob sebi ... vi sami pač nočete biti gospodje.

Tovariši — niste. To vem zatrdno od danes naprej najbolje jaz. Moji tovariši . . . so med prekleto drugo svetovno vojno padli . . . tovarišev ni več. Torej kaj ste vi? Vi ste nekaj tretjega. Nekaj, česar ne znam . . . opredeliti — pa ne le jaz. Nad vami bi bila v zadregi vsaka farovška kuharica . . . pa socialist Lassalle enako kot šoloobvezna mladina . . . in tudi Marx . . . »

Jemalo mu je sapo. Naslonil se je stojé na mizo z rokami, ki so drgetale.

»Vidite, v zadregi sem, ker ne vem, s kom se pogovarjam. Naložili pa ste mi pokoro, da se moram z vami pogovarjati . . . in določili ste tako, da mora razgovor biti trd . . . «

Bolečina je odsekala stavek, Luka se je sesedel.

Doktor Gregor je opazoval, kako se Luka ob vsaki besedi bori za sapo.

»Nehaj,« mu je dejal, »ni vredno . . . «

Doktor Luka je odkimal. Odvlekel je stol na sredo prostora pred sodnike in nadaljeval:

»In zdaj sem tu . . . tukaj, kjer ste mi vi z vašo režijo bili odredili mesto — mesto obtoženca, je tako? Zaupal pa vam bom misli, ki so se mi vsiljevale, čim ste začeli z današnjo predstavo. Mislim, da se izrazi ‚sodnik‘, ‚obtoženec‘, ‚tožilec‘, in v pozivu na razgovor ste mi napisali ‚zastopanje po drugi, pravno kvalificirani osebi‘ in s tem modrostnim stavkom ste gotovo mislili navadnega advokata . . . vsi ti izrazi se ne prilegajo zdravniški fiziognomiji. Ves čas sem poskušal gledati na dogodke okrog sebe kot na neljubo pomoto — dokler se nisem . . . znašel tamle . . . na tleh. Tedaj pa — prva brca me je streznila. Ne gre za zgrešeno režijo — vi ste današnji dan do zadnje brce vnaprej pripravili. Delovali ste premišljeno . . . soditi! ustvariti stoodstotno podporo občinstva! . . . to je vaša režija.«

Bums! Po sodniški mizi je padla odločna pest. Sodnik v uniformi je s pestjo posegel v Galetov samogovor in s komandantsko rutino zavpil:

»Ljudi vaše sorte ne potrebujemo! Ljudi, ki ogrožajo naše delovne napore, je treba izločiti, izvreči!«

Pretepaška gruča je zagnala krik odobravanja.

Sodniki so zaploskali. Vmes je plašno poskušal cingljati predsednikov zvonec.

Mož z bolečinami v boku je čakal, da se je razgrajanje uneslo. Poskušal se je smeјati, ko je spet začel govoriti:

»O hvala ti, uniforma! Postajaš odkritosrčna. Škoda — tvojo odkritosrčnost kazi naročeni kraval.«

Obrnil se je k občinstvu:

»Resnično nimam namena, postati vest vaše kulturalnosti . . . res namreč dvomim v kulturno poslanstvo . . . razgrajanja. Tako se vedejo slabe vrste klakerji, gammlerji — čeprav razumem, zakaj . . . se . . . v čudaški postopek vpleta razgrajanje skrbno izbranega občinstva. Najprej ste občinstvo razredčili, nezanesljivce ste pravočasno iz dvorane odgnali . . . seveda, naloga občinstva je, dokazati popolno, vesoljno soglasnost — soglasnost je alibi za izločitev tistega, ki ga sodite . . . danes je to slučajno Luka Gale, jutri bo to nekdo drug. Izločitev, za to gre. Odstraniti, uničiti. To je! Tehnika sodnega postopka — kot vi temu pravite — je dokaj enostavna . . . davno pred vami jo je uporabljal Francoz Robespierre . . . in . . . Robespierre je imel imenitne naslednike skozi vso zgodovino Evrope, prav v današnje dni . . . kar spomnite se nekoliko nazaj — nazaj v čase krematorijev in ‚dokončnih razrešitev‘ . . . vi niste njihovi neposredni nasledniki, vi ste njihovi zapozneli paberki. Izločiti — edino, kar znate. Živeti skupaj z drugimi, z drugačnimi — tega se niste naučili. Okoli vas mora biti vse enotno — seveda z vami na čelu . . .«

Krotil je bok, ki je neznosno rezal. Previdno je potegnil zrak v dihala — premagal je bolečino, govoril je dalje:

»Lepo od vas, videti je, da ste se umirili. Šlo bo torej brez razgrajanja . . . Da se povrnem nazaj k besedam uniforme, bile so prve odkritosrčne besede današnjega dne . . . Uniforma je rekla: ne potrebujemo tistega, ki ogroža napore našega dela — no, prevedimo besede v njihov pravi smisel, potem zazveni misel uniforme povsem nedvoumno in odprto: tistega, ki nam gleda na prste, moramo izločiti . . .«

Sodnik v uniformi je nerazumljivo godrnjal, vstal in odšel.

Doktor Gale je gledal, kako so se za uniformo zaprla vrata, skomignil z rameni in dodal:

»Škoda. Mislil sem, da tiče v uniformah samo heroji, ne pa tudi strahopetci . . . «

Zatajeval je dih. Miril je bolečino v boku.

Tišina. Zbornica je molčala. Ko da je zaspala.

Zaškripal je kovček doktorja Gregorja. Iz kovčka je Gregor privlekel mapo s preparati in jih položil k mikroskopu.

Profesor Ventura je nemirno trznil.

»Mi vsi se predobro poznamo,« je nadaljeval doktor Luka. »Predobro. Poznam vaše mahinacije na drobno in na debelo. Vi veste, da jaz ne poznam šale s prekupčevanjem okrog zdravja in smrti. Vi pa bi radi prekupčevali. Za hrbti vaših bolnikov prekupčujete, mešetarite . . . tega vaši bolniki ne vedo. To vem . . . jaz. Jaz, patolog . . . Kaj vam preostaja? Morate me ali kupiti, narediti za svojega sokrivca — ali pa me morate ubiti, družbeno uničiti, narediti me neučinkovitega. Samo ti . . . dve možnosti sta. Enog ali drugo. Odločitev med obema možnostima pa sem določil jaz, ne vi. Jaz zato ker se nisem pustil od vas kupiti. Zato ste se morali odločiti za drugo možnost, za družbeni umor doktorja Luke Galeta. Ubiti morate doktorja Galeta, zato ker se ne pusti kupiti.«

Doktor Gregor je v mikroskop vstavljal preparat. Zdravniki, ki so sedeli za Gregorjem, so z zanimanjem poslušali, kaj jim pripoveduje doktor Gregor. Sedli so k mikroskopu.

Tožilec Ventura se je vznemirjeno premaknil. Črni naočniki so se mu orosili, Ventura jih je snel in brisal.

»Povedal vam bom, kdo mi je pomagal do odločitve . . . da sem spregledal vaše nakane s kupčijo. Moj učitelj profesor Kac. Da, Kac! Tisti mož, katerega ime ste danes neštetokrat zlorabili. A kaj ste počeli z njim samim? Trudili ste se na vse kriplje, da bi uklenili njegovo osebnost v svoj krog. Pestili ste ga s svojim neznanjem, s svojo površnostjo in s svojo nepoštenostjo in ga silili, da bi delal za vas . . . Med vami sedi mnogo strokovnih hazarderjev s tujim zdravjem . . . oni . . . oni so najbolj pritiskali na patologa Kaca. Kaj so dosegli? Iz Kaca so napravili ljudomrznika, pritaknili so mu okrasje prismode . . . in vi vsi ste v tej nečloveški preobrazbi sodelovali — dragi moji! Prevelika je cena, ki jo je moral plačati pro-

fesor Kac, samo zato, da je smel ostati med vami . . . »

Predsedniku Butali se je kolcnilo. Iskal je po žepih za žepnim robcem . . . in spet se mu je kolcnilo — dvignil se je in odhitel iz dvorane.

Iz občinstva so za Butalo pohiteli njegovi asistentje.

Samogovor je doktorja Luko zanesel. Ped nad zemljo — komolec nad zemljo — dotik z zemljo ni več raskav in kljub temu zemlja še zmeraj ni okrogla . . . Luka je za hip pozabil na bolečino. Govoril je:

»Danes ste me podrli. In to pomeni, da imate moč. Vidite — neštetokrat sem se te dni vpraševal: odkod vam moč? Moč, ki jo tudi temeljito izrabljate. Mislim, da sem našel, odkod vam moč. V moč ste predelali vaš lastni strah. Da, strah. Vas je strah, strah pred vsem. Pred mešetarjenjem, pred potvarjanjem, strah vas je izmaličnosti, na katero ste se sami obsodili — strah je vaš skupni imenovalc, ki vas zbližuje. Povezujete se zaradi istega strahu v vseh vas. Stiskate se v nagonsko čredo. Ko davni štirinožni predniki rinete v čredo. Izkoristili pa ste današnji čas — imenuje se ‚civilizacija‘. Od civilizacije ste prevzeli organizacijo-administracijo-hierarhijo. Nagonskemu strahu ste dali ogrodje civilizacije — včasih so temu rekli ceh. In vi ste se oklicali za cehovske mojstre . . . no, danes pravite temu drugače: direktor-predstojnik-zdravniško društvo-zbornica-razsodišče . . . Upam, da me razumete — svoj strah skrivate pod direktorskim veličanstvom, pod veličastjem zdravniške zbornice — in v tem znamenju, v tem uspešnem prikrivanju in medsebojnem povezovanju je vaša moč.«

Direktor Higijenskega zavoda, sedeč med sodniki, je poiskal žepno uro. Iz suknjiča je izvlekel beležnico in listal. Brskal je, preverjal čas na uri — ah da! Ura in direktorska beležnica — po prstih se je izvlekel iz zbornice.

Na isti način mu je sledil svétnik statističnega urada.

Ob preparatih pri Gregorjevem mikroskopu je postalo živahno. Doktor Gregor je nekaj razlagal, vmes je z iztegnjeno roko kazal na tožilca Venturo. Posamezne Gregorjeve besede je bilo slišati, Gregor je govoril polglasno:

» . . . prebodena medrebrna arterija je tu . . . dvainštirideset preparatov . . . »

Ventura je postajal živčen. Tlačil je brke pod nosom navzdol in zpenjal torbo.

Govornik Gale je bil medtem vstal. Bolečino je dušil z dobro zavestjo nemotenega pridigarja. Začel je korakati po sredini zbornice.

»Da ne bo pomote, prijatelji,« je modroval, »ne imejte me za anarhista. Tudi jaz sem za organizacijo in za hierarhijo. Oboje pa mora rasti iz strokovne realnosti, ne iz dekretov. Vi pa si dekrete vzajemno podeljuate. Podeljuate si naslove in nazive, nazive podeljuate svojim prijateljem — prijatelje iščete seveda v vrhovih družbe. Vsakdo med vami se je obesil na nekoga v vrhu — prepričan sem, da nisem izustil nič novega in pregrešnega — vi mešetarite celo s prijateljstvom, prijateljstvo pojmuje kot ‚dobre zveze‘, zveze nekam navzgor. Te zveze pa pred javnostjo skrivate. One so vam zadnje zatočišče v vsakršni stiski. Ojej — pravzaprav vse vkup dokaj klavrno ...«

Sesedel se je nazaj na stol, hoja je bila utrudljiva. In bolečina — zasekala je v bok znova. Luka pa ni odnehal:

»Najbolj klavrno pa je, kaj vse morate počenjati, da prikrijete ljudem svoje pravo lice. Časopise, radijske oddaje in televizijo polnite z lastno samohvalo — vi ste povsod prvi-najboljši-edini-svetovno najslavnejši ... in kdor podvomi, ga linčate. Uprizarjate celo ‚sodne procese‘. Pregarjate čarovnice. Vse zavijate v prapor že davno strohnelega gospoda Hipokrata — seveda, manjka vam namreč zdrave ljudske fantazije, da bi iznašli kaj sodobnega, izvirnega. Zatekate se k antiki. S tem slepite tiste poštene ljudi, ki cenijo antični humanizem — humanizem, etika — ko vi spregovorite o etiki, mi gre na bruhanje ... ne silite me, da začnem preskušati vašo etiko ob secirni mizi ... !«

Ob Gregorju se je razvnela radovednost in Gregor je razlagal:

»... tistile gospod tožilec, imenuje se profesor Ventura ... punktiral je ... dva preparata s prebodeno arterijo najprej zgineta ... zdaj sta spet tu ... «

Venturi je postalo vroče. Odpenjal je srajco, rahljial kravato. Z robcem je lezel za ovratnik. Zagrabil je torbo z obtožnim materialom in zginil skozi vrata. Vrata je potihoma zaprl za sabo.

»No, recimo še enkrat etika,« je nadaljeval doktor Luka, »— etika . . . največkrat zlorabljena beseda med zdravništvom. Etiko smo sprostituirali — v delovnih kabinetih — ob posteljah bolnikov — doma v privatni sobi — v samotni koči nekje ob morskem zalivu . . . «

Puff! — zamolklo je tlesknilo. Telo doktorice Gular je zlezlo vase in se poveznilo na mizno ploskev. Kirurg Senca in laboratorijski zdravnik sta Gularjevo odvlekla iz zbornice.

Vrata zbornice so se še večkrat odprla in zaprla za odhajajočimi.

Obljudena je ostala miza z Gregorjevim mikroskopom.

»Dvainštirideset preparatov,« je Gregor pojasnjeval Luki, »vseh dvainštirideset, tudi tista dva s preluknjano arterijo — čast in slava Venturi . . . «

Profesor Jazbec se je lisičje smejal. Stisnil je Luki roko, prisrčno in dolgo, da so Luki odreveneli prsti.

Novinar Pero je robantil.

Luka Gale se je presenečen ozrl okoli. Dvainštirideset preparatov — bilo mu je nerazumljivo. Mikroskop in Gregor — in dežnik — daljnogled . . . Gregor se je zapisal življenju kot burka . . . mar je res življenje samo burkasta epizoda? — in vendar . . . a kaj pomeni dvainštirideset preparatov — nerazumljivo.

Pogled je šel k zmaličenemu občinstvu — prazne klopi . . . sovražno občinstvo se je nekam razkadilo — in sodniki — ha! Lojevski. Akademik profesor Jonatan Lojevski. Edini, ki je ostal od vojske nasprotnikov.

Doktor Luka je vzkipel — Lojevski! Režiser današnjega popačenega dne! Roka se je Luki zbrala v pest in pest je pozabila na bolečino v boku — — —

Lojevski je topo, bolj topo kot sicer zrl v svet. Njegov prsni koš komaj da je dihal.

Pest doktorja Luke je obstala sredi zamaha — doktor Luka je z roko pomahal pred nosom Lojevskega:

»Hej-hej . . . «

Akademik Jonatan se ni premaknil. Samo njegovo oko je trenilo. Počasi se je zaprlo. Ko oko želve, ki leze v pesek.

»Hej, Lojevski!« je zaklical Luka, »predstave je konec, pojdite. Vaši pajdaši so že odšli. Pojdite za njimi,

pojditel! Popijte neke kavo, da pridete k sebi.«

Akademik profesor Jonatan Lojevski se je premaknil. Roka . . . druga roka, telo . . . noge. Dvignil se je s stola ko senca izhlapevajočega pojava in zginil skozi vrata.

Prijatelji so prevzeli doktorja Luko medse — predvsem z rokami, pa tudi s srcem . . . radostni vzkliki — veselje — dovtipi . . . in objem . . . še en objem — Luka se je zgrudil. Bolečina ga je zaklala v bok in se razlezla po trupu, sapa se je ustavila neke na pol poti.

»Odprite okna, grem po rešilni avto,« je velel profesor Jazbec.

»Nak, ne boš,« se je oglasil doktor Luka. Oprezno je zajel sapo . . . z bokom je pač hudič — boli . . . Luka se je počasi dvignil s tal. Danes že tretjič.

Zdaj . . . mokril bo, če bo šlo . . . in če bo v urinu kri, potem je zguba . . . počena ledvica, operirati bo treba . . .

Pritisk v medenici je bil silovit . . . a ne gre — voda ne priteče . . . prekleta pipa — v mehurju je torej vendarle kri . . . in se je strdila — in zato nič ne priteče . . .

Hladen znoj je Luki pokril čelo. Drget je zajel vse telo, Luka se je tresel ko pes, ki ga zebe — tedaj je začutil v medenici olajšanje — kapljica . . . in še ena . . . in — curek! Curek navadne rumenkaste vode, nič krvi — potok navadnega urina se je vlil iz mehurja — — —

Luka se je zmagoslavno vzravnal. Pipo je držal z obema rokama objestno, ko bič s katerim bo zaznamoval ves svet . . . nič krvi! Ni ledvica! — Ha! — ha-ha-ha! Ledvica je cela! — ha-ha! Spuščal je vodo v straniščno školjko, da je žuborelo prijazno ko v tolmunu pod vaškim vodnjakom . . . hura! — poniglavi svet ni vseмогоčen! . . . ledvica je cela!

Segel je v bok, kjer je rezalo. Štel je rebra: dve-štiripet-sedem . . . as! Tu boli. Zlomljeno rebro. Eno samo rebro, eno spodnjih reber . . . skoraj kot nič. Nepomembno rebro . . .

Zapel se je in zdrsnil na hodnik.

Pred vrati stranišča je čakala skupina prijateljev, čvrsta in strumna ko častna četa pri tretjerazrednem državniškem obisku. Četa je čas pred straniščem izpolnjevala z živahnim modrovanjem.

«Bojim se — Luki so zdrobili jetra . . . morda pljuča . . . e!« je trdil Pero.

»Ti se mi razumeš na medicino! Stavim, da je nekaj narobe s hrbtenico,« je dejal Gregor. »Stavim s teboj cel bankovec, na hrbtenico . . . «

»Ti staviš! — e, dobro! . . . dam dva bankovca, da ni hrbtenica. On namreč slabo diha, drži pa se dobro pokonci . . . « je oporekal novinar Pero.

Stava je stekla, udeležba je bila polnoštevilna. Pero, Gregor, trije zdravniki, razen Jazbeca. On ni stavil na nobenega Galetovih organov. Drugi pa. Ta na drobovje, oni na hrbtenico, pa na živce, na mošnjjo, na vranico.

Doktor Luka se je prikazal na vratih.

»Kako je?« je zaskrbljeno priskočil profesor Jazbec. Nejevoljno je odrival druge, ki so silili v Galeta.

»Je drobovje celo?« je momljal novinar Pero. »E, bratec, pomni današnji dan . . . da jim ga boš vrnil.«

»In kako je s kostmi . . . s hrbtenico?« je zanimalo Gregorja.

Doktor Luka je varčeval s prerazkošnimi gibi prsne ga koša. Omalovažujoče je dvignil roko:

»Rebro . . . eno samo rebro — še vedno jih ostane triindvajset.«

(Konec)

Marija Kostnapfel

LEPO

*Lepo,
da sva v dvoje:*

*jaz ne pozabim nate
ti ne pozabiš name*

tuje korenine v skupni vrh

*ti pozabiš name
jaz pozabim nate
mrz med vejami*

NA BARKOVLJANSKIH PAŠTNIH

20.8.1981

Odpravil sem se na Lovca zarana, v mraku, vendar za nekaj minut prepozno, da bi bil pričujoč celemu obredu jutranjega povzdigovanja. Ko sem prišel zadosti visoko, da sem videl preko kamnitih kulis Višarskih glav, je že dobra polovica sončne krogle zavzela svoj prostor na nebu.

Bledo rozasta je bila.

Brez teže.

Rahla in prozorna.

Počasi je lezla navzgor in se nekako zelo previdno skušala preataktniti skozi dve vzporedni oranžasti niti, ki sta prečkali belkasti svod.

Zamudil sem bil prvi prizor.

V zameno za to izgubo se mi je ponudila podoba kozoroga, ki je nepremično stal na oddaljenem špiku, kot da ga je rojstvo rdečkaste otroške glave na vzhodnem nebu vsega prevzelo in omamilo.

Rogovje v zraku kot konici ponosne helebarde.

Pod njim previs.

Vsa čast tvoji ponosni drži, sem mu na tihem rekel.

In malo sem mu jo tudi zavidal, priznam.

To tudi zato, ker se gamsi, ki so se pasli nedaleč od steze, sploh niso zmenili zame, in sem zato čutil, da sem tam čisto odveč. In tudi če sem jim prijateljsko požvižgaval v pozdrav, niso vzdignili smrčkov s tal.

A ob zavesti, da lahko prav lepo prebijejo brez človeka, sem bil hkrati tudi bogat. Razodevala se mi je namreč spodbudna resnica, da sem v družbi prvinskih, neizmaličenih bitij, ki prav gotovo niso na svetu za človeka, in zato sem ob njih tudi sam deležen njihove bivajske pristnosti.

In ko sem stopil na vrh, sem se poklonil skrivnostnemu počelu vsega. Bodi moški ali ženski princip, sem rekel, bodi energija ali ribonukleinska kislina, čudovito se ti je razvoj posrečil, če se nam zdaj ponuja tako zmagoslavna razstava vrhov in bitij.

Tako sem se potem približal zvonu, ki sameva na vrhu tega skalovitega dvatisočaka, in se s kebljem dotaknil bronatolikokrat, da je zaporedoma tiho zabrnelo za vse, ki so mi dragi.

Izgovarjal sem njihova imena in klical nanje naklonjenost usode

z igrivim in obenem prisrčnim obredom, ki je bil v tisti višavski čistosti nedolžno obvezen.

Sam sem bil.

Svet je vstajal iz teme samo zame.

In ker je bil zrak čisto mlačen, me je preveval občutek varnosti. Zavedal sem se, da sem na visoki zemeljski konici, a vendar mi je bilo, kakor da sem prav zato bliže dobremu viru, ki je spočel vse, kar je.

In, ne da bi jo prosil, sem čutil, da se mi daje odveza za vse zle korake.

In želel sem, da bi milostno stanje trajalo.

Vse je bilo namreč skladno: katedralsko mogočne severne stene Viša, Nabojša in Montaža; gozdnati plaz, ki se je prevešal v dolino Mrzle vode; Mangartov stožec; čreda gamsov, ki se je odsotno pasla tik pred lečami mojega daljnogleda, da mi je bilo, kot da slišim, kako smukajo sočne liste.

Samo osa, ki jo je priklicalo žganje, ki sem ga kanil na kocko sladkorja, me je razočarala, ker je s svojo nezaželeno pričujočnostjo odvezla gori nekaj višine.

A vendar sem pustil, da je čas neslišno vel mimo.

Nikamor se mi ni dalo iti.

Bilo je vse pravilno takó, kot je bilo, mlado in spokojno.

In vse se je ujemalo.

Nikjer nikakršne razglašenosti.

Vse je bilo smiselno, ker je nekoč začelo biti in je zdaj samo po sebi trajalo.

Bil je niz darežljivih sekvenc, ki sem jih potem še podaljšal, ko sem se nazadnje odločil, da oblezem še druge grebene, se, niže doli, umikal ruševcu, potrpežljivo nastavljal daljnogled, da bi sledil gibom drugega kozoroga, ki se je tokrat pojavil na žabniški strani.

Najpoprej je bilo videti samo konca dveh mečev, ki sta suvala iz pritlikavega grma; potem se je prikazalo celo telo. In bilo ga je za mlado tele. Dostojanstveno se je gorski kraljevič razgledal po okoličih, kot da sluti moje oči za oddaljenimi lečami, zatem se je spet sklonil za skalo in grm.

Blagor tebi, ki si tako samosvoj, sem tudi temu rekel, ko sem začel sestopati.

A mi ni bilo, da bi zares odšel.

Kot še nikoli sem bil tokrat navezan na vsako skalo posebej, na vsak zavoj strme steze.

In prav nič mi ni šlo v račun, da bom moral zapustiti višinski svet in imeti za družbo špalir macesnov.

Zato sem skorajda potežkal vsak korak posebej, pri tem pa samogibno odmeril ritem stopinjam, sodeloval tudi s sluhom ob gozjarju, ki se je zdaj zagrizel v zobčasto površino skale, potem pa zagrebel v gruščnat prehod.

Čisto preprosto: na poseben način sem okušal sožitje, spojenost z deviško naravo; bilo je, kot da je v meni dozorelo neko predzgodovinsko razpoloženje intimne povezave človeškega bitja z okoljem; in bilo je tudi, ko da imam na razpolago še nedopovedljivo dosti časa, da lahko sproti in postopoma okušam vrednost tega novega odkrivanja.

Resnično, ob vsaki stopinji me je presenečala slast bivanja.

In tedaj — kako nesluteni so kdaj odzivi! — se je v meni oglašil stavek nekdanjega prijatelja Jožeta Javorška, stavek, v katerem ugotavlja, da sem »od samega samozastrupljanja postal čisto podoben svoji lastni karikaturi.«

Pa sem si ob rožljanju gozjarjev, ki so se vdiral v grušč, na tihem zaželel, da bi bila, kljub navidezni karikaturi, kondicija mojih mišic in mojega duha še kar napre takšna, kakršna je bila tisti trenutek. Zakaj s sabo sem odnašal Montaževe previse, kočo Pellarini, prebujeno Zajzero in višarsko postojanko, posvečeno utehi človeškim slabostim, kot jih je v barvne podobe posnel čopič Toneta Kralja. Poleg tega sem bil osvojil še dva kozoroga, šestnajst gamsov in eno zlato oso. Če pri tem seveda pošteno odštejem porod novega sonca, ker sem bil namreč prvo dejanje zamudil.

A čeprav sem bil tako sijajno razpoložen, se je v tisto skladnost vendar primešalo tudi nekaj ironije. Pomislil sem namreč, kako trdovratne so nekatere priučene nedoslednosti. Kot je bil v preteklosti hudič nujno zmeraj grd, tako mora biti, po notranji in tudi zunanji podobi, grd tudi heretik, razredni nasprotnik, politični oporečnik. In nima pomena, če se sklicuješ na neko novo etiko, ki misliš, da bo odrešila svet, tvoje metode sledijo zakonom prestarih eksorcizmov. Tako, na primer avtor Ukane, ker misli, da je izdajalec, naredi iz mladega in lepega kaplana Piščanca iznakazano moralno spako Piškurja; tako sem jaz za Jožeta Javorška, ker me ima za omejenega reaktivarja, karikatura. A zgodovina je dokazala, da je bil ubiti lepi in pojoči fant Piščanc (in njegov tovariš Sluga prav tako) nedolžen, medtem ko je bil izdajalec v samem partizanskem štabu! O moji »karikaturi« pa bi seveda za enkrat lahko kaj več povedali, ko bi se jim zdelo vredno, da se odzovejo, samo gamsi.

A ta asociacija je bila samo vejica pelina med tistim cvetjem in med tistimi travami mladega jutra, ki je bilo medtem že počasi zrastle v dopoldan, tako da me je objel gozd in se mi je že začelo

tožiti po skalovju.

Podaljšal pa sem si turo tako, da sem se spustil na višarsko planino.

In bilo je tudi zato, da nabere nekaj znanih vtisov.

Predvsem tisto uverturo tria slovesnih zvoncev, ki je njihov zven prihajal kot pozdrav iz preteklosti.

Potem rjave pege črede, ki se je razpršena sklanjala nad zelenim bogastvom.

Pa idila v topli kuhinji, kjer snameš nahrbtnik, zaupaš zapisnici sprotne paberke, medtem ko opazuješ macesnovo vejico, ki molí iz trebušaste buteljke na polici, in se sprašuješ, ob čem bi stara in sključena gospodinja opustila svojo molčečnost. Vsa leta je namreč taka. Lahko pohvališ polento, lahko načneš pogovor o njeni domači vasi, lahko si zaskrbljen ob strelu, ki si ga slišal, in ji zaupaš bojazen, da bi kak divji lovec odtujil gamse, — njene besede so zmeraj enako skope. Tako je, kakor da bi jo nenehoma vezala neka zamišljenost, ki bi bila zmeraj na tem, da se ji prida odtenek nejasne kronične zamere.

A prostor, ki ga točilna miza ločuje od štedilnika, mi je tokrat priklical nekdanjo dutovsko kuhinjo v gostilni *Pri Marički*. Tako da se je v tiho višarsko postojanko prilila zgovornost sivolase, suhljate in čudovito zgovorne gospodarice. Obenem s tem pa tudi ugotovitev, da imam o tistem domačem zatočišču še vse povedati. In spet tudi tam, v planinskem ozračju z junicami pred vrati, trden sklep, da bo na prve strani daljšega dela, kateremu bom posvetil svoj čas, prišla prav dutovska domačija.

20. avgusta popoldne

Prinesel sem s sabo Hessejevega *Stepnega volka*.

Predelal sem knjigo že takrat, ko mi jo je Janez poklonil. Hvaležen sem mu, da me je opozoril na Hesseja, tega pa sem prebiral tako vneto, kot že dolgo ne nobene sodobne knjige.

Zdaj jo srkam vase po kancih.

Vsak stavek posebej.

Vsako resnico zase.

Ker gre za resnice.

A se ne držim vrstnega reda strani, pač pa se ustavljam ob vrsticah, ki sem jih podčrtal, ob odstavkih, ki sem jih občrtal.

Dogaja se mi nekako kakor zjutraj v skalovitem rajju, ko sem se veselil vsakega koraka in polagal dlani na kamnite robove bolj zato, da bi čutil njihovo trdno tovariško pričujočnost kakor iz potrebe po zanesljivih oprimkih.

In zdaj me napada stara slabost, da si mislim, kako sijajno bi bilo, ko bi si izpisal vse, kar me prevzema, obenem pa ugotavljam, kako sem prelen, da bi se nabiranja zares lotil. Zmeraj se mi namreč zazdi, da je naravnost nemogoče, da bi mogle zbledeti misli in podobe, ki so našle tako živ odziv v meni. A potem se zmeraj zgodi — kakor na primer zdaj —, da sem ob pisateljevih ugotovitvah tako vznemirjen, kot da jih odkrivam prvič.

Vsekakor moram reči, da bom *Stepnega volka* še vzal v roke. Hesse je namreč ravno toliko fantastičen, da je ves bistveno življenjski. Njegov uper proti »pločevinasto civiliziranemu svetu« pa mi je tako blizek, da mi je njegovo delo v tem hribovitem svetu naraven spremljevalec. Saj tukaj niti ni potrebno, da bi »malo izpraznil oskrunjeno zemljo ... da bi mogla spet rasti trava, da bo iz zaprašnega cementnega sveta spet moglo nastati nekaj, kar bo podobno gozdu, travniku, goljavi, potoku in močvirju.«

Tukaj lahko globoko diha njegov človek, ki ima »eno razsežnost preveč«.

Tukaj se dotika večnosti, ki je »kraljestvo pristnosti«, kot pravi.

In pri tem knjigo zaprem, ker me je nenadoma napadlo vprašanje, ali sem v svoje strani vtisnil vsaj malo tega nekonformističnega duha, kakor ga odseva to delo. Obhaja me namreč dvom, da sem zavoljo ujetosti v bivanjsko usodo rodnega življa pozabljal na vse druge prvine, ki jim nisem ponudil priložnosti, da bi se uveljavile.

Morale bi priti na dan v avtobiografskem delu.

Mi bo uspelo?

Po kosilu sem odšel, da bi videl Prašnikovo sedlo, a moral sem se vrniti zavoljo megle, ki je zapolnila vso krnico pod Montaževno severno steno. Vendar sta bila najpoprej pot skozi gozd, potem pa vzpon po stezi sredi skal in grmičevja, nadaljevanje jutranjega doživetega soglasja z gorsko tišino.

21. avgusta

Davi ni bilo več megle, zato sem se spet odpravil.

Najpoprej nekaj časa po mulatieri, ki se spušča v Ovčjo vas, potem skozi gozd in po stezi na greben. Priskrbel sem si gorjačo zavoljo steklih lisic, čeprav so mi rekli, da jih tod ni; a včeraj se je ena s svetlo rjavim kožuhom poveznila čez skalo nedaleč od gamsa, ki se je pasel sam samcat na gozdnati jasi, in hitro izginila. V kavarni na Višarjah so mi možje zatrjevali, da je šlo verjetno za kuno. Ne vem. A neprijetno mi je, ko opletam s priložnostno palico, vtis imam, da sem nekakšen puščavnik iz pozabljene pripovedke.

Nekaj pa z zanimanjem ugotavljam: letos je prišlo v meni do ne-

kakšne spreobrnitve. Ne pričakujem več nestrpnost kot doslej trenutka, ko se bom povzpел na kak vrh in se ves predal zahtevni nedolžnosti višinskega ozračja. To se pravi: še zmeraj me mamita tako Viš kot Montaž kot Kanin, vendar nisem več tako neučakan, ne posečam več vse skrbi predvsem načrtu za vzpon. Obenem pa se zavedam, da odkrivam gozd, ki sem ga poprej v glavnem zanemarjal. Tako je nekako, kakor da so mi bili doslej vrhovi s svojo izjemno ločenostjo edino možno zanikanje plitve vsakdanjosti, zdaj pa bi se mi gozd razodel kot enakovredno zatočišče prvinskega devištva.

Vem, ta sprememba je nastala zavoljo življenja v gozdnate parceli, ki se kot temen slap zlivajo od Griže dol po Cijakih, Kozjaku in Čedazu vse do obalnega pasu. Odkar sem se počasi, vsak letni čas bolj zavestno in razločno, začel sporazumevati z akacijami, s hrasti in jesenovci na prisojnem območju nad morjem, so mi drevesa postala domača živa bitja.

In prav v tem je razloček.

Ker tudi poprej mi je bil gozd potreben.

Na primer tisti francoski ob Marni, kamor sem se nekako periodično zatekal kot v dobrohotno skrivališče.

Ali pa dutovski bori, ki so prijateljsko drugovali moji novi pomladi in ljubezni.

Ali gozd nad Rudnim poljem, kjer se je začlenjalo prazniško razpoloženje hoje na Triglav.

A zdaj je drugače.

Zdaj gozd ni več privlačna celota bujnega rastlinskega sveta, ampak družno bivališče posameznih dreves. Natanko to: zdaj mi je vsako drevo bitje zase v svoji ločenosti in pokončnosti. Živi seveda skupaj z drugimi, deli z njimi skupno usodo, a vendar je tako samozadostno, da so druga drevesa samo spremljevalci, nič se ne potegujejo za medsebojno sodelovanje. Če se zavoljo skupnega življenja njihova rast vzpenja proti svetlobi in toploti, s tem samo potrjujejo vzporeden vzpon, nikakor pa ne napovedujejo kake tesnejše bližine.

Saj, morebiti izhaja to moje novo gledanje tudi iz odpora proti masifikaciji sodobnega človeka. Ne vem. A rodila so ga vsekakor leta umika med debela, ki jih do zdaj še ni dosegla vročična ofenziva sodobne nepesniške družbe.

In tako sem tudi po tistem gozdu stopal kot mimo budnih prič, ki vejo za mojo misel in z njo soglašajo. Popolno brezvetrje je bilo, zato se mi je zdela tišina še bolj intimno zgovorna, kot če bi sapa vznemirjala tenke strune macesnovih vejic.

Ko pa sem se vzpenjal na greben, ki ločuje ovčjevaški graben od zajzerske krnice, in so me ves čas spremljali neusmiljeno okle-

ščeni macesni, mi je bilo žal za usodo vsakega drevesa posebej. Bil sem živo prizadet, ker so jih bili švrki električnih bičev spremenili v invalide, vendar so bile ošiljene konice tistih gladkih lesenih stebrov tudi prisposodbe ponosnega kljubovanja in vzravnane neuklonljivosti.

Saj, in na vrhu grebena me je bolj kot pokončna hrbtišča Montaževe skupine, ki so kot stene mogočnega prazgodovinskega kamnoloma odbijale poplavo sončne svetlobe, pritegnila gozdnata gmota, ki se je prevešala v dolino Mrzle vode.

Videti je bilo, kot da se je tista poplava dreves zasejala zato, da bi široko preseko med kamnitimi stenami zadelala z živo rastjo. Ta je zdaj ležala v senci v vsi svoji dolžini in bila, tako strnjena in gosta, pogreznjena v samobitno in neprodarno ždenje.

In tedaj me ni zanimalo več sedlo, ki se je skrivalo za oddaljenim obronkom; in čeprav sem nekaj časa pospremil tržaško družinico, ki me je dohitela, sem se kmalu vrnil. Ker me ni vleklo, da bi dosegel dno soteske, ko pa sem lahko odšel s tako izrednim vtisom ob pogledu na prostrano kuliserijo prepadnih sten s prav tako prostrano temno zeleno kodrasto preprogo ob njihovem vznožju.

Ko sem se vrnil med macesne, sem bil spet popotnik, ki je v gosteh, a se zaveda, da ne bo nadležen, če se bo dolgo pomudil pri dragih znancih. Tako sem se ustavil ob raztreskanem deblu, se pred prapotjo zamislil v čudežno moč njenega semena, nazadnje pa dolgo stal pred konstrukcijo širokega stožčastega mravljlišča.

Kolikor se zavedam, ne pomnim tako brezciljnega, a obenem tako polnega, tihega in mirnega soglasja z naravo, kakršno mi je uspelo včeraj in danes.

Rad bi, da bi se še poglobilo.

Vse namreč kaže, da ne gre za priložnostno razpoloženje.

24. avgusta

Spet sem na barkovljanskih školjih.

Pridružil sem se Živki, ki je morju dosti bolj zvesta od mene. Zelo skopo si zadnja leta odmerjam čas, ki ga posvetim plavanju. Po navadi se oddaljim od brega in se po nekaj zamahih spet povrnem nanj; pri tem gre bolj za potrditev nepreklicne zvestobe kot pa za pravo predajo vodnemu objemu. Ker živim nad bregom dan za dnem, se je moje razmerje do mokrega elementa spremenilo; a o tem sem si že zapisal drugje.

Živka ne, zanjo je gibanje v vodi svojstven način bivanja; in videti je, da bi, ko bi bilo mogoče, kar pozabila, da spada pravzaprav na kopno. In ko je ne bi zadrževala misel, da se v zaliv lahko priklati kak morski pes, bi jo njena vnema prav gotovo zanesla do mi-

ramarskega gradu ...

Ko ležim na toplem kvadru apnenca, sem z mislijo ob kozorogu, ki se je bil zagledal v vzhajajočo kroglo, obenem pa se zavedam tudi občutka posebne sproščenosti, ko se človek vrne s hribov, sname gozdarje, in se v sandalah odpravi vzdolž obale. To sožitje vtisov je podobno čudovitemu koktajlu, pri katerem ne veš, ali ceniš bolj posamezne sestavine ali končni pridobitek. Zraven pa seveda tudi drži ugotovitev, da nad vsem vendar gospoduje pisalni stroj. In zmeraj znova si zastavljam vprašanje, ali je predaja temu gospodarstvu modra poteza.

Vendar, kaj je modrost?

25. avgusta

Ker nam je na kongresu v francoski Flandriji prijatelj Rahmani približal svoje rojake, Berbere, sem davi listal Avguštinove *Contes-siones*, da bi izsledil kako omembo v zvezi z jezikom njegove matere. Bila je namreč berberskega rodu, zato se je v svojih mladih letih prav gotovo tudi njen sin spoznal z njenim rodnim jezikom.

A nisem našel ničesar.

Moral bi imeti kak natančnejši napotek.

Vendar me je misel na Berbere pripravila do tega, da sem spet razmišljal o krivičnosti usod nekaterih narodov. O berberskem ljudstvu namreč javnost skorajda ne govori, ker se še niso sistematično oglasili z atentati in preusmeritvami letal. Kdo se je, na primer, zanimal za nekdanji in sedanji položaj Armencev, dokler niso njihovi peklenški stroji raznesli nekaj predstavniških turških uradov?

Kakor v preteklosti tako je tudi zdaj vse odvisno od ideologij, od državniških interesov, od političnih kombinacij, od smotrov, ki opravičujejo sredstva. Šah je podpiral kurdski boj za neodvisnost v Iraku vse, dokler se ni z Irakom sporazumel. Bagdad z domačimi Kurdi mešetari, medtem ko podpira tiste, ki v Iranu zahtevajo avtonomijo ... Avstrija spravi pred Združene narode vprašanje Južnega Tirola, obenem pa ob nebogljeni Sloveniji in Jugoslaviji igra skrivnice s koroškimi Slovenci ... Arabci se potegujejo za pravice Palestincev, ob kurdskih in berberskih zahtevah pa se naježijo za protinapad ...

Iz intervjuja s Krležo, ki je izhajal v podlistku ljubljanskega *Dela* julija lani:

»Med literati, ki ne bolehajo za strahom pred literarnim obravnavanjem dejstev, ki nas obdajajo,« Krleža na prvem mestu omenja Kccbeka.

Non multa, sed multum.

Vsekakor dosti bolj moško in pravično kot slovenski kulturni magnat Josip Vidmar.

Še nekaj Krleže.

»Bojevatı se s peresom sodi med največja junaštva. To ni zavze-manje položajev z junišem, to je cela vrsta nevidnih, samozatajeva-nih heroizmov, ki se navezujejo drug na drugega v trajnem in stano-vitnem naprezanju volje. To pomeni sebe in vse svoje osebne zadeve in interese popolnoma črtati. To pomeni biti raziskovalec neznanih krajev v puščavah duha, kjer na človeka ne prežijo samo levi, ampak tudi ljudje.«

In to:

»Največja spretnost v besednem boju je pobijanje nasprotnika z njegovimi lastnimi citati. Brati slabosti v mislih svojega sobesed-nika in poudarjati tuje intimne šibke točke, da slabiči slišijo sami sebe — to je prva črka vsake dialektike!

Človek, obdan od samoljubnih blebetačev, se sploh ne udeležuje pogovora z njimi kot enakopravna cseba: potisnjen je v vlogo drugo-razrednega igralca, ki polaga besede na usta svojim partnerjem, kajti to gospodo zanimajo edinole njihove vloge.«

Zlatka mi je danes voščila za jutrišnji začetek mojega novega leta. Želi mi, da bi se uresničilo, kar želim.

Rad bi, da bi imel rad.

Rad bi, da bi drugim ne bil v breme.

Rad bi, da bi ob dobrem zdravju napisal še nekaj dobrih tekstov.

26. avgusta

Davi so me čakale na mizi tri knjige.

Živka mi je poklonila romansirano življenje Li Taj Po-ja.

Maja osebno antologijo Prima Levija, ki ji je dal naslov *La ricerca delle radici* (Iskanje korenin).

Adrijan pa knjigo *La malattia dell'Europa*, ki ima podnaslov *Saggio di psicologia psicopolitica sulla struttura diabolica del potere segreto*. (Psihopolitični esej o diabolični strukturi tajne oblasti.)

Vse kaže, da se mi bo najbolj prilegla antologija, ki jo je iz od-lomkov dragih mu del sestavil Levi. Poleg avtorjev, ki so mi tuji, je veliko število takih, ki bi jih tudi sam navedel: Saint Exupery, Russel, Babelj, Lukrecij, Conrad itd.

Še posebno mi je Levi blizek, ker je nekdanji taboriščnik.

Ob omembi Levijeve preizkušnje (njegovo knjigo o lagerjih *Se questo é un uomo* sem pred leti nekje omenil) sem se domislil čudnega pisanja Jožeta Javorška. Pred šestimi leti se je v knjižici *Pičevci* tako spozabil: »Ampak priznati moram, da sem začel dvomiti v njegovo slovenstvo. Dvom se je zasadil vame takrat, ko sem spoznal, da ni slovenskega pisatelja, ki bi se tako vneto in nenehno trkal na prsi zaradi svojih zaslug in trpljenja med vojsko, kot se trka on (Boris Pahor). Že trideset let se bije s pestjo po svojih prsih bodisi v knjigah, bodisi v člankih, bodisi zasebno, bodisi pred politiki, bodisi pred cariniki ali pa pred miličniki, a ko sem spoznal, da obeša svoje trpljenje na zvon zaradi tega, da ob tem zvonanju lahko mirno zabavlja čez socializem, sem začel dvomiti v njegovo slovenstvo.«

Kaj naj k temu rečem?

Samo to, da Javorškovi dvomi niso dvomi, pač pa izraz posebne vrste hudobije. Tiste vrste hudobije namreč, ki ne pozna nobene stvari, ob kateri bi čutila, da je na območju svetega.

27. avgusta

Prebiram brošuro o Budi, ki sem jo kupil predlanskim na stojnici v Latinski četrti.

Ne čutim kake posebne naklonjenosti do askeze, ki je v svoji dosledni zahtevnosti bolj primerna za izbrance, za meniški red. Priznam pa, da me priteguje življenjska etika, ki ne ugiba o metafizičnih nedokazljivih resnicah.

Predsednik budistične skupnosti v Franciji, Paul Arnold, je, v dopisu dnevniku *Le Monde*, tako strnil bistvo njihovega nauka: sočutje, strpnost, potrpežljivost.

Vsekakor je dosti lažje in psihološko sprejemljivejše tako razmerje do sočloveka, kot če si postaviš za normo, da ga boš ljubil kot samega sebe!

Poglavje zase bi seveda zahteval govor o strpnosti.

Voltaire se je čudil, kako je od vseh religij najbolj nestrpna krščanska oziroma katoliška.

Hudo bo, če jo bodo marksistični veliki duhovni v tem prekosili.

14. septembra

Nekaj dni sem posvetil Salustovi *Jugurtinski vojski*.

Alojz Rebula mi je iz knjižnice klasičnega liceja preskrbel izvirnik s francoskim prevodom. Ko pa sem tega prebral, sem odkril, da imam doma slovenski prevod Jožeta Šmita! Tako sem šel še enkrat skozi vse peripetije spopada med berberskim zvitim in junaškim

voditeljem in Rimom.

Nauk, ki naj bi ga povzel iz pripovedi tega oddaljenega sprijema?

Da ne junaštvo ne lokavost neki narodni skupnosti nič ne koristi, če ima v tkivu svojega organizma rakaste celice.

Jugurta je skupaj s svojimi bojevniki namreč propadel po zaslugi domačega izdajalca.

In še to: narodi, ki so se tako ali drugače pustili povoziti, so, če potrebno, tudi bojeviti, *manjka pa jim neka osnovna, realistična zavest skupne usode.*

16. septembra

V roke mi je prišel zapis iz leta 1967, ko je Okrožno javno tožilstvo v Ljubljani obtožilo književnika Marjana Rožanca zavoljo pri-spevkov v reviji *Most*. Takrat je prišel k meni Aleš Lokar, eden iz-med urednikov revije, in me prosil, naj napišem izjavo Rožancu v prid, češ da je v bistvu povzel moje misli. Dal sem izjavo, in če je obto-ženemu koristila, mi ni žal, da sem jo dal. Škoda pa je, da je potem *Most* spremenil svoje gledanje, tako da takrat, ko sta bila Franc Mi-klavčič in Viktor Blažič obtožena podobnih »krivd« kot nekoč Rožanc, ni *Most* čutil potrebe, da bi se zavzel zanju. Rožanc pa, kateremu sem poslal — kot stoterim drugim slovenskim književnikom — poziv v prid obtožencema, mi je odgovoril, da *nastopam s stališča oblasti, ker da živim zunaj Slovenije!* No, a priznati moram vendar, da je bil edini pisatelj, ki se je na moje pismo, čeprav čudaško, odzval.

17. septembra

V sobotnem *Delu* se Josip Vidmar spet loteva s kronično viso-kostno gesto vsega, kar je v slovenski kulturi krščanskega oziroma katoliškega. Vendar ima to njegovo početje zadnja leta v sebi tudi različne prvine kolerične grobosti, ki jih je bilo zaznati že v kritiki Kocbekovega *Strahu in poguma*, a so prišle jasneje do izraza leta 1975 in v naslednjih letih.

Ta njegova alergičnost do vsega verskega je sčasoma postala nekakšna manija, ki spominja na Katonovo trmasto zahtevo, da je potrebno Kartagino uničiti.

K temu bi rekel, da ima Josip Vidmar vso pravico, da sodi in presoja po svoji mili volji; vendar je spet res, da tako razmerje, ka-kršno ima on do avtorjev, ki se sklicujejo na krščanski svetovni nazor, mu prav gotovo ne daje avreole velikega kritika. Ko le-ta nam-reč odklanja, v svoji odklon ne primeša ne strupa ne razkačenosti.

Ker bi se predolgo zamujal, če bi hotel navajati posamezne primere, bom navedel samo tega, ki se mi ponuja v ti sobotni prilogi. Ko govori o Tarasu Kermavnerju, Josip Vidmar pravi:

»V svojem pismu (Kermavner) zagotavlja predsedniku Socialistične zveze, da je popolnoma prepričan in dostojen član Socialistične zveze. Istočasno pa proglašča, na primer, Kocbeka poleg Prešerna in Cankarja za vrhovnega reprezentanta slovenstva, Kocbeka, ki ga je Socialistična zveza morala tako rekoč degradirati in skorajda izločiti. Kakšna logika je tukaj?«

To pomeni, da slovenski pesnik, pisatelj, mislec in politik Edvard Kocbek ne sme veljati za vrhunskega predstavnika slovenstva, ker se je Socialistična zveza uprla nekaterim njegovim izjavam. To pomeni, za Vidmarja, da samo Socialistična zveza daje spričevalo o slovenstvu ali neslovenstvu, in če nekdo kot član zveze jemlje za zgled slovenstva Edvarda Kocbeka, avtomatično ne more več biti »prepričan in dostojen član Socialistične zveze«.

Kakšni kriteriji so to?

Govori to kritik, ki se na vsakem koraku zavzema za globoko človečansko vsebino pisateljskega dela, ali uniformirani politik, ki je zasedel kritikovo mesto?

In kje je ostala tista »gospa resnica«, katere edine naj bi bil Vidmar zvesti služabnik, kot patetično vzklika, ko bi nas rad prepričal o svoji estetski premočrtnosti?

Ne, če kdaj, potem prav ob Kocbekovem imenu Josip Vidmar neizpodbitno dokazuje, da gre mimo resnice kakor Višinski mimo obtoženca. In samo da se mu ponudi priložnost, nastopa kot prešeren mogotec, namesto da bi dal zgled duhovnega aristokrata.

Kljub temu namreč, kar Josip Vidmar izjavlja o Kocbeku, bo leta veljal za osrednjo osebnost slovenske zgodovine tega stoletja. In to predvsem zato, ker je zaslutil potrebe časa in se zavzel za tisto rodovitno razmerje med krščanstvom in socializmom, ki se mora komaj spočeti. Vidmar pa je v slovensko sedanjo družbeno ozračje dodal samo nekaj ozkosti starega slovenskega liberalizma, ki ga je nerodno cepil na privzeti marksistični katekizem.

To pomeni, da je Vidmar brez posluha za poglobitve silnice našega časa, zato z njegovim destruktivnim odklonom vsega, kar mu ni ležalo, prihodnja slovenska družba ne bo imela kaj početi.

18. septembra

Še o Berberih.

V knjigi jezikoslovca Tullia De Maura sem našel tudi prispevek o Francescu Beguinotu, znanstveniku, ki se je posvetil študiju sanskrita, abesinskih tekstov, predvsem pa raziskavi berberskih narečij. Tako v Zuwârahu, zatem pa še v Gebel Nefûsi. Oboje v Tripolitaciji. Kot profesor v Neaplju se je s pomočjo libijskih narečij skušal dokopati do protoberberskega jezika, ki je zanj veljal za spoj med protosemitščino in protokamitščino. Prepričan je bil, da moramo gledati na severno Afriko kot na celoto. V predavanjih študentom je prikazoval življenje Berberov, njihove vrline in slabosti.

Pri tem se sprašujem, koliko časa bo še potrebno za to, da bodo Berberi v svetovni javnosti pričujoči kot Irci, Palestinci ali Baski.

20. septembra

Kakor so pred leti v Franciji z izrazom *franglais* oznamovali popačeno francoščino, tako so zdaj v Italiji skovali *itangliano* za skaženo italijanščino.

Na splošno velja, da je izvirno govorico kontaminiralo tehnično in drugo izrazoslovje, uvoženo z angleško-amerikanskega območja. A fenomenu bi se seveda dalo najti še dosti drugih vzrokov.

Mislím pa sí, da je na Slovenskem vse še bolj kočljivo, ker tam ne gre samo za vpliv tehnike, popevk itd., ampak za kontaminacijo, ki sledi dolivu ljudi z juga. Zato na Slovenskem ni v nevarnosti samo lepa, čista, klasična slovenščina, ampak slovenski jezik tout court.

Vprašanje je, ali bo s časom kdo še čutil domotožje po pesmih, kakršna je bila med vojsko tista, v kateri je bil poudarek: *Na Slovenskem smo mi gospodar!*

21. septembra

»Kakšenkrat mislim, da človeška zgodovina ni drugega kakor zgodovina ljubezni do žene.« (Jack London.)

Tudi sam sem prišel do takega sklepa in njemu na čast tudi napisal knjigo *Vila ob jezeru*. In še zmeraj sem prepričan, da se v zadnji analizi vse naše bivanje v bistvu lahko strne na intimnost vezi moškega in ženskega bitja. Seveda na prvi pogled zgodovina prerašča to intimno nekako samo zasebno soglasje; vendar brez ljubezni moža in žene človeštva sploh ne bi bilo ali pa bi ga bilo kmalu konec. Prav gotovo, da bi se tako Brežnjev kot Reagan posmehljivo namuznila ob taki maksimi Jacka Londona, drži pa vseeno, da tudi ideološka in politična hotenja stremijo za tem, da bi, vsako po svoje, vzpostavila neki izviren družbeni red. S tem pa se spet znajdemo pri celici slehernega sožitja, to je pri skupni ljubezenski zaroti moža in žene.

Nekoliko kasno sem danes vzel v roke 6/7 številko letošnje *Sodobnosti* in našel pogovor Mance Košir s Filipom Kalanom. Pre-senetil me je njegov komentar h Kocbekovim dvem »aferam« (1951-1975). Kalan je seveda nadvse duhovit človek, poleg tega je nekoč poudarjal, da se na Slovenskem po vojski človek ne sme prena-gliti, ampak da mora počakati dve leti, preden se loti kake kočljive teme. No, od druge Kocbekove »afere« je preteklo že pol ducata let, to se pravi, da bi lahko o nji tudi Kalan spregovoril nekoliko bolj svojemu slogu primerno.

Predvsem tudi sam dobro ve, da »afera« ob *Strahu in pogumu* ni nastala zavoljo »etičnega izenačevanja žrtev na eni in na drugi strani osvobodilnega gibanja«. Novele so bile le pretveza za politično od-stranitev nezaželene osebnosti. To je prvo. Drugo je to, da Kocbek žrtev ne izenačuje *politično*, ampak bivanjsko. Nič več in nič manj kot Cankar. Zato se je Vidmar lotil tudi Cankarja, Kalan pa mu zdaj zvesto sekundira, kar ni ne izvirno ne fair.

»Afera« 1975.

Kalan pravi: »v intervjuju, namenjenem tujini, je bila napisana politična obsodba ob likvidaciji belogardističnih beguncev (ki so jih Angleži vrnili jugoslovanskim oblastem) — polemika se je morala sprožiti, saj je bil avtor še sedem let po osvoboditvi (1945-1952) med vodilnimi politiki v najvišjih zveznih in republiških organih ter tako vsaj za javnost povsem informiran in soodgovoren za vse, kar se je dogajalo na našem ozemlju.«

Predvsem ne odgovarja resnici trditev, da je bil intervju name-njen tujini. Trst, kjer je intervju izšel v knjižici, ki jo je izdal *Zaliv*, ni tujina, ampak velja uradno za *del slovenskega kulturnega prostora*. Prav tako pogovor ni bil namenjen tujini, pač je bil predvsem izraz Kocbekove (in naše) potrebe po javni izjavi o njegovem gledanju tako na odpravo koalicije v osvobodilni fronti kakor na konec vrnjenih beguncev. Kocbekovo stališče je bilo namenjeno vsemu slovenskemu svetu. Teza o tujini namenjenem intervjuju pa se je rodila na ljub-ljanskem političnem zelniku; tujina se je začela zanimati za intervju potem, ko je Ljubljana nanj reagirala, kot da so jo ponoči obkolili Marsovci.

Ne vem pa, kaj pomeni pripomba, da je bil Kocbek »vsaj za javnost povsem informiran in soodgovoren za vse, kar se je dogajalo na našem ozemlju«.

Kolikor sem takrat sledil napadom na Kocbeka, so mu tedaj vsi očitali, da njegove trditve niso resnične, saj bi, kdor bi mu očital

soodgovornost, s tem priznal tudi svojo odgovornost!

A tudi če je Kocbek bil ali se je čutil soodgovoren, kaj ne bi bilo *etično* bolj veljavno, ko bi se odgovorni pridružili njegovemu zakasnelemu spreobrnjenju, namesto da ga postavljajo na sramotilni oder?

Naiven predlog?

Prav gotovo, da je za oblastnika tak predlog naiven, vendar je *etično* vsekakor bolj upravičen kot Kalanova filozofija o »vsaj za javnost« Kocbekovi soodgovornosti, ko pa tudi nerazgledan bralec, ki je samo prelistal knjigo *Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji*, ve, kdo je odločal in kdo je lahko vedel, kaj je bilo odločeno.

Tudi pripomba, da »so v tujini že pozabili, da se vojna na slovenskem ozemlju ni nehala s kapitulacijo Hitlerjeve Nemčije, marveč šele v drugi polovici maja 1945,« ne pride v poštev. Saj je govor o koncu ljudi, ki so bili vsi razoroženi, zato je vprašanje začetka ali konca maja postransko.

Teh hudih reči se zdaj ne bi dotikal, ko me ne bi Kalanovi stavki porazno razočarali. To pa tudi zato, ker prav nič ne omenja odprave koalicijske oblike OF, ko pa je vendar temu vprašanju Kocbek posvetil večji del svojega intervjuja.

Prej bi zato pričakoval, da bi Kalan odklonil komentar, kot da v Kocbekovem primeru odgovarja čisto standardno, medtem ko zna drugače ubrati neshojene steze.

1. oktobra

Vzel sem v roke Ulenspiegla.

Spet zasluga kongresa v Flandriji!

Nekaj odstavkov si bom izpisal.

Na strani 57: »In tako je videl ubogi, prestrašeni Ulenspiegel povsod, koder koli je hodil, samo glave na kolih in v vreče zašite deklice, ki so jih žive metali v vodo; može, ki so jih nage privezovali na kolo in neusmiljeno tolkli z železnimi drogovi; ženske, ki so jih metali v jamo in zasipali s prstjo in jim je rabelj skakal po prsih, da jim jih polomi. Toda spovedniki tistih obsojenih duš, ki so se pred smrtjo skesale, so dobivali za vsakega spokorjenega po dvajset soldov.«

Str. 204: »Gez sem«, je rekel, »in komaj čakam, da bi videl zati-ralce Nizozemske mrtve in snedene od črvov.«

Str. 245: »Ponoči in po dnevi je videti, kako se v gozdih vžigajo in ugašajo ognji, ki nenehno menjavajo kraj ... Kmetje nam dajejo kruha in slanine, kadar hočemo. Poglej jih, Lam. Razcapani, divji, odločni in ponosnih oči blodijo po gozdih s svojimi sekirami, hele-

bardami, dolgimi in kratkimi meči, sulicami, kopji, samóstrami in arkebuzami, kajti vsako orožje jim je dobro ...«

To se pravi, da je misel, naj bi zgodovina postala magistra vitae, samo neuporabna pobožna želja.

2. oktobra

V *Književnih listih* se je včeraj v rubriki *Likovni literarni anti-kvariat* Čoro Škodlar spomnil Albina Prepeluha. Med drugim pravi, da bo »razvoj ... slovenskih razmer ... še v marsičem potrdil "Prepeluhovo gledanje," ko bo Prepeluhovo življenje in delo pregledano v celoti in ocenjeno ter razčlenjeno s sodobnimi politično zgodovinskimi metodami.«

To je vsekakor pošteno povedano, vendar bi dodal, da bo Prepeluh pravilno ocenjen samo takrat, ko bo znanstvenik raziskoval v pluralističnem ozračju.

Ko bi moral strniti v nekaj vrsticah razloge, zakaj mislim, da je Prepeluh eden izmed najbolj pomembnih slovenskih mislecev, bi rekel: bil je za resnično slovensko samobitnost; bil je za demokratičen socializem; bil je za zamenjavo marksistične etike sovražstva s krščansko etiko ljubezni.

In še to: Slovenci naj bi si po njegovem v družbenih stvareh vzeli za zgled skandinavske države.

3. oktobra

Spet mislim na spominski zapis, ki bi govoril o obuvalih. Nekje sem ga že omenil. Danes so se mi od nekod prikazale copate, ki mi jih je mama poslala v koprski zavod. Kupila jih je bila pri Furlanki na trgu ob Rusem mostu. Debel, križem kražem prešit podplat. Copate pa so mi prinesle še vse drugo: temne in vlažne hodnike, svete stražarje v sutanah, ki so prežali na naše besede. A tudi vzpone v Pomjan in Šmarje. Nešplje. Osličje, ki kot zgarani, sključeni starčki, lezejo v breg.

Za copatami so prišle vojaške gamaše, ki se vdirajo v libijski pesek. Dune. Arabski vodnjaki. Čaj, ki ga piješ pred nomadskim šotorom z gostoljubnimi domačini.

Sledili so leseni brezpetniki v zasneženi vogeški planini ...

Vem, ponavljam se, a načrtno, ker upam, da me bo to spodbudilo k uresničenju zamisli o pripovedi, kjer bodo imele besedo moja obuvala.

Še en utrinek iz preteklosti.

Po volitvah 1921. leta.

V Ajdovščini je bil za časa volitev ubit Štancar. Slovenski poslanec Virgil Šček je v poslanski zbornici kazal povečano fotografijo ubitega.

»Volitve so se razvijale v znamenju sile in ubojev!« je rekel.

Mussolini: »Kje pa ste se tako dobro naučili italijanščine?«

Šček: »Lepše jo govorimo kot vi v Romagni!«

Ko se dvcrana pomiri, Šček nadaljuje:

»Kakor vidite, so se v tem slogu razvijale volitve pri nas.«

Mussolini: »Pazite, ker to je žalitev domovine.«

Šček: »Jaz ljubim domovino!«

Pri tem se sprašujem, kdaj bomo primorski ljudje tako zrasli, da se bomo odpovedali priučenim tolmačenjem preteklosti ter si pravilno sestavili knjigo domače zgodovine.

Ker pošten znanstvenik ne vrednoti pomembnih mož po tem, ali so sprejemljivi na podlagi ocenjevalnega kriterija njegovega časa; ampak mora prikazati njihovo veljavo v okolju, v katerem so živeli, in ne glede na nazor, ki jim je bil za vodilo.

In Šček spada v niz naših velikih primorskih mož, ki se žal ni nadaljeval v drugi polovici tega stoletja. Ribar, Vilfan, Besednjak, Šček namreč nimajo naslednikov.

12. oktobra

Marij Kogoj: »Vse je nič, ali nespametni se ob niču vsaj imajo dobro. To je edina dobra in edina slaba njihova stran.«

»Ne računati z usodo, usoda je nič, to se pravi: še vse dobro je zmagalo. To je res. Res je spet, da dobro ne triumfira, ravno ker je dobro, a zmaguje vendar — tiho in prav.«

»... povsem tvoje mora biti, povsem slovensko in povsem polno duha ...«

»Če ustvarjajoči pri gledanju svojega dela vidi, da je v njem ono, kar čuti, tedaj je to njegovo čustvo človeštvu obče dostopno, naj bo še tako nenavadno in sicer zato, ker smo v dno srca vendarle vsi ljudje zmožni čutiti, karkoli je čutil le eden sam ...« (Ob petdeseti obletnici njegovega učitelja skladatelja Arnolda Schönberga.)

Te misli sem si izpisal iz brošure, ki jo je uredil Manijan Breclj in je izšla ob stoletnici kanalske čitalnice in ob odkritju spomenika Mariju Kogoju 1967. leta.

Znova pa ugotavljam, da se nismo še potrudili, da bi sestavili dostojen album vseh pomembnih kulturnih ljudi, ki so se na Tržaškem in na Goriškem rodili ali pa se iz osrednje Slovenije sèm naselili.

(Marij Kogoj, rojen v Trstu 1895, sin mizarja in Furlanke, gledališke suvražetke v Trstu. Mati je njega, petletnega, triletno sestro Ano in bratca zapustila, zato jih je tržaška občina izročila v varstvo občini v Kanalu.)

15. oktobra

Nobelovec Max Perutz potrjuje Prepeluha!

»V nekaterih deželah, predvsem v Skandinaviji, Avstriji in Novi Zelandiji, so velike razlike med revščino in bogastvom izginile; vsaj približali so se krščanskemu idealu o enakosti ljudi. Pri teh narodih je znanost ovrgla Marxovo trditev, da si več svobode lahko kupimo samo, če druge zaslužnimo. Tu ni več vladajočega razreda, ki bi bil prisiljen tlačiti premagance ali se bojevati proti njim, politična moč pa ni več 'organizirana moč enega razreda nad drugim.' Tu ne vlada ne diktatura buržoazije ne diktatura proletariata, ker sta znanost in demokratični socializem dvignila življenjsko raven širokih množic na takšno višino, o kateri si v Marxovih časih niso upali niti sanjati.«

(Naši razgledi, 9.10.81)

Istotam: »Nauki duhovnikov, politikov in znanstvenikov se močno razlikujejo. Duhovnik prepriča preproste ljudi, da naj prenašajo svojo težko usodo, politik jih spodbuja, naj se ji uprejo, znanstvenik pa razmišlja, kako bi to težko usodo odpravili s sveta«.

23. oktobra

Sergio Bonazza mi je poslal fotokopijo svojega prispevka v reviji *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 25 snopič, 1979. V njem objavlja listino iz arhiva tržaškega škofijskega ordinariata, s katero škof Bonomo pooblašča svojega kaplana Primoža Trubarja, da zagovarja njegove koristi glede pravic, ki jih je imel v Dolini, proti socerbskemu graščaku Martinu Cusmanu. Listina ima letnico 1541.

Ker gre za nalogo, ki je eminentno juridičnega značaja, saj se mora Trubar potegovati za svojega škofa pred najvišjim forumom na Dunaju, upravičeno domnevamo, pravi Bonazza, da je bil Trubar v jusu podkovan. Iz tega potem sklepa, da je bil v treh semestrih, ko je študiral na Dunaju, Trubar vpisan na pravno fakulteto.

Sklep je vsekakor upravičen.

Po mojem to posredno dokazuje tudi ugledno Trubarjevo vodenje vseh pcoslov, katerih se je lotil; predvsem pa njegova sijajno zasnovana zamisel cerkovne ordninge; in pa njegove naravnost diplomatsko prefinjene poteze pri tedanji gosposki, ko je šlo za uveljavitev slovenskega pismenstva. Saj je Trubar vendar naš prvi elitni in hkrati pokončni diplomat!

Bonazza je vsekakor dodal pomembno tolmačenje eni izmed najbolj značilnih potez Trubarjeve osebnosti.

1. novembra

Dobil sem letošnjo 9. številko beograjske *Književnosti*, v kateri se Taras Kermavner spoprijema z mano (s sabo?) kar na dveh ducatih strani. No, če bi hotel razpravljati tako, kot se spodobi, o vseh nesmislih, ki jih je Kermavner nanizal za nepripravljene srbske bralce, bi potreboval dosti več papirja, kot ga je revija dala na razpolago njegovemu dnevniku. Takega, tako neekonomičnega početja se seveda ne mislim lotiti, vsaj do takrat ne, dokler ne bo Kermavner tega svojega ekstravagantnega produkta objavil v slovenskem jeziku in v slovenskem kulturnem prostoru.

Na dve njegovi potezi pa bi se, kljub njegovemu neresnemu pisanju, vendar odzval.

Nikdar nisem z njim polemiziral o socializmu in demokraciji, a mu vendar, kdo ve zakaj, prav pride, da se obregne ob mojo izjavo, da sem za tak socializem, ki pride na oblast po odločitvi volivcev. Zato sem zanj »na strani masovnega populizma, ki je bližji fašizmu kot stalinizmu.«

Takim ne-argumentacijam seveda nisem kos.

Rekel pa bi, da sem nadvse rad »populist« z Mitterandom, s Papandreujem, s skandinavskimi socialdemokrati. Če pa smo mi vsi »bližji fašizmu kot stalinizmu«, kot izjavlja Kermavner, potem ostaja samo še on, da lahko nastopi kot odrešenik Evrope.

Ob moji izjavi, da sem za svobodo tiska, združevanja itd., se Taras Kermavner sprašuje, kakšno svobodo zagovarjam, »če pa ne dopuščam obstoja poedincu, ki je različen, antinacionalist, 'izdajalec domovine'?

Ta je pa lepa!

Pa najbrž *svoboda* ne obstaja samo za to, da Kermavner lahko *svobodno* zviška zafrkava narečje koroškega Slovenca in se posmehuje občestvu, ki je šlo skozi najhujše preizkušnje — drugi pa naj imajo ob tem *svobodo* molčanja!

In menda res ne bomo zagovarjali svobode samo za to, da bo Kermavner stigmatiziral narcžno zavest za *nevrozo* in skrb za narodni obstoj za *paranoično skrb* — vsi drugi pa bomo *svobodno* dali rep med noge!

A kaj sem jaz kriv, če se mora še *a b c* demokracije Taras Kermavner komaj naučiti?

Mlad je še, mogoče mu bo sreča kdaj mila.

Moral pa se bo vsekakor prej odpovedati svojemu preračunane-

mu glumaštvu in napraviti nekaj reda v svoji miselni skrinji.

2. novembra

Profesor Jošt Žabkar mi je poslal kratko razmišljanje o Kocbekovi knjigi *Pred viharjem*. Ko sva se tudi letos kot prejšnja poletja našla v eni izmed treh kavarn, ki še spominjajo na »avstrijske« čase, sem mu omenil Kocbekov dnevnik in ga spodbudil, da bi mi o njem napisal kratko glosso za fleše o novih knjigah. Zdaj sem tekst dobil. In sem ga vesel. Kakor sem bil poleti vesel Žabkarjevega *Pisma uredniku*, ki prav tako obravnava medvojno dogajanje v Sloveniji.

Oba prispevka izpod peresa razgledanega človeka, ki je vojni čas v glavnem preživel v tujini in zato gleda na slovenski svet iz daljave, me namreč pctrjujeta v prepričanju, da je mogoče o dogodkih presojati pravično, če se jih lotiš sine ira et studio in samo z željo, da doženeš resnico.

Kako imenitno bi bilo, ko bi bilo mogoče pripraviti mlade ljudi, da bi se osvobodili ideoloških vplivov in uradnih tolmačenj, se zagrizli v listine in v izvirna pričevanja ter si tako izoblikovali osebna gledanja na zgodovino!

Zadostovalo bi, da bi se tukaj pri nas vsaj eden odpravil na to odrešilno pot.

10. novembra

Te zapiske je pretrgala vest, da je Edvard Kocbek za zmeraj umolknil. Sporočilo sem sprejel zbrano in mirno, kot da gre za potrditev tihega, prisrčnega slovesa, za katerega sva vedela samo midva.

In to od prvih dni februarja lanskega leta, ko sva se v Münchnu razšla po štirih desetletjih človeško nenavadno lepe in kulturno rodovitne vezi.

In kakor se je najino prijateljstvo začelo z dolgoletno pisemsko uverturo, tako je tudi najina ločena bližina po letu 1975 imela za spremljevalko zvesto korespondenco. Razložek je bil v duhu, ki naju je preveval. Kljub hudi uri, ki se je bližala, sva bila namreč pred vojsko in v prvih letih spopada, polna vere v prihodnost; najina pisma pa vsa prežeta z napetim pričakovanjem; finale najine korespondence, posebno Edijeve, pa sestavljajo same nizke note.

Vmes, med uverturo in finalom, pa je kos slovenske zgodovine, katere bi bil moral biti, po dosledni logiki modrega razvoja, eden izmed pglavitnih soustvarjalcev prav Edvard Kocbek, a je bil zavoljo usodnih nedoslednih sunkov, ki jim slovensko občestvo podlega tudi

v tem stoletju, prav on potisnjen na rob dogajanja.

To se pravi, da ostajamo zvesti tradiciji.

Spreminja se pročelje, v notranjosti pa se nam množijo pajčevine.

In ob trpki zavesti, da ni več častitljivega in predragega človeka, s katerim sem delil svetle in temne trenutke njegovih povojnih dni, si nisem našel druge potešitve, ko da sem položil na mizo mapo z njegovimi pismimi in si ga tako približal za intimno medsebojno spoved.

A to poglavje spada drugam.

Danes bi si zapisal samo eno, zame nadvse pomembno ugotovitev.

Ob lanskem srečanju v Münchnu je o letu 1975 Edi vedro rekel: »Dobro sva opravila potrebno dolžnost.«

Najino izjemno pobratimstvo se je zato končalo v lepoti, kakor se je v lepoti pričelo.

V duhu pa se sploh ni in se tudi ne bo izpelo.

13. novembra

Prebral sem te svoje bežne zapiske in se ob glosi z dne 17. septembra spet živo zavedel, kako grobo se je v povojnih letih védel do Edvarda Kocbeka znameniti kritik, a neplemeniti človek Josip Vidmar.

Književni zgodovinarji bodo namreč zlahka ugotovili, koliko študij je posvetil izrednemu opusu Edvarda Kocbeka ocenjevalec, ki se je sklanjal nad dosti manj pomembnimi slovenskimi duhovi.

Kar pa se tiče javnih nastopov Josipa Vidmarja zoper Edvarda Kocbeka, tudi slovenskim zgodovinopiscem ne bo manjkalo snovi za obravnavo. Ob Vidmarjevi ugotovitvi, da je Kocbeka »Socialistična zveza morala tako rekoč degradirati in skorajda izločiti«, pa bi človek rekel, da je vendar manjše zlo, če te degradira ta ali ona zveza, kakor če te degradira zgodovina.

15. novembra

Komaj danes sem prebral prispevek Dominika Morawskega, poljskega časnikarja, ki živi v Italiji, v *Corriere della sera* z dne 8. novembra. Govor je o združitvi Evrope, kakršna je pri srcu Janezu Pavlu II., ki si prizadeva, da bi se uveljavila tudi slovanska krščanska misel. Pri tem je zanimivo, da si Karol Woytila zelo dosti obeta od evropskih socialdemokratov, posebno nemških. Zelo da ceni Helmuta Schmidta. Woytila upa, da bo socialdemokratskim gibanjem, ker so se odpovedali marksističnim dogmam, uspelo uveljaviti prvine krščanske socialne misli.

Prav tako člankar poudarja, kako je iskati v ozadju nastanka *Solidarnosti* živo delovanje katoliških intelektualcev, ki jim je šlo za stik dveh humanizmov, krščanskega in socialističnega. Gre za ostvarjanje »etičnega socializma«, kateremu je zelo blizu tudi Woytila, ki se opredeljuje za krščanstvo ubogih.

In člankar si želi, da bi pri tem poljskem poskusu, kjer bi se našli katoličani, ki so se odrekli integralizmu, in socialisti, ki so opustili militantni ateizem, — da bi pri tem poskusu Evropa sodelovala tako, da bi iskala pot pomirjanja med velesilama in zato upoštevala tudi sovjetske interese.

Vtis imam, da je ta spis, ki ga *Corriere* objavlja s pripombo: »naprošeni, radi objavljamo«, v rubriki *Odprta tribuna*, eden izmed najbolj pomembnih perspektivnih člankov, kar sem jih bral v zadnjih letih. Obenem pa se mi vsiljuje primerjava z dogajanjem na Slovenskem v predvojnih in medvojnih letih. A vse kaže, da se bo poljskim katoliškim razumnikom posrečilo to, kar se ni posrečilo Edvardu Kocbeku, ki je bil ante litteram na pozicijah, ki se zdaj pojavljajo kot odrešujoče tu pa tam po Evropi. Njemu ni uspelo, ker je bil sam. In zato, ker Slovenci nismo Poljaki, pa naj gre za katoličane ali za komuniste. Ti se bodo seveda še živo kesali, da so bili do Kocbeka tako neloyalni, ko so se odrekli njegovi zamisli in tako zapravili prvenstveno vlogo, ki jim jo je ponujal v zgodovini prihodnje Evrope.

»Tu ne pomagajo nikake blodnje o odmiranju narodov in nikake lepe besede, ampak samo trdna narodna zavest, ki si zna potem v svetu, kjer še vedno velja tisti, ki nekaj hoče, priboriti upoštevanje tudi brez večjih konfliktov ... Internacionalizem ne pomeni servilnosti.«

Univerzitetni prof. Fran Zwitter

Srečanja št. 17

PISMO UREDNIKU

S posebnim zadovoljstvom objavljamo pismo uredniku našega večletnega sodelavca prof. Jošta Žabkarja, lektorja za italijansko književnost na univerzi v Heidelbergu. Ker je avtor pisma preživel vojni čas daleč od doma in ker se sklicuje na demokratični socializem, obenem pa veruje v versko resnico evangelijev, je njegov pogled na medvojno dogajanje na Slovenskem izredno zanimiv.

Spoštovani profesor!

Pred časom ste me vprašali, kaj mislim o medvojnih dogodkih pri nas. Mislim, da sem Vam zadosti izčrpno odgovoril, a tu imate še pismeni odgovor, ki pa tudi meni služi vsaj za to, da imam vse črno na belem.

Menila sva se torej o domobrancih in o vaških stražah, o kolaboracionizmu in narodnem izdajstvu.

Kolaboracionist je bil med drugo svetovno vojno po splošnem mnenju tisti, ki je v deželah, ki so bile zasedene od nacistov in fašistov, sprejel ali dajal nacistom ali fašistom vojaško ali politično podporo v njihovi borbi proti zapadnim silam in proti Sovjetski zvezi. Je pa čisto jasno, da je bila Slovenija takrat zasedena država. Ravno tako je jasno, da so bili slovenski partizani priznani zavezniki zapadnih sil in Sovjetske zveze. Domobranci (in še prej vaše straže) so se pa borili proti slovenskim partizanom in na ta način dajali nacistom in fašistom pomoč in podporo v njihovi borbi proti zapadnim zaveznikom in Sovjetski zvezi. Torej so bili domobranci kolaboracionisti. Domobranci so bili pač zato kolaboracionisti, ker so se borili proti partizanom, ki so bili del anglo-ameriško-francosko-sovjetske koalicije.

A če so vaše straže, domobranci in ogromna večina klerikalcev z razpetimi jadri šli v kolaboracionizem, je pa prav tako gotovo, da majhen krog klerikalcev ni kolaboriral. Sem spadajo primorski klerikalci, nekateri štajerski klerikalci, takoimenovani »rimski klerikalni krog« (Miha Krek, Janko Kralj, Ahčin, Žebot) in nekateri posamezniki v Ljubljani, ki so vsi stali v ideološki

opoziciji proti komunistom, ampak ne na domobranskih pozicijah. Gotovo je tudi, da sta Miha Krek in Janko Kralj svarila klerikalno domobransko vodstvo v Ljubljani pred politiko, ki jo je to vodstvo vodilo.

Niso pa bili domobranci narodni izdajalci. Morda je bil kje na Balkanu v starih časih narodni izdajalec tisti, ki je iz pravoslavja prestopil v mohamedanstvo. Morda ima kje na Balkanu »narodni izdajalec« še kakšen drugačen pomen. Za slovenski narod je na vsak način že dolgo časa izdajalec tisti Slovenec, ki se zavestno odpove slovenski narodnosti. Klasičen primer narodnega izdajalca je Slovenec Stanko Vraz, ki je zavestno postal Ilirec, se pravi Hrvat. Domobranci so se pa odpovedali vsemu možnemu, a čisto gotovo se niso odpovedali slovenski narodnosti. Zato tudi v tem smislu niso bili narodni izdajalci.

Slovenske klerikalce in z njimi domobrance, ki so bili oborožena roka slovenskega klerikalizma, je v drugi svetovni vojni pokopalo to, da so igrali na napačno karto. Saj so imeli klerikalci pred drugo svetovno vojno dominantno vlogo v slovenskem političnem življenju. Duhovniki in nekaj njim pokornih laikov so imeli v rokah vse, kar je bilo katoliško organiziranega od Ljubljane do zadnje vasi. Klerikalna kulturna, ekonomska in politična moč je trdno držala v svojih okvirih zelo veliko število ljudi. Noben socialdemokrat in noben liberalec ni imel tik pred vojno nobenega odločujočega mesta v Sloveniji in Jugoslaviji. In namesto da bi v tej svoji dominantni situaciji klerikalci organizirali odpor proti trem okupatorjem, so to vlogo preprosto prepustili komunistom in nekaterim prijateljem komunistov, sami pa organizirali v obliki vaških straž in domobrancev kolaboracionizem. Kot tradicionalne stranke v Srbiji in kmečka stranka na Hrvaškem, tako so tudi slovenski klerikalci v najbolj tragičnem trenutku slovenske zgodovine zadnjih stoletij odpovedali.

Sami pa veste, da neka sušljajoča propaganda opravičuje že kolaboracionizem zadnjega kraljevskega bana Marka Natlačena v letu 1941. Ta kolaboracionizem naj bi ljudem, ki so jih nacisti preganjali na Štajerskem in Gorenjskem, omogočal, da se zatečejo v Ljubljano, kjer je italijanski okupator nastopal manj ostro.

Pri vsem tem je dvomljivo, ali je bilo, celó s klerikalnega stališča, pametno, da se za sprejem relativno majhne skupine beguncev z ozemlja, ki so ga zasedli Nemci, kompromitirajo s kolaboracionizmom voditelji klerikalcev. Ker je bilo med begunci kar zadosti duhovnikov, bi morda zadostovalo, da stvar uredi Pij XII. In če papež ne bi bil hotel učinkovito pomagati, bi pa kak majhen uradnik tudi lahko izdal kakšno osebno izkaznico, iz katere bi bilo pač razvidno, da ta ali oni begunec spada v italijansko okupacijsko cono. Za te reči res ni bilo potrebno, da se je šel zadnji klerikalni kraljevski jugoslovanski ban v Ljubljani klanjat s celó kopo drugih velmož Mussoliniju v Rim.

Tudi drugi argument — da so namreč klerikalci in pozneje klerikalni domobranci zato kolaborirali, da bi štedili s slovenskimi življenji — me ne prepriča.

Jasno je, da je treba štediti z življenji. Vendar je vojna pač taka zadeva, da se v nji ne dá povsem štediti z življenji.

Poleg tega je treba premisliti, da klerikalna stran ni ostala zvesta svojemu lastnemu principu. Ko so komunisti in njihovi prijatelji proglasili partizansko vojno in komunistično revolucijo, je bilo kaj kmalu jasno, da bodo komunisti poslali v podzemskie brigade vsakogar, ki se jim bo zoperstavljal. Če bi hoteli klerikalci v taki situaciji maksimalno štediti z življenji, bi morali svojim privržencem ukazati, naj se nihče ne zoperstavlja komunistom. Tako bi slovenskemu narodu prištedili vsa tista življenja, ki so padla v komunistični revoluciji in v klerikalno-domobranski protirevoluciji. Klerikalci in domobranstvo so pač merili z dvojnim merilom: žrtve v borbi proti okupatorjem in v prid angloameriški zmagi so odklanjali, žrtve v borbi proti komunistom in njihovim prijateljem so pa odobravalni že s tem, da so organizirali protikomunistične enote.

Ne prepriča me tudi ne tretje opravičevanje kolaboracije. Gre za trditev, da je bilo treba kolaborirati zato, ker mednarodne pogodbe in božji zakon predpisujeta pokorščino do vsake, torej tudi do okupacijske oblasti.

In tudi če božji zakon pustim ob strani, saj je bil izrečen v rimskih časih in izrekel ga je samo apostol Pa-

vel, se pa le sprašujem, ali res v beli Ljubljani ni takrat, med vojno, nihče pomislil, ali niso morda mednarodne pogodbe, ki predpisujejo pokorščino zasedbenim četam, sestavljene samo zato, da tlačilci na videz legalno drže v šahu tlačene narode in države. Še manj so se klerikalci očitno spraševali, ali je treba ostati priden in pokoren tudi takrat, ko okupator temu ali onemu narodu pripravlja in že uresničuje smrt, kot so to počenjali nacisti ter madžarski in italijanski fašisti s slovenskim narodom.

Nesposobnost klerikalno-domobranskega vodstva se je pa pokazala tudi pri računanju, ki naj bi bilo tlelo vsaj pri delu domobranstva. Ni namreč čisto izključeno, da so vsaj nekateri v domobranskih vrstah mislili, da bo ena klerikalna grupa gradila domobranstvo in kolaborirala z Nemci in Italijani, druga klerikalna ekipa pa bi ostala čista, kar se tiče domobranstva in kolaboracije; potem bi ta druga grupa sodelovala z Angleži in Amerikanci, ko bi ti prišli v Slovenijo; nato bi vzela domobransko vojsko pod svoje okrilje; končno naj bi z anglo-ameriškim blagoslovom vrgla prekrščene domobrance v borbo proti partizanom in komunistom ter tako z enim zamahom eliminirala obojne.

Ampak klerikalno-domobransko vodstvo očitno ni posumilo, da se njegova dvojna igra nujno ne bo dobro iztekla. Bilo je čisto slepo, saj bi vsaj v trenutku, ko so zahodni zavezniki osvobodili Francijo in so golistični Francozi trdo obračunavali s petainističnimi francoskimi kolaboracionisti (poletje-jesen 1944), moralo biti domobranskemu vodstvu jasno, kakšna bo usoda domačega kolaboracionizma.

In še se dá dokazati, kako nesposobno je bilo domobransko vodstvo in z njim ves klerikalizem, ki je vodil domobranstvo. Ko je po El-Alameinu, po Stalingradu in po uporu nemških oficirjev proti Hitlerju marsikomu, ki je simpatiziral z osnimi silami, postajalo jasno, da ne bo nič z italijansko in nemško zmago, je klerikalno vodstvo vaških straž in domobrancev še naprej rinilo v kolaboracijo s silami, o katerih je bilo precej verjetno, da bodo poražene. Premirja Italije, Romunije in Bolgarije z Rusijo in zahodnimi silami so dokazovale, da te države ne bodo šle čez drn in strn s Hitlerjem. Rusi so bili že

v Varšavi in Berlinu. Zahodni zavezniki so že prekoračili Ren. Fronta v Italiji se je majala. In kaj je naredilo domobransko vodstvo? Še naprej je rinilo v kolaboracijo, kot da bi hotelo Hitlerju dokazati, da bodo slovenski klerikalni domobranci vedno in pod vsakim pogojem stali ob njegovi strani, pa naj se zgodi karkoli. Moj Bog, spoštovani gospod profesor, še nemški oficirji so se znali upreti Hitlerju, vodstvo slovenskih domobrancev pa tega niti enkrat ni znalo narediti! Ko so se celó bolgarske in romunske čete borile ob strani Rusov, ko so se na novo oborožene italijanske čete borile na strani Anglo-Amerikancev, ko so se ruski vlasovci upirali nemškemu vodstvu, še v tem trenutku ni znalo klerikalno domobransko vodstvo dati navadnemu domobrancu povelje, naj se končno vsaj v zadnji minuti upre okupatorju in tako v javnosti vsaj za hip pokaže, da nima simpatij do okupatorjev. Ali pa je bilo morda to klerikalno domobransko vodstvo le nekje na dnu svoje duše nacistično in torej psihološko ni bilo v stanju, da ukaže vsaj na koncu upor proti okupatorjem?

Nesposobnost vodstva domobrancev ima gotovo več virov. Meni se zdita važna dva.

Prvi je verski.

Razne bolj ali manj važne papeške enciklike so od katoličanov zahtevale borbo proti komunizmu. Ker papeških enciklik o borbi proti zatiralcem pač skoro da ni bilo in ker so vsi v navdušenju za pokorščino pozabili, da je že skolastika učila, da je dovoljeno znebiti se tiranov, zato so se pač v klerikalnem vodstvu odločali za borbo proti komunizmu, niso se pa mogli odločiti za borbo proti okupatorskim tiranom. Takratni papež Pij XII. je imel poleg tega velike simpatije do skrajnih desničarskih režimov, via facti pa velik obzir do fašistov in nacistov, saj so bili italijanski fašisti njegovi sonarodnjaki, eno redkih doživetij v njegovem življenju pa je bila učinkovitost nemške skrajne desnice.

Vzgojeni v slepi pokorščini do papeža so slovenski klerikalci in z njim pač vaše straže in domobranci drh za Pijem XII. in tako končali v kolaboracionizmu. Ker so se slovenski klerikalci trenirali v sestavljanju lestvice vrednot, so pač imeli za višjo vrednoto borbo proti komunizmu kot pa kakšno dejanje za osvoboditev sloven-

skega naroda izpod okupatorskega jarma. Poljski katoličani so se med drugo svetovno vojno uprli politiki Pija XII., slovenski klerikalci tega niso storili.

Drugi vir nesposobnosti slovenskega domobranstva je treba iskati v nepoznanju zunanje politike.

Namesto da bi analizirali svetovno šahovsko pozornico, so nasedali raznim govoricam. Nasedali so nemškemu oficirjem, ki so jim trdili, da se bodo na koncu Anglo-Amerikanci in Nemci le združili in planili proti vzhodu ter na en mah uničili Rusijo in komunizem, domobranci pa bodo tako stali na zmagoviti strani. Morda je domobransko vodstvo čutilo, da ga v takih zamislih potrjuje tudi kak visoki rimski vir, ki je znal primerno nerazločno govoriti. Nekateri srbski viri so morda domobranstvu obljubljali nedotakljivost. Ta ali oni je zopet mislil, da bodo četniki generala Mihajlovića vse rešili, čeprav je bilo jasno, da so se jim Anglo-Amerikanci odrekli ravno zato, ker se niso hoteli odločno boriti proti okupatorjem. Pri vsem tem je pa manjkala analiza dejstev; manjkal je temu vodstvu vsak kakorkoli resen kontakt z odločilnimi silami v bojujočih se državah; zamenjavali so lastne želje z dejstvi; mislili so, da se igre pri zeleni mizi uresničijo kar meni nič tebi nič; mislili so, da so sanje že dejstva; mislili so, da bodo že vse drugi opravili, Slovincem pa ni treba dati nobenega doprinosna v vojni za zmago protinacistične in protifašistične koalicije. In na koncu koncev: domobransko vodstvo je popolnoma prevzelo sovraštvo do komunistov. Sovraštvo pa naredi človeka slepega za vse ostalo.

Kar se tiče pa slovenske narodno-osvobodilne vojne, je bila po mojem zato pozitivna, ker je bila normalna reakcija naroda.

Vsi trije okupatorji so namreč odločili, da mora slovenski narod umreti. Madžarski fašisti in nacisti so odločili, da ga mora biti konec hitro; italijanski fašisti so mu dali malo več časa. Pred smrtjo se pa, razen samomorilca in morda tudi mučenca, vsakdo brani. Isto velja tudi za narode. NOB je bila torej čisto normalna reakcija na smrtno obsodbo, ki so jo izrekli trije okupatorji nad slovenskim narodom.

Narodno-osvobodilna vojna je poleg tega pokazala, da dobršen del slovenskega naroda ni pripravljen slepo

verjeti etabliranim vodstvom, niti ni pripravljen tem vodstvom slepo ubogati. Primorska je bila vsaj delno izjema, a kdor je v Ljubljani ali okoli Ljubljane šel v NOB ali pa v kakšno drugo obliko odpora proti okupatorju, ta je odpovedal slepo pokorščino in slepo vero klerikalnemu vodstvu, ki je rinilo v kolaboracijo.

Poleg tega treba pomisliti, da so nas Slovence od izgube karantanske državnosti bistveno vladali in z nami manipulirali neslovenski centri oblasti, v zadnjih stoletjih predvsem habsburški, med obema vojnama pa kraljevsko velikosrbski. Ko smo po drugi svetovni vojni dobili Republiko Slovenijo (ljudsko in socialistično), smo delno na papirju, delno pa v resnici dobili možnost, da vsaj nad nekaterimi stvarmi vladamo in jih upravljamo Slovenci sami, pa naj si bo to v politiki, kot tudi v kulturi in v gospodarstvu. To slovensko republiko nam je prinesel partizanski boj in delno tudi program komunistov.

Poleg tega sta nam partizanski boj in komunistični program prinesla še moderno industrijsko družbo s svojim vsaj delnim blagostanjem, zraven tega pa še s podržavljanji teoretično možnost, da o svoji ekonomiji odločamo sami in da nam ne odločajo drugi. (Samoupravljanje pa je stvar, ki spada že v popartizansko in porevolucionarno epoho slovenske zgodovine.)

Če tako naštevam pozitivne strani partizanstva in revolucije, Vam moram pa, spoštovani gospod profesor, čisto odkrito priznati, da ne čislam nobene in zato tudi ne komunistične diktature. Razumljivo je sicer, da klerikalizem in domobranstvo po koncu vojne in po revoluciji, ker sta na obeh poljih podlegla, ne moreta dobiti pravice do eksistence v demokraciji. Železen zakon resne vojne in prave revolucije je, da premaganec ne dobi ne demokratičnih dobrin ne politične svobode ne možnosti, da bi po demokratski poti uničil sadove revolucije. Vendar ostaja pri tem le odprto vprašanje, ali bi ne bila slovenska politična in ustavna ureditev bolj korektna, če bi po vojni ne samo komunistom, ampak tudi prijateljem komunistov, ki so se z njimi borili v vojni in revoluciji, zajamčila kakšno obliko politične svobode. Pri tem pa ostaja seveda res, da tudi navadni komunisti na Slovenskem nimajo nobene možnosti res-

nega soodločanja v važnih stvareh.

S tem sem pa prišel k tistemu problemu, o katerem filodomobrankska propaganda govori že desetletja: kaj misliti o likvidaciji domobrancev po vojni? In odgovorim, kot že pred leti, ko Vam je Edvard Kocbek dal znani intervju, oblast pa Vam naložila posebno kazen: likvidacija domobrancev je bilo politično nepotrebno dejanje. Prišlo je do tiste likvidacije, ko so komunisti zmagali v vojni in revoluciji, ko so bili domobranci razoroženi, ko so bili domobranci v taboriščih, ko so bili ostro zastraženi, ko so bili politično popolnoma zlomljeni, ko niso imeli nobenega upanja za zmago, ko so jih zapustili nemški zavezniki in anglo-ameriške oblasti. Tudi s komunističnega stališča bi torej zadostovala psihološka prevzgoja.

Vendar bi Vas prosil, da se pravilno razumeva. Jaz tu govorim o navadnem, malem domobrancu. Domobranske vodstvene kadre pa so večinoma sestavljale osebe, ki so pripadale kadrom stare kraljevske Jugoslavije. Dejstvo, da so ti kadri sodelovali z okupatorjem, pa kliče po ostrih procesih in po ostrih sodbah, in to ne samo v komunističnem, ampak tudi v vsakem drugem resnem režimu. In kar velja za te kadre, to velja tudi za klerike, kajti tudi v demokratičnem režimu imajo kleriki pravico izrekati sodbe o državi, država pa ima pravico soditi klerike.

In še v eni točki me prosim pravilno interpretirajte. Jaz mislim, da današnji filodomobranski klic o pobitih domobrancih zavestno ali podzavestno vsebuje klic po maščevanju. Klic po maščevanju pa v tem kontekstu lahko pomeni samo eno: naj sedaj pride do poboja večjega ali manjšega števila komunistov. Zato meni ne preostane drugo, kot da grem na barikade proti takim rešitvam in takim iracionalizmom. Pametno slovensko bodočnost lahko gradimo na bistveno drugačnih temeljih.

Lep pozdrav!

Jošt Žabkar

Edvard Kocbek: PRED VIHARJEM, Ljubljana, Slovenska matica, 1980

Če naj poudarim samo glavne ideje te knjige, če naj poleg tega razkrijem strukturo, ki jo prepaja, potem moram najprej opozoriti na to, da prvotno Kocbek ni mislil, da bi morali biti slovenski komunisti tisti, ki naj bi naredili slovensko revolucijo. Nasprotno: menil je, da bodo krščanski socialisti akterji revolucije, komunisti pa ena od pomožnih sil. Ni težko ugotoviti, da ga je čas z napovedjo druge svetovne vojne prehitel, delno pa je kriva tudi ideološka, programatična in tudi organizacijska nepripravljenost krščanskih socialistov. Zaradi vseh teh in podobnih razlogov krščanski socialisti niso mogli v teoriji, še manj pa v praksi, premostiti in onemogočiti tako klerikalne kakor komunistične fanatične tendenčnosti. Če je to res, potem je jasno, da je teza, ki jo klerikalci ponavljajo usque ad nauseam, češ da je bil Kocbek vedno samo orodje v rokah komunistov; njim koristen sopotniški bedak in njihov pomagač, malo, da ne rečem nič vredna.

Literarna in zgodovinska veda ni do sedaj o Kocbeku producirala še ničesar, kar bi imelo širši navdih in kar bi istočasno prestalo znanstveno kritiko. Vendar bi se dalo na podlagi knjige *Pred viharjem* trditi, da Kocbek v bistvu stremi za realno utopijo. Komunisti hočejo seveda vzpostaviti diktaturo svojega vodstva. In ker takrat še ne mislijo na samoupravljanje, žele vzpostaviti na slovenski zemlji državni monopolistični kapitalizem, to seveda po sovjetskem vzorcu. Kocbek si pa obeta, da bo prihajajoča in potem uresničena revolucija skovala novega slovenskega človeka, ki bo v veliki meri zbral v sebi kvintesenco vseh vrednot in bo zato v zadostni meri paradigma moralno čistega človeka. In tu je treba iskati Kocbekovo realno utopijo.

Pri zamisli podobe tega novega človeka se nenehno

eden v drugega prelivajo in istočasno kontaminirajo: progresivno krščanstvo, aspekti francoskega personalizma, fenomenologije in eksistencializma; preiskati pa bi bilo tudi treba, ali ne vplivajo na Kocbeka tudi nekatere teze iz nemškega kulturno-morfološkega pesimizma dvajsetih in tridesetih let. K tej osnovni Kocbekovi tezi o novem človeku je treba pridati še vrsto prvin, ki jih Kocbek jemlje iz historičnega materializma. V bistvu so te prvine nalepka na osnovno tezo, saj je videti, da je bilo Kocbeku precej neprijetno ob takratni preproščini slovenske interpretacije historičnega materializma.

Ko bo zgodovinar gledal na preteklost zgodovinsko in s smislom za politiko, se bo ob Kocbekovi osebi lahko vedno znova spraševal, kaj so v resnici pomenile tiste komunistične obljube, da bodo kristjani po vojni in po zmagi komunizma in pod komunistično diktaturo imeli nekaj svobode. Dejstvo je namreč, da sta katoliška in evangeličanska cerkev edini dve nekomunistični slovenski instituciji, ki imata tudi danes nekaj svobode pod diktaturo naših komunistov. In naj mi bo tukaj dovoljeno še eno vprašanje: ali nima morda tudi Kocbek s svojim zadržanjem med vojno in s svojim poudarjanjem duhovne svobode pri tem nekaj zaslug?

Filodomobranska propaganda pa še danes trdi, da je Kocbek v bistvu tragična oseba, prav tako pa tudi njegova usoda. Tragedija naj bi bila v tem, da se je Kocbek v začetku vojne marginiziral od uradnega slovenskega katolicizma in od njegove klerikalne vodstvene plasti, odbil klerikalno kolaboracijo z okupatorjem, odšel v partizane, odbil klerikalno tezo o satanizmu komunizma in o načrtu njegovega uničenja, sprejel sodelovanje s komunisti.

Knjiga *Pred viharjem* pa nam pokaže, da je ta teza trhla.

Kocbekova tragedija sicer ni izmišljena, iskati pa jo je treba drugje. To bo lahko opazil vsakdo, ki bo te Kocbekove spomine, dnevnike, članke in izvlečke bral v luči tega, kar se je v teoriji in v praksi dogajalo v osred-

nji Sloveniji tik pred drugo svetovno vojno in v njenih prvih letih. Ta bo namreč zelo lahko opazil, da za Kocbeka ob takratnem slovenskem katolicizmu in ob njegovem klerikalnem produktu ni moglo biti prostora v slovenski katoliški cerkveni instituciji. Ne uradni slovenski katolicizem ne klerikalizem nista trpela nobene resnega osporavanja in nista bila pripravljena dati nobene resne svobode oporečnikom. In prav to je bil Kocbek. Kot vsi oporečniki si je tudi Kocbek, čeprav katoličan, zajamčil svobodo in samobitnost tako, da se je oddaljil od uradnega slovenskega katolicizma in odklonil na načelni ravni klerikalizem. Da bi ga pa uradni aparat slovenskega katolicizma in njegov klerikalizem ne strla, si je tudi on, kot vsi oporečniki katolicizma, poskrbel zaveznikov. In to so bili v njegovem primeru partizani in komunisti.

Kocbekova tragedija pa je, da mu uradni slovenski katolicizem ni priznal pravice do samosvoje svobodne odločitve ter da mu ni sledil v narodni osvobodilni boj.

Jošt Žabkar

**France Bernik: BEVKOVA POVOJNA
DRUŽBENO ANGAŽIRANA PROZA; Sla-
vistična revija, 1981/I, str. 1-17.**

V povojni slovstveni ustvarjalnosti Franceta Bevka lahko zasledimo tri smeri: mladinsko pripovedništvo, prozo z zgodovinsko tematiko in pa pripovedništvo, ki obravnava primorskega človeka v današnjem, v predvojnem, medvojnem in povojnem času. Ta slednja an-

gažirana dela so vzbudila pozornost Franceta Bernika, ki v nasprotju s Koblarjem ne vidi v njih prelomnice z Bevkovim predvojnim pisanjem, pač pa neko kontinuiteto, ki je povezana z Bevkovo vključitvijo v OF.

Vseh angažiranih del je šest: zbirke novel in črtic *Med dvema ognjema* (1946), *Krivi računi* (1956) in *Mati Polona* (1968), povest *Tuja kri* (1954), kratek roman *Črna srajca* (1955) in pa *Slepa ulica* (1961), ki je po Bernikovem mnenju novela.

Bernik najprej ugotavlja, da Bevk ni bil soudeležen pri intelektualnih sporih, ki so bili značilni za slovenske pisatelje tridesetih let, ne pri ločitvi duhov, ki je sledila, ter da teži po prikazu primorskega človeka v luči skupnega boja Slovencev proti zunanji nevarnosti. Načo pa zelo posrečeno deli spise na tri skupine: prva obravnava dogodke pred osvobodilnim bojem (*Med dvema vojnama*, *Črna srajca*), druga opisuje vojni čas (*Tuja kri*, *Krivi računi*, *Mati Polona*), tretji pa pripada samo *Slepa ulica*, ki obravnava prva povojna leta.

Ta dela odlikuje poudarjena vloga, ki jo je Bevk določil tistim, katere Bernik imenuje »negativni junaki«. S tem še kar manihejskim izrazom označuje osebe, ki so zavzele negativno zadržanje do narodnega osvobojenja, katerega pojmuje v današnjem ustaljenem pomenu: drugi, nasprotni prvim, so seveda »pozitivni junaki«. Negativnega junaka zasledimo v vseh zgoraj omenjenih delih, tudi v noveli *Obračun*, ki je Bernik ne omenja, iz zbirke *Med dvema vojnama*. V *Črni srajci* je prikazan lik slovenskega fašista, Ivana Gantarja, ki sodeluje pri preganjanju svojih sovaščanov. Negativni junak v povesti *Tuja kri* je Umberto, protislovenski Italijan, ki se poroči s Slovenko, Ivanko Jermolovo; zaradi moža postane slednja protiitalijanska in partizanka ter se tako spremeni iz negativne v pozitivno junakinjo. V *Krivi računih* Bevk večkrat obdela negativni lik izdajalca in njegov propad; isti lik zasledimo spet v najboljši noveli iz zbirke *Mati Polona*, ki ima pomenljiv naslov *Izdajalska duša*. V *Slepi ulici* pa je glavni junak

naravnost domobranec, Aleš Bogataj, ki po koncu vojne postane skrivač. Naravno je, da vsi ti negativni junaki slabo končajo in da jih njihova zla dela skoraj vedno stanejo življenje. Njihova prva zasnova sega daleč nazaj, se pravi v leto 1924, ko je Bevk z likom Angela v drami Kajn ustvaril prototip svojih negativnih junakov. Gre za motiv, ki nam naposled vzbuja vtis enoličnosti. Zatorej ni pravilna trditev na ščitnem ovitku *Krivi računov*, ki pravi: »Lepa lastnost Bevkovega peresa je, da ne ponavlja že povedanega.« V nekaterih likih, kot je prav lik izdajalca ali ovaduha, se on namreč ponavlja. Zato mora nujno ponavljati nekatere situacije: in ne samo v omenjenih delih, ta lik na primer poosebljata že Žef Klinkon v *Kaplanu Martinu Čedermacu* (1938) in Balant v *Viharniku* (1959). Če naj pri tem prezrem vse druge. Bevk ima kvečjemu to zaslugo — in to je v zvezi z negativnimi junaki Bernik pravilno osvetlil — da se je potrudil, da je te like, ki jih večkrat obravnava, raznoliko obdelal. Glavni junak *Slepe ulice* združuje v sebi kar dve značilni potezi, ki ju Bevk rad obravnava: je ne samo negativen junak, temveč tudi skrivač; isti značilnosti zopet zasledimo, če vzamemo v poštev Bevkova povojna dela, v liku Simona Golje v delu »*Iskra pod pepelom*« (1956) in v Krištofu že omenjenega *Viharnika*.

Drugi lik, ki ga pri Bevku večkrat zasledimo, je lik matere, katero običajno prikaže v luči cankarjanske tradicije. V *Slepi ulici* pa, ugotavlja Bernik, Bevk prelomi s tem od Cankarja podedovanim mitom matere in nam tokrat prikaže mater kot negativno osebo; kar pa je v nasprotju z liki matere, ki jih je Bevk opisal do vključno *Črne srajce*.

Slepa ulica bi bila morala biti tretji del trilogije, katere prvi del je *Črna srajca*. Bernik se zato vpraša, iz kakšnega razloga ni Bevk nikdar napisal drugega dela, ki bi bilo moralo biti osredotočeno na osvobodilnem boju: »Ali pisatelj za tako delo ni imel več časa? Ali mu je zmanjkalo ustvarjalne moči? Ali pisateljskega pogu-

ma?» Ne vemo, ker se ni Bevk v tem pogledu nikdar jasno izrazil. Bernik na ta vprašanja ne odgovarja, ugotavlja pa, da je bila ta vrzel delno zapolnjena s knjigo spominov »*Pot v svobodo*« (1953), v kateri Bevk najprej pripoveduje o svoji internaciji pred razpadom Italije, nato pa o svoji soudeležbi pri OF. Temu delu Bernik pripisuje literarno vrednost, ki jo je do sedaj slovenska kritika stalno spregledala. In Bernik ima prav, kajti *Pot v svobodo*, kateri jaz dodajam *Mrak za rešetkami* (1958), ki govori o času med obema vojnama, in *Mater Polono*, je namreč v slovstvenem pogledu najbolj vredno delo, kar jih je Bevk ustvaril v novem ozračju povojne Slovenije.

Ezio Martin

prevedla *Marija Kacin*

GLAS »KOROTANA«, ob desetletnici, izdal in založil visokošolski dom »Korotan« (p. Ivan Tomažič) na Dunaju, Albertgasse 48, 1080 Wien, štev. 6, leto 1978

Pričujoča številka je že šesta, večje urejena in sodi med najboljše glasila te vrste. Za prve številke je bila značilna dokaj ostra polemika med vodstvom doma (rektorjem p. Ivanom Tomažičem) in delom koroškoslovenskih študentov, predvsem glede hišnega reda in vodenja doma. Poleg tega pa so bile objavljene tudi nekatere novice iz življenja in dogajanja na Dunaju, ki bodo imele trajno vrednost, saj jih ni beležil noben drug slovenski list.

Na mesto uvodnika stoji kratka, a temeljita razprava B. Grafenauerja o zgodovinskih zapisih oz. virih imena »Korotan« v vseh oblikah, od latinske, do nemške in slovenske, kakor se pač nahajajo v listinah. Osrednji del zavzema razpravo o misijonarjenju sv. Modesta v Karantaniji, ki ima slovenski povzetek, sama razprava pa je napisana v nemščini. Razprava je na izredni strokovni oz. znanstveni ravni in ji je potreba posvetiti posebno oceno. — J. Šavli razmišlja v naslednjem zapisu o pomenu doma Korotan za raziskovanje slovenske kulture in zgodovine, ki je v veliki meri vezana na Dunaj, kakor tudi o pomenu tega doma za uveljavitev slovenskega imena v avstronemškem in nemškem prostoru. Podobne ustanove bi Slovenci potrebovali tudi v drugih svetovnih središčih (deloma jih že imamo, tako Slovenik v Rimu in nedolgo tega Slovenski dom v Parizu). — O delovanju doma v desetih, pravzaprav enajstih letih poroča zatem rektor p. Ivan Tomažič. Pod njegovim vodstvom se dom sam vzdržuje, ker krije primanjkljaj s tem, da v poletnem času oddaja sobe turistom. Vsega skupaj ima devetdeset sob.

In kot da bi ta ogromen organizacijski napor še ne bil dovolj, je iz prizadevanj samega rektorja zrasel v eni od bližnjih ulic še drugi dom z imenom »Koper«; dve nadstropji velikega poslopja, namenjeni študentkam, tako da sedaj oba domova skupaj sprejmeta isto število deklet kot fantov. — Poseben zapis je posvečen tudi spominu mednarodno poznanega in priznanega slovenskega pianista Antona Trosta, ki je leta 1973 umrl na Dunaju.

Osrednjo razpravo »St. Modestus« je napisal prof. dr. Erich Körner, doma iz Leobna na Zg. Štajerskem. Temeljita zgodovinopisna obravnava, kot je doslej še nismo imeli. Pisec v njej že uvodoma zavrne pisarjenje gosposvetskega župnika Mucherja proti osebnostima svetega Cirila in Metoda. Zatam pa poda temeljit pregled ne le zgodovinskih virov o Modestu, temveč tudi krajev, na katerih so še v zadnjih letih častili njegov spomin. Ne prihrani niti kritičnih pripomb na račun celovške in graške (t.j. krške in sekovske) škofije, v katerih dopušča-

jo, da gre spomin na tega velikega apostola Karantanije v pozabo. Pač pa so pred kakim letom v novem predelu Celovca posvetili Modestu novo cerkev.

Obravnavo o sv. Modestu bi bilo potrebno objaviti tudi v slovenskem prevodu. Že zato, ker je napisana povsem nevtralnno, brez nacionalnih ideoloških predpostavk, kot smo jih sicer vajeni pri drugih avstrijskih, nemških pa tudi slovenskih piscih. Nemški in avstrijski pisci obravnavajo dogajanje v tistih časih na ta način, da izhajajo iz političnih in pravnih temeljev nemške države, ki pa je bila v resnici vzhodnofrankovska in se je šele po stoletjih izoblikovala v nacionalno nemško; slovenski pisci ta način tolmačenja nekritično prevzemajo in ga prikazujejo kot nekaj usodnega za slovenstvo oz. kot nemški jarem. Nasproti temu pa hočejo videti idealno slovensko svobodo v predkrščanskem poganstvu, kar je vsedlina protiverske liberalne propagande na prelomu tega stoletja.

Zgodovinska stvarnost pa terja, da jo prikazujemo v razmerah, pravnem, socialnem sistemu ter pojmovanjih, ki so v posameznih obdobjih veljala. Fevdalno obdobje in krščanstvo takrat ni predstavljalo nemštva, temveč evropske družbene razmere, v katerih se je slovenska karantanska dediščina v polni meri uveljavila.

Dr. Körner se v svojih izvajanjih očitno tudi zaveda prevladujočega slovenskega deleža v zgodnji avstrijski politični in kulturni zgodovini, seveda brez panslovenskega predznaka. In zdi se, da bo povsem držalo, kar je pred časom objavil tržaški »Novi list«: da namreč avstrijsko zgodovinsko pravo stoji in pade s karantanskim t.j. slovenskim; brez Karantanije ne bi bilo Avstrije, pač pa bi se na vzhodnoalpski prostor razširila Bavarska s svojimi krajinami.

j. s.

Rudi Rizman, MARKSIZEM IN NACIONALNO VPRAŠANJE, Razvoj temeljnih koncepcij o narodu v marksistični družbeni misli, Cankarjeva založba v Ljubljani 1980.

Delo je skrben in obširno zastavljen pregled (528 strani) koncepcij o narodu pri marksističnih mislecih. Zaslužio bi poglobljen pretres, saj ga je rodil »deroči val renesanse narodov, narodnosti in sploh vsega etničnega«, kot pravi avtor v uvodu. Upati je, da se bo kdo od sodelavcev naše revije zavzel za tako zanimivo študijo. Tokrat bi si dovolili samo dve pripombi. Bolj kot tehtno sestavljen priročnik o marksističnih teorijah o narodu bi danes potrebovali solidno in brezkompromisno *kritiko* teh teorij, *kritiko*, ki bi seveda obsegala tudi slovenske ideologe. To je prva pripomba. Druga je povezana s prvo. Ni videti, da bi avtor v svoji knjigi tako jasno spregovoril o narodu v socializmu, kot je to storil v prazniški številki *Dela* (28. nov. 1981), kjer pravi: »Poenostavljene so miselne šablone, po katerih naj bi pomenil narod nekaj zaostalega, nekaj, kar bo v brezrazredni družbi postalo odveč.« Na dlani pa je, kdo je na Slovenskem take »miselne šablone« ponujal; prav tako je na dlani, kako mizerna je zaradi vpliva takih »mislernih šablon« zavest slovenske identitete na Slovenskem in kako ogrožena je usoda jezika te iste narodne identitete, kar je seveda prav tako posledica »mislernih šablon«. Zato poleg kompendijev potrebujemo novih predlogov predvsem za domačo rabo, ker smo v nevarnosti, da nas bodo tudi v tem prehiteli drugi raziskovalci, ki ne prisegajo kar vse vprek in verbo magistri.

MISLI (Thoughts), Informativni mesečnik za versko in kulturno življenje Slovencev v Avstraliji. Izdajajo slovenski frančiškani. Urejuje in upravlja Fr. Basil A. Valentine, O.F.M., Melbourne 1981

Človek ne bi pričakoval, da bo slovenski mesečnik v daljni Avstraliji ob 30-letnici izhajanja še vedno tako živahen in svež, še vedno tako živeti v slovensko stvarnost v novi avstralski domovini, pa v razmere doma in v svetu. Zaslugo za ta uspeh ima urednik mesečnika p. Bazilij, ki je nasledil umrlega p. Bernarda, čigar spomin je še vedno živ med slovenskimi rojaki v Avstraliji.

Mesečnik je verske in poljudne vsebine, zvest slovenskemu izročilu, krščanski misli in kulturnemu poslanstvu. Oblikovan pa je kljub temu moderno, saj v njem ne manjka sestavkov za razvedrilo. Novice so seveda izredno skrbno izbrane, brez iskanja senzacionalnosti ali »aktuanlosti«, kot jih skorajda že redno srečamo tudi pri verskih in katoliških listih, češ da jih ljudje »radi berejo«. Uredniku se posreči objaviti predvsem take novice, ki so za slovenskega človeka zanimive. In ta naloga je verjetno še težja, kot pa izbira daljših sestavkov.

Odvisen pa je tudi od sodelavcev, in v takih primerih smo priča ponavljanju gledanj, ki so jih širili med obema vojnama, zato da šestojanuarski režim v javnosti ne bi zadel na preveliko nasprotovanje, češ da smo Slovenci po tisočletnem suženjstvu lahko še veseli, če se sploh nahajamo pod takim slovanskim režimom.

Najbolj grob primer ostankov teh zastarelih in režimu povoljnih gledanj najdemo prav v letošnji prvi številki misli (str. 3), kjer podpisani A.L.C. dobesedno trdi:

Slovenska narodna zgodovina v primerjavi z drugimi močnejšimi sosedi ni toliko vojaško slavna, tudi ne državotvorna. Slovenci smo se ohranili, kljub izgubam

na pokrajinah in raznarodovanju, uklonjeni, okrnjeni, ne pa zlomljeni. Zato moremo in moramo biti ponosni na odpor prednikov pod tisočletnim tujim jarmom.

Monstruoznost takšnega zatiranjeja bi se jasno pokazala, če bi ga pisec izrekel do konca: da nas bo dokončno iz tega »tisočletnega« suženjstva odrešil ruski car oz. za njim Josif Visarionovič ali Aleksander Karadjordjevič. Tako je bilo zamišljeno.

Res je, da nas šola prepričuje tako, kot navaja A.L.C. Toda za nekoga, ki zna nekoliko misliti, je jasno, da niso bile prvenstveno Alpe, ki so zadržale Avare, Madžare in Turke, pač pa slovenski ljudje. Če bi šlo samo za geografijo, potem vsi ti ne bi prešli Karpatov, Balkana, Rodopov, zavzeli gorate Bosne. In potem se najde pisec, ki še danes prepričuje, da slovenska zgodovina »ni toliko vojaško slavna«. In kar zadeva državnost, se bo moral pač še poučiti, da je bila Karantanija s svojim celotnim državnim sistemom vključena v Sveto Rimsko cesarstvo, podobno kot Češka in druge države. Le da tega slovenski zgodovinarji niso bili sposobni do danes razčistiti, ker so pač svojo zgodovino preprosto prepisovali od Nemcev, tako da je prijala tudi šestojanuarskemu režimu. To je seveda politično vprašanje in nima nič opraviti s takimi ali drugačnimi razmerami pred vojno.

Številne osebne novice o rojstvih, smrti in porokah, pa o farnem življenju so združene pod tri sestavke: Izpod sidneyskih stolpov (Sydney), p. Basil tipka ... (Melbourne) ter Adelaidski odmevi (Adelaide), s prav posrečenimi naslovi. Novice od doma so zbrane pod naslovom *Izpod Triglava*, novice z vsega sveta pa pod naslovom *Z vseh vetrov*.

Izredno spretno je oblikovan *Kotiček mladih*, v katerem je vedno predstavljen kdo od mladih, ki so bili že rojeni v Avstraliji, a se kljub temu dobro naučili materinščine in dosegli v šoli, poklicu, športu in študiju še posebno dober uspeh. Tako spodbudne vzgojne strani danes ne najdemo več nikjer v slovenskem tisku, ne do-

ma t.j. v matici in zamejstvu, ne v zdomstvu.

Pisma in spodbude bralcev pa so zbrane pod naslovom *Križem avstralske Slovenije*. V našem zamejstvu bi si samo želeli, da bi jih imeli na mesec toliko, t.j. po pet ali šest. In še ostane prostora za reklame, oglase, dovtype, domislice, s katerimi urednik spretno zapolni prostor.

Oprema mesečnika je lepa, preprosta in izvirna, s številnimi fotografijami iz matične dežele. Škoda, da ni slik iz zamejstva, kot da le-to ne bi bilo tolikim slovenskim ljudem domovina.

Odziv na tako lep list je pri slovenskih ljudeh v Avstraliji spodbuden. Po sto in več novih naročnikov se je prijavilo prejšnja leta, lani 53, letos pa v prvih dveh mesecih znova že 10. Skrb in napor urednika sta s tem vsaj deloma poplačana. Primer pa je lahko v pouk tudi drugim listom in mesečnikom: slovenski tisk bo uspeval, če bo zares dober, zanimiv in slovenski in ga ne bomo ponujali le kot žrtvovanje za versko in narodno stvar.

j. s.

Aloysius L. Kuhar, SLOVENE MEDIEVAL HISTORY Selected Studies, založba Studia Slovenica, New York - Washington 1962

V tej knjigi je zbranih sedem dopolnilnih sestavkov iz doktorske disertacije, ki jo je na Cambridge University obranil znani slovenski politik in duhovnik Alojzij Kuhar, brat Prežihovega Voranca, in je kasneje izšla v prirejeni izdaji pri *Studia Slovenica* pod naslovom »The

Conversation of the Slovenes and the German-Slav Ethnic Boundary in the Eastern Alps» (League of C.S.A., New York - Washington 1959); naslovi sestavkov: Slovenci - Karantanci, Irski misijoni, Ustoličevanje koroških vojvod, Alcuin in karolinški misijoni, Čedajski evangelij, Ustanavljanje samostanov na slovenski zemlji, Brižinski spomeniki. In končno še osmi sestavek: V koliki meri je bilo slovensko ozemlje pod vplivom slovanskega bogoslužja, ki ga je pripravil Hrvoj Maister.

Prikaz zgodnje slovenske oz. karantanske zgodovine se nam v teh sestavkih pokaže drugače, kot pa ga je vajena slovenska javnost. Panslovanska in liberalna ideologija v prejšnjem stoletju je pokristjanjenje Slovencev prikazovala edino kot nemški jarem in stoji na takšnih stališčih še danes. Takšno prikazovanje pa nima v prvi vrsti znanstvenega namena t.j. odkrivanja zgodovinske resničnosti, temveč vzbujati v javnosti protinemški in protikrščanski čut v duhu novih političnih idej, t.j. liberalizma in panslovanstva. Zgodovinska stvarnost sama pa se prikazuje popačeno in to tako, da se tega niti ne zavedamo.

Pokristjanjevanje Karantancev samo po sebi ni pomenilo nekega nemškega jarma, temveč vključitev Slovencev v krščansko Evropo in njihov nadaljnji obstanek. Državniška in diplomatska modrost kneza Boruta je omogočila, da so Karantanci ta težaven prehod v krščanstvo prenesli brez usodnih pretresov, ki bi lahko prinesli uničenje karantanske državnosti. Številnim drugim narodom se ta prehod takrat ni posrečil in so izginili iz zgodovine. Odločilno pa so k razširjenju krščanstva v Karantaniji pripomogli tudi irski menihi s sv. Modestom, pokrajinskim škofom pri Gospe Sveti.

Pogrešno pa je v tem primeru govoriti o nemško-slovenski jezikovni meji v tistem pomenu, kot ga ima danes. Srednji vek ne pozna jezikovnega pojma narodnosti, temveč le zgodovinsko pravo. Naseljevanje bavarskega življa na karantansko ozemlje takrat sploh ni pomenilo nekega bavarskega ponemčevanja, kot ga danes

označujejo tudi slovenski zgodovinarji, da bi prikazali, koliko ozemlja so nam odvzeli »Nemci« (takrat šele Bavarci). Menda je bil Aleš Lokar (Most 1972/33-34) prvi, ki je opozoril na nesmisel takšnega prikazovanja in da je vodil Solnograd ponemčevalno cerkveno politiko. Naseljevanje bavarskega živilja je imelo namen, da se bolje izrabi zemlja in da dobi zemljiški gospod več dohodka. Ponemčevanje, šovinizem in jezikovna zavest se poraja komaj v 19. stoletju.

Iz omenjenih zgodovinskih virov pa se nam odkrijejo glede porekla Karantancev podatki, ki sploh ne sodijo v panslovanski model: nikjer omembe o kaki naselitvi, pač pa označevanje le-teh celo z Veneti in Vandali. Tako v Vita S. Columbani »Termini Venetiorum qui et Sclavi dicuntur« oz. v Vita S. Ruperti »S. Rupertus ... ad Carantanorum regem pervenit ... praedicavit Wandalis«. Te in druge navedbe kažejo na to, da porajanje Karantanije in njenega naroda še zdaleč ni pojasnjeno, četudi so ga zgodovinarji, najprej nemški, za njimi pa drugi, že zdavnaj »rešili«.

Neupoštevanje zgodovinskega karantanskega prava vodi tudi v tej knjigi nujno do napačne navedbe, da se je zadnje ustoličevanje končalo z Ernestom Železnim leta 1414, čeprav je šlo tedaj samo za zadnje ustoličenje v kmečki preobleki.

V drugih pogledih pa se Alojzij Kuhar odločno sooči z razlagami nemških piscev, ki bi hoteli Karantanijo oz. Koroško in zgodnja obdobja slovenske zgodovine prikazovati kot nemško zgodovino, češ da je bila Karantanija samo del nemške države, in istovetijo pri tem državo, ki pa je bila po pravu le vzhodnofrankovska, z današnjim jezikovnim pojmovanjem nemštva, ki pa je za stoletja kasnejši pojav.

Angleško pisana knjiga je toliko bolj dragocena, ker nimamo veliko slovstva o slovenskem narodu in kulturi v svetovnih jezikih. Opozorila pa je gotovo že mnoge ljudi v svetu, ki so slovenskega rodu, pa ne znajo več

slovenskega jezika, na staro zgodovinsko in kulturno korenino Slovencev.

j. s.

**REZIJA, JEZIK ZEMLJA, JEZIK KRUHA.
RESIA, IL LINGUAGGIO DELLA TERRA
E DEL PANE, uredil Renato Quaglia, Založ-
ništvo tržaškega tiska 1981.**

Dvojezična brošura je nastala »na pobudo Kmetijske zadruge 'Ta Rožina Dolyna' v Solvici v Reziji«, kot piše na platnici. Gre pa, kot je navedeno v podnaslovu, za »Načrt družbenogospodarskega in kulturnega razvoja Rezije«.

Delo je opremljeno z zemljevidom, fotografijami, tabelami in prilogami, zato sta tako dokumentirano besedilo kot statistična spremljava odlična pripomočka za razumevanje nevzdržnega položaja, v katerem živijo rezijanski ljudje. Vendar, predlog ekonomsko-gospodarskih premikov za rešitev življenjskega statusa rezijanske skupnosti je samo »sredstvo za doseg osnovnega cilja: *ohranitev in rast kulturnih vrednot naše etnično-jezikovne manjšine*.« (str. 13). To se pravi, da je pobuda izraz tiste čudovite želje po uveljavljanju svoje posebnosti, ki danes prevzema številna zapostavljena ljudstva Evrope in sveta. Zato smo publikacije na poseben način veseli, saj potrjuje eno izmed bistvenih prepričanj, ki jih vsa ta leta poudarja naša revija.

Italijanski prevod bo omogočil tudi tujemu interesentu, da se bo spoznal z usodo te zanimive pokrajine. Mogoče bi bilo kazalo dodati za tujega bralca še zgoščen prikaz zgodovinskega ozadja; a tudi takšna, kakršna je, je publikacija pomemben dosežek.

Vestnik SLOVENSKEGA RAZISKOVALNEGA INŠTITUTA, Stamperia Cluet, Trst 1980.

Prav gotovo je dobrodošel tak vestnik, o katerem bi človek samo rekel, da bi se bil moral pojaviti že pred petnajstimi leti. Takrat bi si bili morali namreč zamisliti inštitut, ki bi, tudi če ne bi bil raziskovalni, vsaj skrbel za to, da bi z našim položajem seznanjal italijanske in pa evropske ljudi, ki se ukvarjajo z vprašanjem ogroženih skupnosti ali pa so celó sami ogroženi.

No, čeprav se pojavlja z veliko zamudo, raziskovalni inštitut lahko še zmeraj opravi pomembno vlogo tako glede pravkar omenjenega posredovanja drugim podatkov o nas kakor s prikazovanjem našega dejanskega stanja nam samim.

O ti drugi nalogi pa bi človek pripomnil, da je za skupnost, ki se bojuje za obstanek, predvsem nujno, da ji pokažeš, kako naj zajezi asimilacijsko nevarnost, še posebno pa, kako naj utrdi svoj položaj, to se pravi, kako naj okrepi svojo ekonomsko-socialno podlago.

Zato je vsekakor hvalevredno, če raziskujemo, katerim slojem pripadajo dijaki naših višjih šol in koliko dijakov je v določenem roku opravilo maturitetni izpit; a še bolj bi nam koristilo, ko bi pregledali, katera podjetja smo si zamislili, da bi mladim ljudem omogočili zaposlitev pri domačih ustanovah; kako smo v ta namen uporabili denarna sredstva naših hranilnic; kako smo poskrbeli za to, da bi naša zemlja vzdolž obale in drugod ne prišla v tuje roke; koliko slovenskih trgovcev ima v Trstu dvojezične napise; koliko dvojezičnih napisov imajo slovenski svobodni poklici v Trstu; v katero slovensko restavracijo v tržaškem mestnem središču lahko povabimo tujega gosta, ki nas obišče, pa bi rad bil v slovenski družbi itd.

Zato bi zdaj predvsem pozdravili obljubo, da bo inštitut poskrbel za priročnik o Slovencih v Italiji v petih jezikih. Táko posredovanje drugim podatkov o na-

šem položaju bo koristilo tudi nam samim, saj ni boljšega sistema za to, da človek dobi pravo podobo o sebi, kakor poskus, da samega sebe prikaže drugemu.

**Boris Aleksandrovič Rybakov, JAZYČESTVO
DREVNIIH SLAVJAN, Institut arheologii
(Akademija nauk SSR), izdatelstvo »Nauka«,
Moskva 1981**

Najnovejša študija o jeziku in poreklu tkm. starih Slovanov obsega nad 600 strani in bi jo lahko uvrstili med zadnje dosežke sovjetske, pravzaprav ruske znanosti na tem področju. Njen pisec B. A. Rybakov velja za enega najbolj pomembnih in merodajnih izvedencev v tem pogledu in to ne le v Sovjetski zvezi, temveč tudi v drugih vzhodnoevropskih državah pod moskovskim vplivom. Kljub njegovi nedvomni razgledanosti pa je treba nekatera izhodišča jemati s pridržkom, posebno tista, ki so dogmatska in jih očitno pogojuje politična ideologija.

Najbolj značilen primer te ideologije je vztrajanje na predpostavki, da izhajajo vsi slovenski narodi iz skupnega naroda starih Slovanov, ker govorijo pač podobne jezike. Stari Slovani naj bi bivali za Karpati, v pripjatskih močvirjih in se od tam razlili v 5. in 6. stoletju po vzhodni in srednji Evropi. Toda zgodovinski viri nam o kakem takem preseljevanju v resnici ničesar ne poročajo. Zato so že mnogi pisci iskali na podlagi imenoslovja, ostankov mitologij, primerjav predzgodovinskih kultur ipd. novih poti in prišli do drugih rešitev. Tako češki zgodovinar L. Niederle, med slovenskimi pis-

ci pa H. Tuma, M. Žunkovič in še kateri. In to že pred prvo svetovno vojno. Sicer izhajajo tudi oni iz predpostavke o «starih Slovanih», toda ugotavljajo obenem, da so ti Slovani v srednji in vzhodni Evropi prastaro prebivalstvo.

Trditve o nekih starih Slovanih, ki so prišli iz močvirij za Karpati, je skovalo nemško zgodovinopisje in jezikoslovje ter jim nadelo znanstveno podobo. Kljub temu, da je trditev imela očiten poniževalni namen, češ da Slovani prihajajo iz močvirja in zato niso imeli nikake kulture, je prijala imperialistični ideologiji carske Rusije, t.j. panslavizmu, ki ga slednja nikoli ni pojmovala zgolj kot osvoboditev slovanskih narodov pod avstrijsko oz. nemško oblastjo, temveč predvsem kot osvojitve novih ozemelj. Ti nameni so bili seveda zakrinkani z romantično panslovansko idejo: Če prihajajo vsi Slovani z ruskega ozemlja za Karpati, potem je pač Rusija mati vsega slovanstva, ki čaka svoje otroke, da se znova povrnejo v njeno naročje.

Presenetljivo je, kako se ta ideološko pogojena dogma ohranja vse do danes: kot znanstveno izhodišče. Tudi pisec tega dela preprosto istoveti predkrščansko obdobje Rusov s slovanstvom. Kot da bi se povrnili v osnovno šolo, se nam Slovencem zdi, ko nam navaja »slovanske« ruske bogove kot Dažbog, Svarog, Makoš, Velles, Lada in še katerega. Navajajo jih namreč tudi naše slovenske šolske zgodovine, ki so večinoma prepisane iz nemških in ruskih spisov, ne da bi sami raziskali ostanke starega predkrščanskega verstva pri nas. Kolikor pa je kdo iskal, je imel že vnaprej izdelane teze in je seveda »našel« Peruna in Morano ipd.

B. A. Rybakov uporablja za svojo študijo obsežno slovstvo, tudi slovaške, češke, poljske in bolgarske spise; slovenskih seveda ne, ker jih, samostojnih, niti nimamo.

Toda prav pri malih narodih, kot smo Slovenci, in še manjših, kot so Makedonci, Sorbi ali Kašubi, in pri Romunih, ki so očitno poromanjeno slovansko prebival-

stvo, odkrijemo veliko bolj izvirne prazgodovinske korenine, kot pa jih imajo večji narodi. Že novejša dognanja o baltoslovanski jezikovni skupini nam dajo slutiti, da je predpostavka o nekih starih Slovanih umeten konstrukt in da izhajajo slovanski narodi ter njih kulture skoraj neposredno iz indoevropskega obdobja. In da so se narodi drugih jezikovnih skupin veliko bolj mešali, zlivali in spreminjali od slovanskih. V primeru Slovencev pa je dvojina, kot jo je imel indoevropski jezik, zanesljiv dokument o predzgodovinski korenini in kulturi in jo je treba pri takih študijah nujno upoštevati. Upoštevati pa tudi starost pastirske in poljedelske, t.j. kmečke kulture, ki je stara dvajset tisoč, po mnenju nekaterih celo štirideset tisoč let. In Slovenci smo jo ohranili vse do danes!

Seveda bomo zaman pričakovali, da bodo pisci o prazgodovini Evrope pri velikih, tudi slovanskih narodih upoštevali te okoliščine, saj gre končno tudi za ponos velikega naroda, ki bi bil prizadet, če v njegovi preteklosti ne bi odkrili najstarejše kulture. Tudi takšna miselnost je pravzaprav ideologija, ki poraja drugačna tolmačenja, kot bi jih nevtralna razlaga. Eno stoletje ideološke dresure preko tiska in vseh mogočih spisov vcepi določeno miselnost že v podzavest. Kdo bi si danes npr. upal oporekati Rusom prvenstvo med vsemi slovanskimi narodi? Za katero stvar pravzaprav sploh gre, je potem drugotno vprašanje!

j. s.

**Pavla Štrukelj, ROMI NA SLOVENSKEM,
Cankarjeva založba v Ljubljani 1980.**

Knjiga velike oblike in bogato ilustrirana je etnološko delo, posvečeno tako zgodovinskemu ozadju naseljevanja Romov (Ciganov) v Sloveniji kakor tudi sedanjemu življenju tega nomadskega ljudstva na slovenskih tleh. V posameznih poglavjih nam avtorica prikaže poklice, običaje in izročila romskega človeka, pri tem se še posebno ustavlja pri njegovem pogledu na vero, na igro in glasbo. Posebno poglavje govori o Romih v slovenskem ljudskem izročilu in leposlovju. Dodan je slovar romskih besed, ki jih vsebuje tekst, seznam bibliografije in devetstranski izvleček v angleščini »Gypsies in Slovenia«.

Vsekakor je prav, da je Cankarjeva založba izdala to delo in s tem opozorila javnost na etnično skupnost, ki pri sedanjem uveljavljanju doslej zapostavljenih občeštev postaja ena izmed zanimivih članov človeške družine. V načrtnem ugonabljanju ljudi, ki ga je za časa druge svetovne vojne opravljala nacistična taboriščna organizacija, je podleglo tudi pol milijona Romov. Tudi zaradi teh žrtev je prav, da se oddolžimo ljudstvu, ki je simbol neodvisnosti in svobode.

**LETNO POROČILO Zvezne gimnazije za
Slovence, šolsko leto 1980-81, izdalo ravnateljstvo, Celovec.**

Lepo opremljena, skrbno urejena, vsebinsko bogata je ta brošura, ki človeka resnično razveseli, saj priča o

vztrajni rasti zavoda, ki je prava matica nove slovenske inteligence na Koroškem. V marsičem bi si naše tukajšnje višje srednje šole lahko vzele celovško slovensko gimnazijo za zgled; kljub težavnemu položaju je namreč tamkajšnje dijaštvo kulturno dosti bolj aktivno kot naše.

Vse priznanje pa gre tudi uredniku okusno in pestro urejenega zbornika!

L'AUTONOMIE, Actes du colloque international de Saint-Vincent 1-3 décembre 1980; Presse d'Europe, Paris-Nice 1981.

To je zbornik referatov in koreferatov s srečanja, ki ga je v Saint-Vincentu v Aostski dolini organiziral *Institut européen des hautes études internationales* s sedežem v Nici. Poleg uvodnega prispevka, ki je splošne narave, so drugi eseji v glavnem posvečeni avtonomnim deželam v raznih evropskih državah: v Španiji, Italiji, Belgiji, Angliji. Sledijo pa še zapisi posameznih avtorjev o perspektivnih rešitvah regionalnih avtonomij tam, kjer te doslej niso prišle do izraza (v Franciji: Korzika, Bretanja, Okcitanja; v Italiji: dežele, v katerih živijo jezikovne skupnosti).

Zelo zanimiv je referat prof. Guya Hérauda o španskem regionalizmu oziroma o španski rešitvi vprašanja »avtonomnih skupnosti«.

O italijanskih deželah s posebnim statutom so spregovorili Gianfranco Martini; François Pahl in Eduard Stoll o Južnem Tirolu; Boris Pahor pa o »Položaju slovenske narodne skupnosti v deželi Furlanija - Julijska

krajina po Osimskem sporazumu.« V zgoščeni obliki, ampak nazorno Pahor govori o treh kategorijah, na katere so uradno razdeljeni Slovenci v Italiji po koncu druge svetovne vojne, potem pa prav s tega vidika ocenjuje pozitivne in obenem negativne strani Osimskega sporazuma. Tekst je vsekakor koncipiran tako, da dobi tuj znanstvenik realističen pogled v položaj naše narodne skupnosti.

Sergio Bonazza, DIE WESTLICHE AUSDEHNUNG DER GLAGOLITISCHEN SCHRIFT (Razsežnost glagolice na zahodu) v »Münchener Zetschrift für Balkankunde,« 2. Band, 1979, Dr. Rudolf Trofenik - München.

Prof. Bonazza je v ti svoji študiji nanizal številne tekste iz urbarjev raznih cerkev iz bližnje tržaške okolice (Zabrežec, Dolina, Prebeneg-Mačkovlje, Gročana, Boljunec, Glinščica, Socerb) in iz drugih listin, ki dokazujejo razširitev glagolice v naših krajih v XVI. stoletju.

Ker gre za nadvse pomembno raziskavo, ki osvetljuje vpliv glagoljašev na našem ozemlju (Trst, Gorica, Čedad), bi bilo želeti, da bi kdo prispevek profesorja Bonazze temeljito prikazal naši javnosti. Študiji so dodane fotokopije glagolskih tekstov iz urbarjev, iz listin, ki jih hrani tržaška mestna knjižnica, škofijski arhiv in arhivi okoliških župnij.

**ALMANACH BUISSONIER, mars-avril 1981,
Longo mai, Missionstrasse 35, CH-4055 Basel.**

Almanach buissionier ali po naše *Hostni almanah* ali, mogoče še boljše, *Gmanjski almanah* je publikacija zadruge Longo mai, o kateri je bil že govor v naši reviji. (Podružnico ima tudi v Lobniku pri Železni kapli na Koroškem!) Gre za zanimivo gibanje, ki se zavzema za ponovno uveljavitev vsega, kar današnja industrijska civilizacija uničuje. Tako so članki v pričujočem almanahu posvečeni različnim kmetskimi in drugim dejavnostim, ki propadajo. Govor je o ovčereji, o sadnem drevju, o konjereji in o čebelarstvu, o gozdu in o oglarjih, o paradižniku in o grahu itd.

Seve, marsikomu se bo morebiti porodil prizanesljiv nasmešek ob teh poskusih, da bi zavrli tok današnjega razvoja; vendar je hotenje mladih ljudi zdravo. In ob listanju publikacije ki govori o gozdu, kruhu in konjih, ima človek občutek, da v ozračju ki ga obkroža, pritegajo novi vali zdravilnega kisika.

**ETNISMO, Informilo pri etnaj problemoj,
Uwe Joachim Moritz, Feldstrasse 38, D-5190
Stolberg.**

Esperantska revija, ki je že poročala o slovenskih skupnostih v Italiji in Avstriji. V ti številki govori o Baskih, Okcitancih, Kataloncih, Flamcih in Valoncih v Belgiji, o Romih, o Kosovu. Večkrat dodaja tudi vesti o delovanju »Mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur.«

Milko Matičetov, RESIA, Bibliografia ragionata 1927 - 1979, Editrice Grafik Studio, Udine 1981

Elegantna brošura, v kateri je dr. Milko Matičetov zbral in na kratko komentiral vse tekste, ki govorijo o Reziji od leta 1927 do 1979. leta. Kljub nizanju skoraj dvestotih bibliografskih enot listanje brošure pritegne tudi nepripravljenega bralca, ker je znal avtor s svojimi tehtnimi in zanimivimi pripombami k posameznim delom popestriti seznam, ki bi bil drugače dobrodošel predvsem specialistom in knjižničarjem.

O delu bi kazalo spregovoriti obširneje; naj tokrat samo pozdravimo bibliografijo, ki je ugledna priča o vstajenju Rezije!

Valerio e Silvana Borghese, IL PRIMO LIBRO E VOCABOLARIO DELLA LINGUA ITALO-AUSTRALIANA, Melbourne, novembre 1980.

Gre za izvirno zamisel, da v tehtni in hkrati duhovito zafrkljivi publikaciji prikažeš kontaminacijo govora italijanskih ljudi, ki živijo v angleškem okolju. Slovarček besed, ki sta ga avtorja sestavila, je namreč izredno bogat, tako da lahko zasledimo, kako korenito se anglosaški izrazi ne samo vrivajo v italijansko besedišče, ampak mu tako spreminjajo pomensko veljavo, da dejansko ustvarjajo nov žargon.

Študija je zanimiva, ker je nazoren dokaz, kako je nemogoče, da neka skupnost ohrani svoj jezik tam, kjer jo oblega jezikovno tuje okolje. To pa ne velja samo

za skupnost izseljencev, ki so daleč od doma, ampak tudi za maloštevilno skupnost, ki je nemočna ob poplavi priseljencev druge, številčno močne skupnosti, na primer ruske v baltskih deželah, nemške v retoromanski švicarski pokrajini, srbohrvaške v Sloveniji itd.

AKCIJA, zbornik za družbena vprašanja.

Založil in uredil Franc Jeza, Trst junij 1981

Tudi ta zbornik, ki sledi drugima dvema (*Demokracija* in *Iniciativa*), je vsebinsko bogat. Čeprav se razhajamo z njegovo osnovno mislijo o svobodni Sloveniji in bi po našem mnenju za uveljavitev slovenske samobitnosti zadostovala resnična konfederacija slovenske republike z drugimi jugoslovanskimi republikami, se s skrbjo za usodo slovenske identitete seveda strinjamo. A tako o tem zborniku kakor o prejšnjima dvema bomo več spregovorili drugič.

L'ALTERNATIVE, Pour les droits et les libertés démocratiques en Europe de l'Est, 1, Place Paul-Painlevé, Paris 75006, Francija.

Trezna, dokumentirana revija o kršenju človeških pravic v deželah »realnega socializma«. Celoletna (6 števil) naročnina za tujino 130 francoskih frankov.

O NEKI PISARIJI

V *Nedeljskem dnevniku* se je 11. oktobra Franček Bohanec lotil predavanj v *Dragi*, pisanja katoliškega tednika *Družina* in še marsičesa drugega. Naša revija se seveda ne misli ukvarjati z vsem, kar je, zvest svojevrstni praksi nekaterih čudaško neresnih slovenskih publicistov, v svojem članku Bohanec nanizal. Ustavili se bomo samo ob enem imenu, ki je Bohancu napoti.

Gre za Viktorja Blažiča.

Tako sodi o njem in njegovem referatu v *Dragi*.

»Blažičev govor ne zasluži nobene pozornosti, saj se ne moreš dokopati do nobene resnice (tudi do takšne ne, ki bi bila 'neljuba' ljubljanskemu 'režimu'), če svojo intelektualno bedo poskušaš zakriti z napihnjenimi frazami. Najbrž tega ne počno esejisti, ki so slavni (kot takega je Blažiča napovedal organizacijski zbor *Drage*), ker pač kot balončki počijo svetlikajoče se besedne puhlice, kot so: fanatični ekstremizem, vulgarno porabništvo, maligno opustošenje do svojega poslednjega dejanja, velike sile, nabite s socialnimi strastmi, shizofrena civilizacija, obsedenost ... Morda je bilo za organizatorje pomembnejše, da je avtor kakšno leto obsedel v jetniški samici, kot pa 'poučljiva' vsebina za napore študijske dni. Morda ...«

Ker Blažičev govor v celoti objavljamo v ti številki revije, bo seveda vsak lahko sam presodil, koliko je vreden. Prav tako bo pa tudi lahko vsakdo sam ocenil stopnjo vrednosti Bohančeve etike, ker za vprašanje etike namreč gre, ne za kakšno kolikor toliko dostojno vrednotenje nekega spisa.

Nekaj pa bi vsekakor še pripomnili.

Ne bo odgovarjalo resnici, da so v *Dragi* napovedali Blažiča kot *slavnega* esejista, pač pa kot enega izmed najboljših, če ne celo najboljšega današnjega esejista, ki se na Slovenskem danes ukvarja z narodno problematiko in z ekološkim vprašanjem.

Ne zadostuje namreč, da si bil v zaporu zavoljo svo-

jih del, zato da postaneš dober pisec, vendar je bil Blažič dober pisec že poprej, preden je za nekatere postal zopernik, in še bolj bo razširil svoje obzorje, če se bo lahko poglobljal v študij in ne bo zaradi svojih gledanj delal pokoro v skladišču univerzitetne knjižnice.

A prav tako ni nikakršen dokaz, da je nekdo, ki sodi zviška o Blažiču, kakšna izredna intelektualna potencia, še manj seveda takrat, ko — ker gre za nekdanjega zapornika — svoji načrtno sibilinski pisariji sname krinko in razgali svoj resnični substrat. O tem substratu bi vsekakor rekli, da je v bližnjem sorodstvu s tistim slavnega markiza De Sada, saj so Bohancu nadvse pri srcu kulturniki, ki so morali »sedeti«.

ANDREJ POGAČNIK POTRJUJE VIKTORJA BLAŽIČA

V *Naših razgledih* z dne 6. novembra t.l. Andrej Pogačnik med drugim pravi:

»Zazidavi so se pogosto namenjala kvalitetna rav-ninska zemljišča ...«

»O energetskih, ekoloških in obrambnih dejavnikih ni bilo govora. Ruralni prostor je bil obdelan površno. Razmejiti je bilo treba le območja kmetijstva, gozdarstva in rekreacije ter čezenj potegniti ceste, daljnovode in drugo infrastrukturo. Oblikovno-krajinskih presoj ni bilo ... Odgovora na vprašanje, kako zajeziti odliv kmeč-kega prebivalstva iz ogroženih gorskih predelov, ter ohraniti kulturno krajino, urbanistični programi niso dali ...«

»Na področju varstva naravnih in ustvarjenih spomenikov se zvečine ponavlja stara napaka ... Premalo ali nič ni govora o vključevanju teh spomenikov v današnji življenjski utrip ... Še manj — in to je nedopust-

no — pa je oblikovno krajinskih analiz, ki so za našo kulturno pokrajino izredno pomembne. Vizualno likovne presoje in omejitve za gradnjo so ostale stvar entuziastov, ljubiteljev, in niso obvezen sestavni del metodologije pri izdelavi plana.«

Itd.

Kdove, če se bo Franček Bohanec potrudil in tudi o tem pisanju rekel, da »so napihnjene fraze« sad »intelektualne bede«?

Verjetno ne, ker Andrej Pogačnik ni predaval v *Dragi*. Pa tudi v »jetniški samici« najbrž še ni »sedel«.

JOSIP TAVČAR SPREVRAČA SILONEJA

V »Književnih listih«, prilogi ljubljanskega *Dela* z dne 20. novembra 1981, Josip Tavčar piše o pravkar izšli postumni knjigi Ignazia Siloneja *Severina*.

Govor je o mladi nuni-profesorici, ki zapusti samostan, ker ne more verjeti v obstoj Boga, priložnost za odhod pa se ji ponudi, ko prednica želi, naj bi zatajila resnico o poteku nekega dogodka, kateremu je bila priča.

Severina se skuša vključiti v življenje, a pri neki mirni demonstraciji jo zadene v zrak iztreljena krogla; ko umira, jo po nalogu prednice sestra Gemma roti naj misli na svojo dušo. Na vprašanje, ali veruje, Severina odgovori: »Upam, sestra Gemma, upam. Ostaja mi upanje«.

Josip Tavčar je ta odlomek prevedel, ker se mu je zdel »najvažnejši«. In tak tudi zares je. Vendar je potem Tavčar vso stvar obrnil po svoje. Silone in njegova Severina namreč ne moreta dokazati, da Bog je, vendar *upata, da je*. Tavčar pa pravi: »Zanjo (za Severino) ni prave vere. Kar pa je zagotovo, je upanje v boljšega človeka, v boljše čase, v boljšo družbo«.

A to ni v nikakršni zvezi ne s Severininim odgovorom ne z njenim problemom; gre torej za ponaredbo, ki je toliko bolj nerazumljiva, ker jo Tavčar dodaja kot komentar k različnim Silonejevim stavkom. Pisatelj si je namreč izbral izrazito iskateljski motiv: kakor Severina tudi on upa, da Bog je, čeprav se zaveda, da se mu njegov obstoj izmika. S tem v zvezi je značilen pogovor, ki ga ima Severina pred odhodom iz samostana z don Gabrijelejem; še bolj pa nam razkrije ozadje Silonejevega razmerja do vere pričevanje »in hora nostrae mortis«, ki ga poleg drugih dodatkov k romanu objavlja pisateljeva žena.

Tako se človek sprašuje, čemu je Tavčar bistvo romana popačil. Ker taka razlaga njemu osebno leži? Ker je bolj primerna za okolje, v katerem je njegov spis izšel?

Vsekakor drži, da s Silonejem ni ravnal, kot bi se spodobilo, kar je še toliko bolj nedopustno, ker se sklicuje na pogovor, ki ga je imel s pisateljem, ko je Slovensko stalno gledališče igralo »Prigode ubogega kristjana«.

Če čemu, potem hoče biti Silone zvest resnici (glej *Severino* str. 56), Josip Tavčar pa mu skuša izmakniti njegovo najglobljo resnico in pri tem ravna kot tisti mračnjaki, ki v Cankarjevih besedilih črtajo vse, kar je v zvezi z vero in Bogom.

O RAJNKEM KATINARSKEM ŽUPNIKU PIŠČANCU IN O ROMANU PAHORJU

Ob obletnici smrti teh dveh mož se ju je v *Primorskem dnevniku* spomnil jk (Jože Koren). Seveda jima je, kot je ob takih priložnostih navada, posvetil nekaj vrstic priznanj in pohval, saj sta bila oba preganjana

zaradi svojega svobodoljubja: Roman Pahor je pred vojno moral obresti nemalo zaporov, na procesu 1941 pa je bil obsojen na dvanajst let ječe. Piščanc pa je bil v taborišču v Dachauu.

A kakor je »pozabil« ob smrti Slavka Tute in Milana Starca, tako je tudi zdaj Jožetu Korenu ušlo iz spomina, da je Roman Pahor po vojni na Koprskem skušil nemalo šikan: župnik Piščanc pa je bil deležen marsikatero nesimpatične geste, ker se ni strinjal s povojnim političnim kurzom pri nas.

Jože Koren pravi o Romanu Pahorju: »Umrli je tako, kot je živel, tiho, skromno s čistimi računi s seboj in s skupnostjo, za katero se je žrtvoval.«

In drži: s čistimi računi s seboj in s skupnostjo; isto lahko rečemo o Piščancu. Niso pa bili čisti računi tistih, ki so imeli po vojni najbolj na piki prav poštene in premočrtne primorske ljudi. Še bolj porazno pa je, da se o takih poštenjakih niti po tridesetih letih ne pove, da jim je bila nekoč storjena krivica.

Naivno upanje?

Morebiti.

Potem bi poudarili, da zaupanje ljudstva zaslužita samo tisti voditelj in tisto gibanje, ki znata priznati svoje napake. Kdor pa ima prav tudi takrat, ko tepta človekovo dostojanstvo, tega bo prej ali slej, a zagotovo sodila zgodovina.

SLOVENSKA DELEGACIJA PRI JUŽNIH TIROLCIH

Pred leti, ko smo pisali o Južnih Tirolcih, o njihovi glasni zahtevi o priznanju pravic, o avstrijski politiki v prid Južnim Tirolcem, se je naš slovenski dnevnik zrepencil, češ da nima smisla govoriti o tem. Ko pa so

Južni Tirolci dobili »paket«, je predstavnik Slovenske kulturno-gospodarske zveze pohitel na Južno Tirolsko, da se zanima, kako in kaj ... No, zdaj smo pa doživeli, da so se odpravili na Južno Tirolsko celó predstavniki Socialistične republike Slovenije. Seveda je šlo predvsem za sodelovanje med Slovenijo in skupnostjo Alpe-Jadran; vendar *Primorski dnevnik* v svojem poročilu poudarja, da je voditelj nemške narodnostne skupnosti Silvius Magnago obljubil, »da bodo parlamentarci južnotirolske stranke tako v senatu kot v poslanski zbornici odločno posegli, da bo parlament čimprej sprejel zakon o globalni zaščiti Slovencev v Italiji.«

Lepo.

To se pravi, da v tem primeru Južnotirolska ljudska stranka za naše ideologe ne velja več ne za nazadnjaško ne za desničarsko.

Čudna so res pota naših naprednjakov!

SLOVENSKE NALEPKE ZA UČENCE IN DIJAKE

To je dvostolpčni naslov članka v *Primorskem dnevniku* (19.9.81), v katerem zremo, da je opensko kulturno društvo Tabor pripravilo posebne nalepke, ki jih bodo učenci in dijaki »nalepili na zvezke in knjige, da bi nanje napisali svoje ime ...«

Res lepo.

Takih pobud naj bi bilo kar še več, posebno tisti, ki imajo več sredstev kot društvo Tabor, naj bi šli dijakom tudi drugače na roko. Na primer kak zavodski svet.

Zanimivo pa je, kako se naš dnevnik plemenito razneži ob taki »na prvi pogled skoraj nezatni in nepomembni slovesnosti«, kot je obisk delegacije nekega kulturnega društva na šoli, druge kulturne dogodke, ki mogoče niso na prvi pogled nezatni, pa gladko prezre.

Seveda bi bilo predolgo, ko bi navajali.

A vendar je marsikateri tržaški človek opazil, kako je naš dnevnik sabotiral izid tako imenitne antologije, kakršna je tista, ki jo je za naše višje srednje šole pripravila profesorica Nada Pertot. Celó v »Književnih listih« ljubljanskega *Dela* je izšlo o tem delu dolgo in tehtno poročilo izpod peresa Bogdana Pogačnika. Našemu tukajšnjemu listu pa ni mar za tak uspeh naše profesorice in naše šole.

Njemu, našemu listu namreč, pa vse prav pride, tudi nalepke, takrat ko imajo pravilen ideološki predznak, ko pa se le-ta za spoznanje premakne, se kultura našega lista neha, kot da bi odrezal!

PROSIMO, GOVORITE SLOVENSKO!

Nedeljski dnevnik je 13. septembra t.l. posvetil celo stran trpki ugotovitvi, da se »raba našega jezika v javnih uslužbah usodno zmanjšuje« in da tudi v kulturnih ustanovah prihaja do veljave »jugoslovanščina«.

Kje so vzroki?

»Zaradi krhkega narodnega ponosa, pogojenega tudi zaradi znane težke zgodovine Slovencev, se s pripadniki drugih narodov in narodnosti v SR Sloveniji že večidel pogovarjamo v njihovem jeziku ...«

»Ne le da nas prepogosto pesti klavrno pomanjkanje čuta nacionalne pripadnosti, še huje je: manjka nam vroče ljubezni do materinega jezika in kulture, ki nam jo materin jezik lahko posreduje ...«

Pri vsem tem iskrenem in občutenem govoru v prid slovenskemu jeziku v slovenski republiki (!) je vendar značilno, da niti enkrat samkrat ne pride do realistične diagnoze o pravem vzroku, da je na Slovenskem danes tako, kakor pač je.

Govor je o pomanjkanju narodne zavesti, nihče pa ne pove, zakaj te zavesti ni.

Govor je o pomanjkanju ponosa, nihče pa ne ugotovi, čemu ponosa ni.

Tisto sklicevanje na »težko zgodovino Slovencev« je namreč čista pilatovščina. Poleg vsega pa se s takim sklicevanjem na preteklost praktično odpisuje osvobodilnemu gibanju pomen, ki naj bi ga bil imel za slovenski narod.

Narodno zavest morajo namreč ljudje čutiti v hotelju vodstva, če pa le-to sodi, da je narodna zavest nacionalizem, in jo zavoľjo tega izloči iz šole in iz zavesti državljanov, potem je naravno, da odpravi narodne zavesti sledi tudi umiranje jezika.

Ponos se izžareva z vrha navzdol.

In če bi vrh, oblast zahtevala, da se glede jezika strogo spoštuje teritorialni princip, potem bi bile odveč sekcije in razsodišča. Ta so lahko pomembna, ko gre za čistost jezika, nikoli pa ne bodo take pobude pripravile ljudi, da bodo narodno zavedni ali celo ponosni!

O tem je naša revija pisala že pred poldrugim desetletjem, a si je s tem zaslužiła, da so jo matični forumi ocenili za nazadnjaško in nacionalistično.

Zdaj je menda vsem na dlani, koliko so bile tiste tedanje ocene tehtne.

»Narod ali družba, ki je ne ganejo zvoki — kolikor so spomin na narod ali na odsotnega prijatelja —, zaradi katerih bi morale zabrneti vse njene žive strune, jo zbuditi iz trdnega sna, tako da bi doživela svojo nacionalno posebnost in zatiranje, ki ga je bila ta posebnost deležna — to je družba, to je narod mrtvih ... «

Modest Musorskij

(Iz pisma prijatelju, skladatelju Miliju Aleksejeviču Balakirevu z dne 26.1.1867, v katerem skuša razložiti prijatelju, kaj je zanj glasbeni »nacionalizem«.)

ODGOVOR DR. PETRU URBANCU

Dr. Urbanc v *Svobodni Sloveniji* z dne 1. oktobra 1981 spet pripominja — kot je to storil ob začetku letošnje *Drage* — da nisem objavil pisma uredniku, ki ga je poslal reviji. Zatem je 15. oktobra poslal še eno pismo uredniku. Naj na njegovi pripombi in na obe pismi na kratko odgovorim.

Revija *Zaliv* se je rodila kot zagovornica narodne identitete in je ves čas ti nalogi ostala zvesta. Objavljala je in objavlja vse, kar se nanaša na usodo sedanje slovenske biti. Ni pa se revija bavila z zlodejstvi, ki so jih v vojnem času zakrivali ljudje obeh vojskujočih se slovenskih taborov, ker smo sodili in, odkar revijo urejam sam, sodim, da za presojo današnjega položaja take razprave niso ne potrebne ne koristne.

Ko je na mojo pobudo Edvard Kocbek spregovoril o usodi vrnjenih beguncev 1945. leta, intervjuja z njim ni objavila revija, pač pa je izšel v posebni knjižici, da *Zaliv* ne bi izgubil prijateljev, ki se z objavo intervjuja v reviji ne bi strinjali.

No, dr. Urbanc bi rad razpravljaval prav o teh nesrečnih dogodkih. Obenem pa dr. Urbanc zmeraj znova poudarja, da je bila Osvobodilna fronta zgodovinska zmota, medtem ko so naši ljudje, sem tudi jaz osebno, prepričani, da je do upora moralo priti, čeprav bi se bil lahko razvijal drugače, ko bi tisti, ki jih danes dr. Urbanc imenuje »opozicija«, a so pred vojsko v Sloveniji imeli vso oblast v rokah, razumeli klic zgodovine. Ker pa je nastala Osvobodilna fronta, smo jo sprejeli, prepričani pa smo, da bi bila morala ostati koalicija, če naj bi bila za Slovence to, kar so od nje pričakovali.

Tako mislimo, in o tem smo že večkrat pisali, dr. Urbanc pa nam bo menda dovolil, da se pri urejanju revije svojega prepričanja držimo, kakor skuša sleherno uredništvo ostati zvesto nalogi, ki si jo je izbralo. Smo pluralistično odprti seveda, a ne zato, da bi razvneli sprte duhove, pač pa zato, da bi si izmenjali mnenja o čim bolj učinkoviti potrditvi slovenske identitete.

15.12.1981

Boris Pahor

UMRLEMU UMETNIKU

Junjski številki Zaliva leta 1947⁷⁴ je bila dodana barvna reprodukcija ene izmed Miheličevih kraških slik. Odbleski svetlobe v odtenkih jesenske reje pričajo o potrpežljivem prizadevanju človeka, ki pa se je kljub svoji strpnosti le nekam prenašlo ločeval od svojega dela. Kakor da mu ni do verne upodobitve zidov in grmja in razvejenega, ogoljenega gabrovja in hrastovja, temveč za nenavadno kričavost letnega časa, ki se je poslavljaj. In ko je prišla pomlad, je tudi ta prirodni čudež tolmačil z enakimi občutki: praznično, svetlo in veselo.

V tako obarvanem okolju bi bil nekoč tamle za Prosekom skorajda ob življenje, da ga ni otel prijatelj, ki se je z njim potepal po Krasu. Našel ga je namreč brez zavesti z obrazom v uveli travi, tako da ga je šele z umetnim dihanjem spravil k sebi. Sede se je nekaj časa zmedeno in vprašujoče oziral naokrog, potem pa se je nasmehnil, kakor da se oprošča za nerodnost, se pobral in stopil k stojalu. Brez nadaljnjih besed se je znova spoprijel s platnom in tudi kasneje ni nikdar več omenjal te neveselosti.

Prav tako optimistične čudi, kakor je vela od njegovih podob, je bil tudi njihov avtor. Kljub temu, da se je posprehodil po dobršnem delu sicer poduhovljene, vendar sprijene Evrope, je bil še vedno tako naivno pošten, da je gledal z občudovanjem na slovenske prilagodljivce, ki jih je izoblikovala semkajšnja in tjakajšnja organiziranost v uspele konformiste. Ko bi mu bil kdo od teh izprožil roko in mu omogočil preusmeritev bohemstva v koristnejšo ustaljenost, bi Tone Mihelič verjetno še slikal, in slovenski umetnostni zgodovinar bi bil vsekakor primoran napisati nekaj pohvalnih besed o slovenskem mecenstvu. O katerem ni čuti omembe,

---

odkar so pomrli tržaški petičniki, ki so se sklicevali na Cirila in Metoda. Toda to se je dogajalo med obema vojnama, in še prej, kakopak — le kdo bi se danes še pečal s takšno anahronističnostjo!

Anton Mihelič na Tržaškem ni doživel takšnega gostoljubja kakor nekateri drugi prišleki. Mladostna vzgoja mu je vcepila vernost in načela, ki jih je sicer nekam plašno, vendar dosledno in nevsiljivo poudarjal ob priložnostih, ko ga je moralna spačenost okolja pripravila do tega, da se je oglasil. Zaradi tega je imel dokaj skromen krog pravih prijateljev. Za vse tiste, ki jih ni mogel imeti, pa je našel vredno nadomestilo v pogovoru s svojim Bogom v cerkvi in s Chopinom ob sposojenem klavirju. Vendar bo sled, ki jo je zapustil po slovenskih kraških domovih, pričala o njegovi navzočnosti na Tržaškem dokaj bolj trajno kakor o navzočnosti marsikaterega političnega pridigarja.

MI

Pred vojno je Italija zelo prizadevno in brez posebnega sramu potujčevala slovenska imena. Imena krajev, imena ljudi in še posebej priimke. Pri tem opravku niso bili najbolj vešči in spretni in so dali priložnost za nastanek številnih smešnic in anekdot na račun kratkovidne laške laičnosti in grafičnih spak in psevdoveščakov, ki so se s temi nekulturnimi metamorfozami ukvarjali. Kmalu po vojni pa se je pokazalo nekaj enkratnih priložnosti. Vseh niti ni vredno omenjati, da bi ne kratili spanca nekaterim takratnim političnim zagnancem, ki so nas usmerjali iz začudenja v začudenje. Eno takšnih je bilo na primer tudi zagotavljanje v zvezi z uradnim priznanjem izvirnih slovenskih priimkov: vtem ko je Zavezniška vojaška uprava izdala tiskane obrazce in

zahtevala le, da se ti izpolnijo in predložijo oblastem, je slovensko - italijansko politično-kulturno-gospodarsko šefovstvo zatrjevalo, da se mora tudi to vprašanje rešiti v okviru dokončne politične ureditve tukajšnjega ozemlja. In da se nam torej mora vrniti nasilno odvzeta pravica brez ponižujočega prosjačenja. In pri tem je ostalo! Malo, zelo malo rojakov se je tedaj odločilo po svoji zavednosti, upoštevajoč tradicionalno nenaklonjenost in varljivost tržaške kanclije do slovenskega človeka. Toda po izkušnjah vedoč, da se ni mogoče zanašati na megleno, negotovo prihodnost, so nekateri le vložili tisti natiskan in popisan papir in se znebili ponižujočega občutka ter se po dolgem, mučnem obdobju samozavestno podpisali z lastnim dednim priimkom. Ne Kralju ne Cesarju zaradi tega ni padla krona z glave. Eden izmed teh je bil tudi

BORIS CEK,

ki je umrl januarja lanskega leta, star komaj devetinpetdeset let.

Boris Cek je bil zaljubljen v vse, kar je bilo slovenskega, čeprav ni utegnil stopiti niti v prvi razred slovenske šole in čeprav je nekam pomanjkljivo tolmačil svoje misli s slovensko besedo. Ko je po vojni zašel iz italijanskega v slovensko okolje, je naravnost hlepel po slovenski govorici, branju in petju, po vsem, kar je bilo kakorkoli povezano z materinščino, z njenim trenutnim dnevom in z njeno preteklostjo. Kupoval in naročal si je vse vrste slovenskega branja, tako da bi čimprej zapolnil pomanjkljivo znanje o svojem rodu, o njegovi zgodovini in dosežkih njegove kulture.

Boris Cek je bil glasen in odprt in je takoj pritegnil človeka, vendar se je trajno zamujal le s sobesednikom, ki je izpovedoval resnico in kazal imunost do verskih in političnih strašil. Ker pa je takšna življenjska filozofija s preočitnim poudarjanjem nestrpnosti do občasnih oznanjevalcev in zagotavljavcev človeške sreče premalo vabljiva, je Boris Cek samotaril s svojimi razmišljanji, dokler ga ni zmogla neprizanesljiva utrujenost.

Ml

UREDNIKOVA BESEDA

(Ob zadnji redni številki)

Kakor sem že najavil v junijski številki, bo Zaliv 1982. leta nehal izhajati redno. Naj s tem v zvezi na kratko navedem nekaj ugotovitev in pojasnil.

Najprej moram poudariti, da revije ne tarejo finančne težave; s pomočjo, ki jo dobiva od dežele Furlanije - Julijske krajine, in s prispevki prijateljev je revija doslej zmeraj uspešno zvozila, kriti je bilo namreč treba samo tiskarniške stroške, ker niso ne urednikovanje ne članki sodelavcev bremenili proračuna.

Zakaj potem odločitev o občasnem izhajanju?

Lahko bi na to odgovoril, da v šestnajstih letih revija ni pridobila mlajšega kadra, ki bi se zanjo zavzel. Mladi se namreč vsi zatekajo tja, kjer se je enkrat za vselej izoblikovala pravovernost in kjer je na razpolago vse, kar je potrebno za mirno in solidno vegetiranje. Tako je revija sprti izgubljala slehernega mladega sodelavca, ki je v nji startal za bolj varen polet.

Lahko bi rekel tudi, da občestvo, ki tako nemarno sledi prizadevanjem neke publikacije, ni še toliko dozorelo, da bi se splačal vztrajen trud za razširitev njegove razgledanosti.

Lahko bi rekel, da navsezadnje imamo kulturno-ideološko centralo, ki skrbi za sterilizirano čistost našega miselnega ozračja; zato lahko zaupamo, da bodo njegovi novi domovi, nasičeni s hvalnicami in slavospevi, počasi le ustvarili človeka, ki ne bo več imel resnih kulturnih problemov, pač pa bo živel sproščeno kot ptiček na veji v ti naši enolični provinci.

Lahko bi rekel še marsikaj, a ostal bi mi okus po pelinu, terapija pa ne bi nič zalegla. Obenem pa bi bil tak govor izmikanje. Zakaj kljub vsemu verujem v pluralistično kulturo, prepričan sem, da brez miselnega pluralizma nobene prave kulture sploh biti ne more. Zato ni dvoma, da Zaliv ne bo zatajil samega sebe, ostal bo tribuna, na kateri bomo izrekli svoje misli in poglede, se še naprej, če bo potrebno, spoprijemali z vsem, kar se nam bo zdelo, da streže po življenju naši biti,

našemu humanizmu, naši evropski tradiciji.

Če se bo revija pojavljala samo enkrat na leto, je to samo zato, ker bi rad kot njen urednik mislil nanjo samo en letni čas, druge tri pa posvetil zamislim, ki predolgo čakajo uresničitve. Menim, da je ta moja želja upravičena.

Boris Pahor

NAŠIM DOSEDANJIM NAROČNIKOM IN PRIJATELJEM!

Odslej bo *Zaliv* izhajal enkrat na leto in sicer tako, da bodo štiri številke združene v zbornik. Tega bomo poslali vsem dosedanjim naročnikom, ki bodo po prejemu te sedanje 3/4 številke izrecno potrdili, da želijo *Zaliv* še dobivati.

Naročnina za zbornik ostane za Italijo ista kot prej, to je 3500 lir, za tujino pa se zaradi večje vrednosti dolarja zniža na 4 dolarje.

Želeti pa bi bilo, da bi naši prijatelji kakor doslej še naprej darovali za sklad *Zaliva* in s tem omogočili, da bi nadaljeval s svojim poslanstvom.

Zahvaljujemo se prof. Diomiri in Karlu Bajcu, ki sta že poklonila 50.000 lir za sklad *Zaliva*.

Uredništvo

V OCENO SMO DOBILI:

Boris Zihlerl, **Zbrana dela**, prva knjiga, Ljubljana 1981

Vestnik 1980/1, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za marksistične študije, Ljubljana, 1981

Druga vrsta, leto III. št. 3-4, Buenos Aires 1979

The South Slav Journal, Spring 1981, Vol. 4, No. 1. Chesterford Gardens, London NW 3 7DD.

Nouvelles du Centre d'Etudes Francoprovençales René Willien, n. 4, Saint-Nicolas, Année 1981.

Log, Ausgabe 11-12/1981; Wien.

La Valaddo, 10060 Roure (Pinerolo), List nekaterih provansalskih skupnosti v Piemontu.

Jean-Jacques Furer, **La morte del romancio** ossia **L'inizio della fine della Svizzera** - Der Tod des Romanschen oder Der Anfang vom Ende für die Schweiz, Casa editura rivista romontscha, RRR-Cuera 1981

La vous et' Castélmagn, leto 12., št. 3-4, 1981 (okcitantansko glasilo).

In še: **Slavistično revijo; Znamenje; 2000; Primorska srečanja; Meddobje; Mladje; Mladiko, Drago 1980.**

